శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సంపూర్ణ గ్రంథావళి.

మీగడతఱకలు

(వ్యాససంపుటి)

రచయిత

శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి

ప్రచురణ

శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠం

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి

2015

MEEGADA TARAKALU

by Sri Veturi Prabhakara Sastri.

T.T.D. Religious Publications Series No.

© All Rights Reserved

Second Edition 2015

Copies : 1000

Price.Rs...............

Published by

Dr. D. Sambasiva Rao I.A.S.
Executive Officer,
Tirumala Tirupati Devasthanams,
Tirupati -517 501

D.T.P. SVPSVP., T.T.D. Tirupati.

Printed at
Tirumala Tirupati Devasthanams, Press.
Tirupati.

ఓం నమో వేంకటేశాయ

ముందుమాట

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం ప్రజల్లో ధార్మిక చింతనను కలిగించడంతో పాటు ధార్మిక సాహిత్యాన్ని ముద్రించి విశేషంగా ప్రచారం చేస్తున్నది. తిరుమలలో వెలసిన అఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయకుడైన శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామిపై భక్తిభావనతో రచనలు చేసినవారెందరో ఉన్నారు. వారిలో అన్నమయ్య ప్రముఖుడు. అన్నమయ్య, ఇతర తాళ్లపాక కవులు రచించిన సంకీర్తలనేగాక ప్రాచీనకవుల తాళపత్రగ్రంథాలను సేకరించి పరిశీలించి, పరిష్కరించి అచ్చువేసిన పరిశోధకులలో అగ్రగణ్యులు శ్రీమాన్ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు.

కీ.శే. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు క్రీ.శ. 1888 ఫిబ్రవరి 7వ తేదీన కృష్ణాజిల్లా పెదకళ్లేపల్లిలో శేషమ్మ, సుందరశాస్త్రి అనే పుణ్యదంపతులకు జన్మించారు. సంస్కృతాంధ్రభాషలో విశేషపాండిత్యాన్ని సంపాదించిన శాస్త్రిగారు మద్రాసులో కొంతకాలం తెలుగుపండితునిగా పనిచేశారు. తర్వాత మద్రాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారంలో పరిశోధక పండితునిగా పనిచేసి అనేక గ్రంథాలను వెలుగులోనికి తెచ్చారు. ఉత్తమ పరిశోధన గ్రంథాలను పరిష్కరించి ముద్రించారు. తిరుపతిలోని తి.తి.దే ఓరియంటల్ కళాశాలలో ఆచార్యులుగా పనిచేస్తూ తాళ్లపాక అన్నమాచార్య సంకీర్తనల రాగిరేకులను పరిష్కరించి వెలుగులోనికి తెచ్చారు. ఎంతోమంది శిష్యులను ఉద్దండపండితులుగా తీర్చిదిద్దారు.

యోగివర్యులు, ఉత్తమపరిశోధకులు, బహుముఖప్రజ్ఞాశాలి, కవి, ఆత్మదర్శనులైన శ్రీ శాస్త్రిగారి సాహిత్యసేవను గుర్తించి తి.తి.దేవస్థానం 2007వ సం॥లో శ్వేతభవనంలో "శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠాన్ని" స్థాపించి, వారు పరిష్కరించిన, రచించిన గ్రంథాలను ముద్రించి ఆంధ్రసాహితీ లోకాని కందించడానికి శ్రీకారం చుట్టింది.

ఇప్పటికి సుమారు ఇరవైకిపైగా గ్రంథాలను ప్రచురించింది. శాస్త్రిగారు నలుబది ఏండ్లపాటు అపారపరిశ్రమచేసి క్రోడీకరించి, రచించిన వ్యాసములు **"మీగడ తఱకలు"** పేరుతో ప్రచురింపబడుతున్నవి. చరిత్రకు, భాషకు, కవులకు, గ్రంథములకు సంబంధించిన వ్యాసము లిందు చోటుచేసుకున్నవి. ఈ వ్యాసములన్నీ సద్విమర్శ చింతనకు ఆటపట్టులు. ఇలాంటి రచనలను చదివి జీర్ణించుకోవడంవల్ల సాహిత్యాభిమానులు ప్రాచీనసాహిత్యాభిలాషనూ, విమర్శన శక్తినీ, పరిశోధనపటిమనూ, కవితానురక్తినీ తప్పక పటిష్ఠం చేసుకోగలరు. ఇలాంటి ఉత్తమ విమర్శవ్యాస సంపుటిని ప్రచురిస్తున్నందుకు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠం అధికారులను అభినందిస్తున్నాము.

సదా శ్రీవారి సేవలో

కార్యనిర్వహణాధికారి

నివేదన

శ్రీవేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు అగ్రశ్రేణికి చెందిన పరిశోధకులు. సంస్కృతాంధ్రభాషల్లో గొప్పపండితులు. తెలుగులో అనేకాంశాలపై ఎంతో పరిశోధించి అనేక నూతనవిషయాలను పరిశోధకపండితలోకానికి అందించారు. బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి అయిన శ్రీశాస్త్రిగారు స్పృశించని విషయం లేదు. ప్రాచీనసాహిత్యమైనా, జానపదసాహిత్యమైనా రెండింటినీ సమానంగా ఆదరించి పరిశోధన సాగించారు. వీరి పరిశోధనలు, విమర్శలు సాహితీకృషీవలులకు బంగారుపంటల్లాంటివి. పరిశోధకునిలో నూతన ఆలోచనలనూ, పరిశోధనాసక్తినీ కలిగింపజేస్తాయి. నిష్పక్షపాత విమర్శనం వీరి లక్షణం. గుణాన్ని గుణంగా, దోషాన్ని దోషంగా వివరించి చెప్పడంలో శాస్త్రిగారి మొగమాటంలేని వైఖరి వెల్లడవుతుంది.

శ్రీశాస్త్రిగారు జయంతి, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక, సరస్వతి, భారతి, కృష్ణాపత్రిక, ఆంధ్రపత్రిక మొదలైన పత్రికల్లో ప్రకటించిన వ్యాసాలను మరియు రేడియోప్రసంగాలను సంకలనంచేసి 'మీగడతఱకలు' పేరుతో శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠం పక్షాన తి.తి.దేవస్థానంవారు మొదట 2008లో ముద్రించడం జరిగింది. ఆ గ్రంథాన్ని ప్రస్తుతం పునర్ముద్రించడం జరుగుతుంది. ప్రాచీనసాహిత్యం, కవులతోపాటు జానపదసాహిత్యానికి సంబంధించిన అంశాలు ఇందులో చోటుచేసుకున్నాయి. ఈ వ్యాసాలన్నీ సాహిత్యాభిలాషులకే కాక పరిశోధనచేసే వారికి చాలా ఉపయోగకరంగా ఉంటాయి. శాస్త్రిగారి పరిశోధనాఫలాలను పరిశోధక విద్యార్థులకు అందించాలనే తి.తి.దేవస్థానం వారి సత్సంకల్పం కొనియాడదగింది. ఈ గ్రంథాన్ని ముద్రణకు సిద్ధంచేసిన శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠం అభినందనీయం. ముద్రణకై అనుమతినిచ్చిన శ్రీ కార్యనిర్వహణాధికారివారికి కృతజ్ఞతలు.

సదా శ్రీవారిసేవలో

ప్రత్యేకాధికారి

విషయసూచిక

విషయము	పుటలు
1. సాతవాహనులు	1
2. శివకవులు	9
3. పండితారాధ్యచరిత్రము	20
4. వేములవాడ భీమకవి	29
5. ప్రాచీనాంధ్ర వచనకావ్యములు	36
6. భాగవతము	56
7. మధురకవితలు	66
8. కృష్ణరాయల విద్యాగోష్ఠులు	79
9. ఉద్భటారాధ్యచరిత్రము	87
10. మనుచరిత్ర	106
11. దక్షిణదేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము	115
12. కొలచెలమవారు	132
13. త్యాగరాజు	143
14. ఆంధ్రభాషావతారము	152
15. వాఙ్మయపరిణామము	155

1

సాతవాహనులు

సాతవాహను లంధ్రులు గారని వాదించువారు గొందఱు గలరు. సాతవాహనరాజులలోఁ బ్రఖ్యాతి గన్నవారు, కుంతల దేశమందలి ప్రతిష్ఠానపట్టణము రాజధానిగాఁ గుంతల సౌరాష్ట్ర మహారాష్ట్రాది దేశములనే పాలించినట్లు శాసనములందు గానవచ్చుటయు నంధ్రదేశమును పాలించినట్లు గానరాకుండుటయు వారి వాదమునకుఁ బ్రబలసాధనము. పురాణములందు వా రంధ్రులుగాఁ బేర్కొనఁబడిరి. ఇది పై వాదమునకుఁ బ్రబల బాధకమే యయినను వారు దీనిని బుక్కిటి పురాణపు మాటగాఁ ద్రోసివేయఁజూతురు. ప్రాచీన సాతవాహను లంధ్రదేశమును బరిపాలించి రనుట కాధారములు లేవా? విచారింతము.

నాసిక, కార్లి మొదలగు చోట్ల గుహలలోఁగల సాతవాహన శాసనములలో వాసిష్ఠీ పుత్త్రపులుమావి శాసనములు ముఖ్యమయినవి. వానిని బట్టియే పయి వాదమును, పి.టి. శ్రీనివాసయ్యంగారు, సూక్తంకరుఁడు, సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు ప్రభృతులు, నెలకొల్పిరి[1]. అందు వారి వాదమున కాధారమయిన పట్టిది.– “రాజరాజ్ఞో గోతమీ పుతస, హిమవత మేరు మందర పవత సమసారస, అసిక, అసక, ముళక, సురఠ, కుకురా పరంత అనుపవిదభ అకరావతి రాజస, విఝ, చవత, పారిచాత, సహ్య, కణ్హగిరి, మచ, సిరిటన, మలయ మహింద, సెటగిరి, చకోరపవత పతిస,” దీని సంస్కృతచ్ఛాయ.– రాజరాజస్య గౌతమీపుత్రస్య హిమవన్మేరు మందరపర్వతసమసారస్య, అసిక, అశ్వక, ముళక, సురాష్ట్ర, కుకురాపరాంతానూప విదర్భాక రావంతి రాజస్య, వింధ్య ఋక్షవత పారియాత్ర సహ్యకృష్ణగిరి మఞ్చ శ్రీస్థాన మలయ మహేన్ద్ర శ్వేతగిరి

---

1. మ. సోమశేఖరశర్మగారి ‘ఆంధ్ర మహాసామ్రాజ్యము’ అను వ్యాసము. భారతి సంచికలఁ జూడుఁడు. పైవారి వాదములస్వరూపమెల్ల నందు వారు పరామర్శించిరి.

చకోర పర్వత పతేః[1]. భాండారకర పండితుఁడు, బూలరు పండితుఁడు, భగవాన్‌లాల్, ఇంద్రాజీ పండితుఁడు మొదలగువారు పలుమార్లు పయి శాసనమును బరిశోధించి ప్రకటించిరట! ఇందులో బేర్కొనఁబడిన దేశములను, బర్వతములను వారు గుర్తించిరి. కాని యా యెల్లరకుఁ గూడ, 'ముళక' దేశమేదో తెలియరాలేదట! ఒకరు 'ముళక' మును 'ముండ్లక' మునుగా సంస్కరింపవలె ననిరట! ఇంకొకరు సంస్కరింపకుండనే, 'ముళకు' లే 'ముండకు' లగుదురనుట కాధారములఁ జూపిరట! ఈ తలపోఁతలలో మునిఁగి యా ముళకదేశమేదో వారు గుర్తింపఁజాలక పోయిరి.

ఈ తలపోఁతలలోఁగూడఁగొంత వింత విషయమున్నది. అది కడపటఁ దెలుపుదును. పయిశాసనమునఁ బేర్కొనఁబడిన ముళక దేశము నేఁడు ములికినాఁ డనఁబడు దేశమే యని నేను నిశ్చయించుచున్నాఁడను. నేఁటి యంధ్రదేశము ప్రాచీనకాలమున వేంగీదేశముగాను ముళకదేశముగాను బేర్వేలసి యుండెను. కడప, కర్ణూలు, బళ్లారి, నైజాము రాజ్యములోఁ గొంత, యానాఁడు ములకనాడుగా నుండెను. ములక నాటికి శ్రీగిరి నడిబొడ్డు. రాజ్యములు, రాజధానులు మాఱుటలో ఈ నాళ్ల ప్రాముఖ్యమును, బరిమాణమును మాఱినవి. ఈ విషయమును బ్రబలముగా నిరూపించుట కిక్కడ చోటు చాలదు. పల్నాడు శ్రీనాథుని

1. శ్రీభావరాజు వెంకటకృష్ణరావు పంతులుగారు, జయంతి 2వ సంచికలో నంధ్రాక్షరములలో సంస్కృతచ్ఛాయాంధ్ర వివరణసహితముగా నీ శాసనముఁ బ్రకటించిరి. ఈ పూన్కి మిక్కిలి శ్లాఘ్యము. కడముట్ట నిర్వహింతురు గాకని కోరుచున్నాను. ఇప్పుడు ప్రకటించిన శాసనముల సంస్కృతచ్ఛాయలోఁ ప్రబలమయిన ప్రమాదము లున్నవి. "అపరాజిత విజయపతాక సతుజన దుపధసనీయ పురివరస" అను దానికి "అపరాజిత విజయ పతాకస్య శత్రుజన దుష్పధ నియమనస్య పురవరస్య" అని ఛాయ వ్రాయఁబడినది. "అపరాజిత విజయవితాక శత్రుజన దుష్ప్రధర్షణీయ పురవరస్య" అని యుండవలెను. ఇట్టి వింకను గలవు.

నాఁడు గూడు ములికినాడను వ్యవహారము నందుచుండెననుట కాధారము గలదు. క్రీడాభిరామమందలి యీ క్రింది పద్యముఁ జదువఁదగును.

ఉ॥ చిత్తముగూర్చి మాచెరలచెన్నుఁడు శ్రీగిరిలింగముం గృపా
యత్తతఁజూడ ముల్కివిషయంబున కా మహిమంబు చెల్లెఁ గా
కుత్తరలోన మింట జలముట్టిన మాత్రన నాపఱాలలో
విత్తిన యావనాళ మభివృద్ధి ఫలించుట యెట్లు చెప్పుడా?

ముళక దేశము సాతవాహనుల యేల్బడిలో నుండుటచేతనే వారు 'శ్రీస్థాన' మునకును బతులయిరి. శ్రీస్థానమనఁగా శ్రీశైలమే. పర్వతములపేళ్ల వరుసలో నున్నది గాన, యది శ్రీశైలమే యగును. అయినను గొందఱు సందేహించు చున్నారఁట! ఏకప్రమాద మనేక ప్రమాదములకుఁ గారణమగుట నిక్కడఁ జూడఁదగును. ముళక దేశమును గుర్తింపక పోవుటచేతనే వారు శ్రీస్థాన మనఁగా శ్రీశైలమగు నని నిశ్చయింపఁ జాలక సందేహింపవలసిన వారయిరి. అగును. ప్రత్యంతదేశమున కేలికలు గాక యా పర్వతమునకు మాత్రము వా రెట్లు పతులు గాఁగల్గుదురు? పర్వతముమీఁది కాకాశయానమున రాకపోకలు జరుపుచు ప్రభుత్వమును నెఱపుకొను చుండినట్లు తలఁపవలెనా? ఈ యసంగతియే శ్రీస్థానము శ్రీశైలము గాకపోవచ్చు నను నపోహమును బుట్టించినది. మఱియు నాసికగుహలోనే కల వాసిష్ఠీపుత్త్ర పులుమావి శాసనాంతరమున 'ధనకట' భిక్షులకు దానము చేసినట్లు కలదు. ఈ ధనకటమును ధనకటక (ధరణికోట) మని తలఁచుటకుఁ గూడఁ గొందఱు సందేహించిరఁట! ఇది మూఁడవ ప్రమాదము. ధనకటకమున ననేక సహస్రసంఖ్యాకులగు బౌద్ధభిక్షుకు లుండిరని హ్యూన్‌త్సాంగు వ్రాఁతలు తెలుపుచున్నవి. అంత ప్రసిద్ధమయిన మన ధనకటకమును గూర్చి కూడ సందేహించుటకుఁ గారణము వారంధ్ర దేశమును బాలించిరన్న విషయమును గుర్తింపక పోవుటే యగును.

బళ్లారిజిల్లా మాయకోనిలోను, హిరహడగల్లిలోను దొరకిన పల్లవ (శివస్కందవర్మ) శాసనములలో 'సాతవాహనిహార' మని 'సాతాహనిరట్ఠ'

మని (సాతవాహనహారము, సాతవాహనరాష్ట్రము) పేళ్లున్నవి. ఆ పేళ్లా శాసనములు దొరికిన స్థలములకుఁ జెందినవేయని యందఱు నంగీకరింతురు. అందొక గ్రామము పేరు 'చిల్లరేక కోడుంక.' నేఁడు తెల్గుదేశమున 'చిల్లరిగె' యింటిపేరు గల బ్రాహ్మణులున్నారు. వారు మాధ్వులు. బళ్లారిజిల్లాలో చిల్లరిగె యను గ్రామము గలదేమో! పయి శాసనములోని చిల్లరేక చిల్లరిగె కావచ్చు నని నా తలంపు. బళ్లారి మండలము సాతవాహన రాష్ట్రమయి యుండఁగా సాతవాహను లంధ్రు లగుట సంగతమేకాదా? కాని యీ శాసనములు క్రీ. తర్వాత మూఁడవ శతాబ్దిలోనివిగాన, అప్పటికి సాతవాహను లాయల్పదేశముఁ బాలించు చున్నట్లు తలఁపవలె నందురట! ఇది యెంతయు నసంగతము. శివస్కందవర్మ దానము చేయునప్పు డా దేశము శివస్కందవర్మపాలితమే యగును గాని సాతవాహనపాలితము గాదు. శివస్కందవర్మ యా దేశమునకుఁబారంపర్యముగా వాడుకలో నున్నపేరిని (సాతవాహన రాష్ట్రమని) పేర్కొన్నాఁడు గాని యా నామ మానాఁడే పుట్టినదికాదు. ఆనాఁటి కనేకదేశములు సాతవాహనరాజ పాలితములుగా నుండినను సాతవాహనరాష్ట్రమని విశిష్టనామ ముండుట, బళ్లారి ప్రాంతదేశమున కా సాతవాహనుల ప్రాచీనప్రధాన పాలితదేశత్వమును నిరూపించు చుండుట లేదా? ఈ శాసనములఁబట్టి సాతవాహనులు తొలుత, ముళకదేశమునో, యందలి యేకదేశమగు బళ్లారిప్రాంతమునో పాలించినట్లును, దానికే సాతవాహనరాష్ట్రమని, సాతవాహనహారమని పేరయినట్లును దలఁపవలసియుండును. అట్లు దలఁపకుండుట నాల్గవ ప్రమాదము. తొలుత వారు వేంగీదేశమును బాలించుచున్న యంధ్రరాజు లగు నిక్ష్వాకురాజులకు భృత్యులయి యుందురు. ఈ కారణముచేతనే కొన్ని పురాణములలో సాతవాహను లంధ్రభృత్యులని పేర్కొనఁబడి యుందురు. క్రమశఃప్రబలులై కర్ణాటదేశమెల్ల నేలియుందురు. ఈ 'కర్ణి' రాజులపేరనే 'కర్ణినాఁడు' అని దేశనామ మేర్పడి, మార్పులు చెంది కన్నడ, కర్ణాట రూపములఁ జెందియుండవచ్చును. మైసూరు తల్కొండ స్టేటులో స్థానకుందూర శివాలయ శిలాశాసనమున "సాతకర్ణి పూజించిన

యాలయములోఁ దాను పూజచేయుచు"న్నట్టు అర్చకుఁడు వ్రాసి కొన్నాడు. ఇట్లు వారు క్రమముగాఁ బ్రాబల్యముఁజెంది, కుంతల ఘూర్జర మహారాష్ట్రాది దేశములను జయించి, క్రొత్తగా జయించిన దేశముల పరిపాలనసౌకర్యమునకై గోదావరీతీరమునఁ గుంతల దేశమునఁ బ్రతిష్ఠానము కల్పించుకొనియుందురు. అట్లు ప్రతిష్ఠానముఁ బడయుటచేతనే యా రాజధానికిఁ బ్రతిష్ఠానమని పేరయ్యెను. జాతక కథలు, పద్మ, కూర్మ, లింగ, భవిష్య పురాణములు, రామాయణోత్తర కాండము, కథాసరిత్సాగరము, మహాభారతము, విక్రమోర్వశీయము, ప్రతిష్ఠానమును ప్రశంసించుచున్నవి. ప్రతిష్ఠాననామము సాతవాహనరాజ కల్పితమని నా నమ్మకము. ప్రతిష్ఠానమనురాజధానీ నామమే యంధ్ర భృత్యులుగా నున్న వారంధ్రులగుటను, అది క్రొత్తగా నెలకొల్పఁబడిన రాజధాని యగుటను సూచించుచున్నది. ప్రతిష్ఠానమున నుండఁగా వీరు శకరాజులచేఁ గొంత తాఁకిడిం బడిరి. కొంత యుత్తరరాజ్యమును గోల్పోయిరి. అప్పుడు ధనకటకమునుగూడ వీ రుపరాజధానిగాఁ జేసికొనిరి. ఇక్ష్వాకు లప్పటికి దుర్బలులయి యుందురు. అనేకాధ్వరకర్త లును, వైదికమతాభిమానులును నయ్యు సాతవాహను, లిక్ష్వాకులవలె వారి మతమైన బౌద్ధమతమును బరిరక్షించిరి. బౌద్ధులకు దానములఁ జేసిరి. వారి స్తూపములఁ గాపాడిరి. పెంపొందించిరి. కృష్ణాగోదావరీ నదుల నడిమి దేశమెల్లఁదుదకు వారి యేల్బడి క్రిందనే యుండెను. హాలసాతవాహనుఁడు సంధానించిన సాతవాహనసప్తశతిలోఁ దెలుఁగు దేశమునకుఁ జెల్లఁదగిన వర్ణనలు పెక్కులు గలవు.

గోదావరీనది సముద్రముతో సంగమించునంతదాఁకం గల దేశములో సాతవాహనవంశముతో సమానమయిన వంశము వేఱొకటి లేదని యొక గాథలోఁగలదు. బ్రహశ్రీ మా. రామకృష్ణకవిగారు సంపాదించిన లీలావతీకథలో హాలునకు సప్తగోదావరీ తీరమున భీమేశ్వరమునఁ బెండ్లి జరిగినట్లు కలదు. అమరావతీస్తూపమున గౌతమీపుత్త్రశాతకర్ణి శాసనమున్నది. కృష్ణాముఖద్వారమున యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి పదునెన్మిదవపాలన వత్సరమున వేయింపఁబడిన బౌద్ధదాత

శాసనము దొరకినది. అంధ్రవల్లభుఁడని, యంధ్రనాయకుఁడని, అంధ్రవిష్ణువని, శ్రీవల్లభుడని, సిరికాకొల్నినాథుఁడని వర్ణితుఁడగు శ్రీకాకుళాంధ్రనాయకస్వామి యంధ్రులగు సాతవాహనులలో నొక్కనిపేర వెలసిన దైవమై యుండవచ్చునని నా తలంపు. సిరికకొలను అని యా గ్రామనామపుఁదొలిరూపము. కొలనే వైష్ణవమువచ్చి దివ్యస్థలమై 'కొళ' మయినది. అక్కడ గొప్ప చెఱువుండినట్లు స్థలమాహాత్మ్యమునను గలదు. 'సిరిక' పదము 'శ్రీముఖ' పదమునకు తెలుఁగు వికృతి కాఁదగును. మఱియు, వాసిష్ఠీపుత్త్రపులుమావి నాసికశాసనమున సాతవాహనులు బ్రాహ్మణులని ప్రస్తుతులయిరి. శ్రీకాకుళ స్థలమాహాత్మ్యమునఁగూడ, నా యంధ్రనాయకస్వామి నాగదేవభట్టారకు నింటఁబుట్టిన బ్రాహ్మణుఁ డని కలదు. అక్కడ నా స్వామి బ్రాహ్మణకన్యను వివాహమాడెనఁట! ఈ కథ శ్రీముఖ శాతకర్ణిది కాఁదగును. అంధ్రరాజులు తెలివాహనదీ తీరమున నుండినట్లు బౌద్ధ జాతకకథలలోఁ గలదఁట! లీలావతీకథ, హాలునినాటికి గోదావరి సప్తశాఖలు గలదని తెలుపుచున్నది. జాతకకథ లలోఁ బేర్కొన్నఁబడిన తెలివాహానది గోదావరీ సప్తశాఖలలో నొక్కటియగు తుల్యభాగయగు నేమో యని నాయూహము.

సంస్కృత, దేశి, భాషాకృతులలోఁ బెక్కింట నంధ్రస్త్రీలకుచ సౌభాగ్య మసాధారణమైనదిగా వర్ణితమయ్యెను. ఆ వర్ణన మన్వర్థమయిన దని యమరావతీ స్తూపశిల్పములు ప్రతిపాదించుచున్నవి. ఆ స్తూప నిర్మాణకాలమున కంధ్రస్త్రీలకుఁ గుచాచ్ఛాదనము లేకుండుటనుగూడ నమరావత్యాది స్తూపరూపములు నిరూపించుచున్నవి. అవికలులేని యంధ్రస్త్రీలు ప్రతిష్ఠానమున కేఁగినపిదప నతి నిగూఢ కుచలగు ఘూర్జర మహారాష్ట్ర స్త్రీల సంగతిచేఁ గ్రొత్తనాగరకత ఒలసి, అవికలను పైఁట లను నుంచుకొనసాగిరి. పైఁటపదము ప్రతిష్ఠానపదభవమే. ప్రతిష్ఠానమున నుండి యలవడినది గాన కుచాచ్ఛాదనమునకు నా నగరము పేరే తద్‌జ్ఞాపకముగాఁ బేరయ్యెను. అవికలకుఁగూడఁ బైఠిణీ అవిక లనియే పేరు. పైఠిణీపదము గూడఁ బ్రతిష్ఠానపదభవమే. సంస్కృతమున 'కంచుక' మను పదమున్నను, నది స్త్రీ పురుష

సామాన్యమయిన 'అంగరకా'కు పేరుగా నున్నది. సాతవాహన సప్తశతిలో నది ఘూర్జరాంగనలు వేసికొను మేలిముసుఁగు (ముఖమునకుఁ గూడ నుండును) పర్యాయముగాఁ గలదు. అంధ్ర, ద్రవిడ, కర్ణాట, మళయాళస్త్రీ లానాడు అవికలు లేనివారే! ప్రతిష్ఠాన సంగతిచే నంధ్ర కర్ణాటాంగనలు పైఁటలను అవికలను దాల్చిరిగాని యదిలేని ద్రవిడ మళయాళస్త్రీలు, నేఁటికిని వానిని దాల్పనివారుగానే యున్నారు. పురుషులువోలె స్త్రీలును, (నేఁడును మళయాళమున నున్నట్లు) కొన్ని సమయములందు ఉత్తరీయమును దాల్చుటేకాని, అవికలఁ దాల్చుట యాకాలమున దక్షిణభారతదేశమునకు లేదు. సాతవాహనుల తర్వాతఁ బ్రతిష్ఠాననగరము పాడుపడి పల్లెటూ రయినది. పైఠిణీ రవికలును పైఁటలును బ్రతిష్ఠానము, కృష్ణా గోదావరీ నదీసాగర సంగము దాఁకఁ గల యంధ్రదేశముతోఁ బ్రబలసంబంధము గల దనుటను 'పైఁట, పైఠిణీ, అవిక' పదములు నిరూపించుచున్నవి. శాసనములం దేనాఁడు సాతవాహనులు రాజ్య మేలినట్టుగా గలదో యానాఁడే యంధ్రదేశము (ముళక) నేలినట్లును గలదు. వా రాంధ్రులని పురాణములు చెప్పుచున్నవి. నేఁటి యాంధ్ర దేశమునకే తక్క నితర దేశములకు వేనికిని నంధ్రనామమేఁనాడును గానరాదు. సాతవాహనుల తర్వాతఁ బ్రతిష్ఠాననగరము పాడుపడి పల్లెటూ రయినది. పైఠిణీ రవికలును పైఁటలును బ్రతిష్ఠానము, కృష్ణా గోదావరీ నదీసాగరసంగము దాఁకఁగల యంధ్రదేశముతోఁ బ్రబల సంబంధము గల దనుటను 'పైఁట పైఠిణీ అవిక' పదములు నిరూపించుచున్నవి. శాసనములం దేనాఁడు సాతవాహనులు రాజ్యమేలినట్టుగా గలదో యానాఁడే యంధ్రదేశము (ముళక) నేలినట్లును గలదు. వా రాంధ్రులని పురాణములు చెప్పుచున్నవి. నేఁటి యాంధ్రదేశమునకే తక్క నితర దేశములకు వేనికిని నంధ్రనామ మేఁనాడును గానరాదు. సాతవాహను లంధ్రదేశముతో పాటుగా నితరదేశములను గూడ జయించి పాలించుట వారి యంధ్రతకు రంజకము కాఁదగునుగాని భంజకము గాఁగూడదు. తొలుదొలుతటి వారి రాజ్యము ముళకదేశములోని 'సాతాహని రట్ఠ" మగును. సాతవాహనుల యంధ్రత యిన్ని విధములఁ బ్రవ్యక్తమగు

చుండఁగా, వా రంధ్రులుగా రనియు నంధ్రదేశమును బాలింపలేదనియుఁ జేయు వాదములకు విలువ నిలువఁ గలదా? విష్ణుపురాణమున వర్ణితు లగు ముండకులే మురకు లగుదురని ఇంద్రాజిపండితులు వ్రాసిరఁట! ఇది సంగతముగావచ్చును. ఇక్ష్వాకులను గూర్చి నేను వ్రాసిన వ్యాసమున[1] ఆంధ్రులకు ముండియులని ధర్మామృత గ్రంథకథలోఁ బేరున్నట్లు తెలిపితిని. 'ముండక' 'ముండియు' శబ్దము లేకార్థవాచకములు గావచ్చును. ధర్మామృతకథలోఁ బేర్కొనఁబడిన ముండియులే విష్ణుపురాణా దులలోఁ బేర్కొనఁబడిన ముండకులు గాఁదగుదురు.

పురాణములలోని కలియుగ రాజవంశానుచరితములను గూర్చి పర్జీటర్ పండితులు వ్రాసిన గ్రంథము మిక్కిలి విలువగలదే. కాని, దక్షిణహిందూదేశపు వ్రాఁత ప్రతులలోని పాఠములకును, వారు ప్రకటించిన పాఠములకును భేదములు పెక్కులున్నవి. వాని నెల్ల మరలఁ బరిశోధించి, దక్షిణహిందూదేశపోలిఖి గ్రంథపాఠ భేదములను వేఱుగా నేను వెల్లడింపఁజూచుచున్నాఁడను. పయిని బేర్కొనఁబడిన సాధనములు సాతవాహనులయాంధ్రత నాక్షేపింపరాకుండ నిలుపఁగలవని నా నమ్మకము. హాలునిచరిత్రమే యనఁదగిన లీలావతీకథలో సిద్ధనాగార్జునుఁడు హాలునిమంత్రి యని కలదు[2]. సిద్ధనాగార్జునుఁ డంధ్రుడగుట నాతనిపేర వెలసియున్న శ్రీశైలపాదమగు సిద్ధనాగార్జునుని కొండయు, నక్కడి స్తూపములును నిరూపించుచున్నవి. అతని నేలిన రాజుగూడ నంధ్రుఁ డగుట సంగతముగాదా? మఱియు సాతవాహనుల యంధ్రతకు సాధకములయిన విషయములు సాతవాహన సప్తశతిలోఁ జాలఁగలవు. వానిని వేఱొకచోట వెల్లడింతును.

❊ ❊ ❊

1. ప్రభవ పుష్యభారతీ సంచిక చూచునది.

2. రామకృష్ణకవిగారి పుష్పాంజలి. భారతి చూచునది.

2
శివకవులు

వీరశైవులు నాస్తికులనఁబడు జైనబౌద్ధమతములవారినే కాక శ్రౌతస్మార్త కర్మము లాచరించు వైదికమతముల వారినిగూడ గర్హించిరి. వారు వీరవ్రతులు. భవులతో దర్శనస్పర్శన సంభాషణాది సాంగత్యము వారికిఁదగదు. (భవులనగా శైవేతరులు). శైవులలోఁ గవీశ్వరులగువారు శివునిమీదను దద్భక్తులమీదను దక్క నితరులగు భవులమీద నెప్పుడును గృతులు చెప్పెడివారు కారు. కావున, వారికి శివకవులని పేరు కల్గెను. కర్ణాటకాంధ్రగ్రంథములలో శివకవుల ప్రశంస పెక్కుచోట్లఁ గలదు. శివకవులు భవకవులను గర్హించిరి. కవితలోగూడ శివకవులు వేఱు మతము వారైరి.

శివకవులగ్రంథములు

మల్లికార్జునపండితారాధ్యుని శివతత్త్వసారమును, బాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణాది గ్రంథములును, నన్నిచోడని కుమారసంభవమును నిప్పుడు మన కుపలబ్ధములయిన శివకవుల గ్రంథములలో బ్రాచీన ములు. మల్లికార్జునపండితుని కృతులు మఱికొన్ని దొరకవలసియున్నవి. మల్లికార్జునపండితునికంటెఁ బూర్వుఁడు శ్రీపతిపండితుఁడుకూడఁ గవియఁట! ఆయన బెజవాడలో నున్నవాఁడు. ఆయన తెనుగుకృతు లేమేని రచించెనేమో యెఱుఁగ రాదు. పండితారాధ్యచరిత్రలో నీ క్రింది గ్రంథములు పేర్కొనఁబడినవి.

"అంచిత బాణగద్యాక్షరగద్య
పంచగద్యాదులు పటుగణాడంబ
రంబు వర్ణాడంబరంబు వ్యాసాష్ట
కంబును శ్రీనీలకంఠస్తవంబు
శ్రీరుద్రకవచంబు శారభంబును మ
యూరస్తవము హలాయుధ మనామయము
మలహణమును మహిమంబును స్తవము

మలయరాజీయంబు మౌనిదండకము
స్తుతిమూలమగు మహాస్తోత్ర సూత్రములు
శతకంబు శివతత్త్వసారంబు దీప
కళిక మహానాటకము నుదాహరణ
ములు రుద్రమహిమయు ముక్తకావళులు
గీతసూక్తములు భృంగిస్తవంబులు పు
రాతనమునిముఖ్యరచితాష్టకములు

"హరలీల"–

శివతత్త్వసారము తెలుఁగుకృతిగాన, పైవానిలో నింక నొకటి రెండేవయినఁ దెలుఁగుకృతులయి యుండవచ్చునేమో కాని, తక్కిన వన్నియు సంస్కృతగ్రంథములే. సోమనాథుఁ డింకను దుమ్మెదపదములు, ఆనందపదములు, నివాళిపదములు, దండనాయకగీతములు మొదలగు పదకృతులను దెలుఁగువానిని బేర్కొన్నాడు. దీనినిబట్టి చూడగా నా శివకవుల తెలుగుకృతులు పద్యరచనముగలవి మల్లికార్జునపండితా రాధ్యుని కంటెఁ బూర్వకాలమున లేవేమో యని సంశయము కలుగు చున్నది. ఉన్నచో సోమనాథుఁడు పేర్కొనియుండును గదా! సోమనాథుని కంటె నర్వాచీనులగు శివకవుల కృతులనేకము లున్నవి. శివకవుల రచనా రీతులను పరిశోధింపఁగా వీరి గ్రంథములకును, నన్నయ తిక్క నాదులగు (భవి) కవుల గ్రంథములకును బెక్కు బేధములు గానవచ్చు చున్నవి. ఈ విషయ మించుక వివరించి తెల్పెదను.

రచనాభేదములు

ఛందస్సు:– ద్విపదరచనలో శివకవుల విధము వేఱు. తాళ్లపాక తిరువేంగళ నాథుఁడు ద్విపదలక్షణము నిట్లు నిర్వచించినాడు.

"వాసవుల్ మువ్వురు వనజాప్తుఁ డొకఁడు
భాసిల్ల నది యొక్క పదము శ్రీకాంత
క్రమమున నవి నాల్గుగణముల నడచుఁ
గ్రమదూరముగఁ బ్రయోగము సేయరాదు

ఆ పాదమునకు మూఁడవగణం బాది
దీపించుయతి యంబుధి ప్రియతనయ
యుపమింప నవి ప్రాసయుతములై రెండు
ద్విపదనా విలసిల్లె వికచాబ్జపాణి
ద్విపదకు ద్విపదకుఁ దెగఁజెప్పవలయు
నెపుడు– సంస్కృతమున నితర భాషలను
యతులలోపలఁ బ్రాసయతి దక్క సకల
యతులుఁ జెల్లును బ్రయోగానుసారమున
ద్విపదతో ద్విపద సంధిల నేకశబ్ద
మపుడు ప్రయోగింప నది యయుక్తంబు
మఱియు సంస్కృతపు సమాసరూపమున
నెఱయ నెన్నిటినైన నిర్మింపఁదగును
....
అనులక్షణమ్ముల ననుఁబొంది సుకవి
జనసుప్రయోగైక శరణమై– "

–అష్టమహిషీకల్యాణము.

రంగనాథుని రామాయణము, గౌరన హరిశ్చంద్రచరిత్ర మొదలగు ద్విపదలందుఁ గానవచ్చు విధమునే యీ లక్షణము చెప్పుచున్నది. శివకవుల ద్విపదరచన మిందులకు విరుద్ధముగా నున్నది. రంగనాథరామా యణాదులందుఁ గానరాని ప్రాసయతి బసవపురాణము మొదలగు శివకవుల గ్రంథములందున్నది. మఱియు, ద్విపదయు ద్విపదయుఁ గలయునప్పు డొక్కపదమే యిటుకొంత యటుకొంత యగునట్లు రంగ నాథాదు లెక్కడను గూర్పరయిరి. పాల్కురికి సోమనాథాదులగు శివకవులు పదమధ్యమందే ద్విపదము ముగియునట్లు పెక్కుచోట్ల రచనము నెఱపిరి. సోమనాథుఁడు "జాతులు మాత్రానుసంధానగణవి, నీతులు గాన 'యనియతగణై', రనియును 'బ్రాసోవా' యనియు 'యతిర్వా' యనియుఁ జెప్పు ఛందో వినిహితోక్తిగాన, ప్రాసమైనను యతిపై వడియైన, దేసిగా నిలిపి యాదిప్రాసనియతి, తప్పకుండఁగ ద్విపదలు

రచియింతు” నని మాత్రాగణ ఘటిత మగుటచే ద్విపదలో ప్రాసయతి చెల్లు ననుటను సంస్కృతసూత్రములనుగూడ నుదాహరించి చెప్పినాడు. ద్విపదము ప్రాసయతి గలిగియుండుటయు, రెండేసి చరణములకుఁ దునుకలుగాక ద్విపదమునుండి ద్విపదమునకు దూఁకునట్లు పదమధ్య సంధిగలిగి జడవాఱి యుండుటయు శివకవుల కృతులలోనే కానవచ్చును.

మఱియు నన్నయాదుల కృతులలోఁ బ్రాసములందు హల్సామ్యము దప్పక కానవచ్చును. అనఁగా మొదటిచరణము ద్వితీయా క్షరమున నెన్ని హల్లులు సంయుక్తములుగా నున్నవో యన్ని సంయుక్త హల్లులును, దక్కిన మూఁడు చరణములందునుగూడఁ బ్రాసస్థానమున నుండును. శివకవు లీ నియమము నంతగాఁ బాటింపరైరి. కతిపయ హల్సామ్య మున్నఁ జాలు నని వీరు తలంచిరి. ఒక్క హల్లు హెచ్చో తక్కువో యయినను బ్రాసమును వీరు పరిగ్రహించిరి.

క॥ నమ్మినభక్తుఁడు గన్నడ
బమ్మయ సద్భక్తి మహిమ పరికింపఁగ లో
కమ్ములఁ జోద్యము గాదె య
ధర్మంబును ధర్మమయ్యెఁ దత్త్వాతీతా!

– శివతత్త్వసారము

ప్రాఁతవ్రాఁతలలో “ధమ్మన్” యని యుండును.

“మర్త్యలోకమునకు మఱి వేఱె యొకఁడు,
కర్త యున్నాఁడె లోకత్రయవరద,–
తత్త్రిపురాంతక స్థానవాస్తవ్యుఁ
డై త్రిపురాంతకుఁ డభినుతిఁబేర్చు

– బసవపురాణము.

ఇత్యాదులు పెక్కులున్నవి.

మఱియు, నన్నయాదికవీశ్వరులు ప్రాసములం దెక్కడను బూర్ణ బిందువును నర్ధబిందువును బొందింపరయిరి. శివకవుల గ్రంథములలో నది కానవచ్చుచున్నది.

క॥ పోఁడిగ నగజతపశ్శిఖి
మూఁడు జగమ్ములను దీవ్రముగఁబర్విన బ్ర
హ్మాండము గాఁచిన కాంచన
భాండము క్రియదాల్చెఁ దత్ప్రభాభాసితమై.

–కుమారసంభవము

పాండురాంగంబైన పడఁతిగర్భమునఁ
బోఁడిగా వెలుఁగుచుఁ బుత్త్రుఁ డీ క్రియను.

–బసవపురాణము

ఇత్యాదులు పెక్కులున్నవి.

ఇట్టి ఛందోలక్షణవిశేషములుగాక, శబ్దప్రయోగములందును గూడ శివకవులకు నితరకవులకుఁ బెక్కు భేదము లున్నవి.

శబ్దప్రయోగములు

తెఱఁగువోలె, వడువువోలె,– ఇట్టి ప్రయోగములు శివకవుల గ్రంథములందే నాకుఁ గానవచ్చినవి.

“తెరువు దాఁదీర్చిచూపెడు తెఱఁగువోలె–
బలసికొలువున్న సురగిరిభంగివోలె–
నందనవనము గాపువచ్చు వడువువోలె–
పాలకడలిలో నిల్చిన భంగివోలె–”

–కుమారసంభవము

“వచ్చువహిత్రంబు వడువునుబోలె–
కరమర్థి నందిచ్చుకరణియుఁబోలె–”

–బసవపురాణము.

పూంచు, పూన్చు – ఈ ధాతువు నన్నయాదికవీశ్వరుల గ్రంథములందుఁ బెక్కుచోట్లఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నది. అది పూను ధాతువు ప్రేరణ రూపము. పూనఁజేయుట దాని యర్థము. ‘అరదము పూంచి’ ఇత్యాది ప్రయోగములున్నవి. శివకవుల గ్రంథములందెల్ల నీ ధాతు వింకొక

యర్థమునఁ బ్రఖ్యాతముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. పూన్చు = పూజించు. ఈ ధాతువు నీ యర్థమున నన్నయాదులు ప్రయోగించినట్లు కానరాదు.

కII కన్నువడిఁబుచ్చి పూన్చిన
వెన్నుని భక్తికి వరంబు వెదచల్లు క్రియన్.

కII మొఱటద వంకయ దనతల
లతిమెల్వడఁ దఱిగి నీ పదాంబుజములఁ గ్ర
చ్చుఱఁబూన్చి మగుడఁ బడయఁడె.

కII ఉన్నతభక్తి శిరంబులఁ
బన్నుగ శివుఁబూన్చి కరుణఁబడసిన భంగిన్
మున్నేవిధములం గొలిచియుఁ
జన్న దశాననుఁడు వడయఁజాలెనె చెపుమా.

–శివతత్త్వసారము.

చII హరి వికచామలాంబుజ సహస్రము పూన్చి
– కుమారసంభవము.

ద్విపదాంబురుహముల ధృతిఁ బసవేశు
ద్విపదాంబురుహము లతిప్రీతిఁబూన్తు
ఈ పద్మములఁగాదె యింతి యా కుంతి
పాపారిఁబూజించి బడసెఁ బాండవుల
చెండి యీ పద్మముల్ శివుఁ బూన్చి కాదె
సుందరి భృగుపత్ని శుక్రునిఁబడసె
అదిగాక యీ పూల హరుఁ బూన్చి కాదె
సుదతి కౌసల్య సత్సుతు రాముఁబడసె.
–పండితారాధ్యచరిత్ర.

పూజించుట యందుఁ బూన్చు ప్రయోగము శివకవుల గ్రంథములలోఁ బెక్కుచోట్లఁ గలదు.

మఱియు సమూహి, దాసి (దాసుఁడనుటకు) ముల్లోకనాథుఁడు,

పుడమీశ్వరుఁడు, సర్వాంగకచ్చడము, దీపగంభములు, తవనిధి, మొదలగు ప్రయోగములెన్నో శివకవులు తఱచుగాఁ బ్రయోగించినవి కలవు. ఇట్టి పదములు కొన్ని యితరకవుల కృతులలోఁగూడఁ గ్వాచిత్కముగాఁ గానవచ్చునుగాని, శివకవులే వీనిని తఱచుగాఁ బ్రయోగించిరి. ఇటీవలి లాక్షణికులు కఱకంఠుఁడు, ప్రాణగొడ్డము, దినవెచ్చము మొదలగు పదములను గొన్నింటిని మాత్రము త్రోసిపుచ్చఁజాలక, యనింద్యగ్రామ్యము లని పేరుపెట్టి ప్రయోగార్హములనిరి. శివకవుల కృతులలో లాక్షణికు లనుగ్రహింపనివి యిట్టివి కుప్పతెప్పలుగా నున్నవి. మఱియు నిప్పటి వ్యాకరణమును దలక్రిందులొనర్చు ప్రయోగము లనేకము లున్నవి. మరియు నపూర్వశబ్దములు శబ్దరత్నాకరమందుఁ గానరానివి యనేకము లున్నవి. శివకవుల కృతులలోని వింతప్రయోగములను వేఱొకచోట వివరించి తెల్పుదును.

ఇతరకవులు వీరిని గర్హించిరి

ఇట్టి రచనావిధానము లితరాంధ్రకవులకు సమ్మతములు గావయ్యెను. వారు పాటించిన ఛందోనియములను భాషానియమములను వీరు సరకుసేయక కొంత సడలింపఁజాగిరి. పాల్కురికిసోమనాథుని కాలముననే దీనిఁగూర్చి యోరుఁగంటిలోఁ దగవు నడచినది.

సీII ఒకనాడు శివభక్తు లోఁరుగంటను స్వయం
భూదేవుమంటపంబున వసించి
బసవపురాణంబు పాటించి వినువేళ
హరునిఁగొల్వఁ బ్రతాపుఁ డచటికేఁగి
యా సంభ్రమం బేమి యనుడు భక్తులు బస
వని పురాణంబు వినెద రనిన
విన నా పురాణంబు విధ మెట్లొకోయన్న
ధూర్తవిప్రుఁడొకండు భర్తఁజేరి

గీII పాలకుర్కి సోమపతితుఁ డీ నడుమను
బెనచె మధ్య (ప్రాస?) వళ్లు పెట్టి ద్విపద

నప్రమాణ మిది యనాద్యంబు పదమన్న
నరిగె రాజు–"

తర్వాత సోమనాథుఁ డోరుఁగంటికి వచ్చి యద్భుతచర్యలచే స్వరచనమును సమర్థించుకొన్నట్టు పద్యబసవపురాణమందున్నది. ఈ కారణముచేతనే యీ శివకవుల కావ్యములనుండి ప్రాచీనలాక్షణికులు ప్రయోగముల నంతగాఁ గయికొనరయిరి. గ్రంథారంభమున దుష్టగణ ప్రయోగముచేసి యుద్ధములోఁ జచ్చెనని నన్నిచోడని నధర్వణుఁ డాక్షేపించెను.

*క॥ మగణమ్ము గదియ రగణము
వగవక కృతిమొదట నిలుపువానికి మరణం
బగు నిక్కమంద్రు మడియఁడె
యగు నని యిడి తొల్లి టెంకణాదిత్యుఁ డనిన్.

బమ్మెరపోతరాజుగారి గ్రంథములనుగూడ లాక్షణికులు కైకొనమి కిది కారణము గావచ్చును. ఆయన వీరభద్రవిజయరచనమును శివకవి సంప్రదాయము ననుసరించియే యున్నది. (వీరభద్రవిజయము భాగవత కర్త యగు పోతరాజుగారు రచించినది కావచ్చు నని నా తలపు.)

ఒక శివకవి యిట్లు చెప్పుచున్నాడు.

ఇలఁ బాలకురికి సోమేశుండు మున్ను
తొలఁగక ప్రాసయతుల్ ద్విపదలను
లలి రచించుట యది లక్ష్యంబుగాను
అలమి రేఫ రకారములు శివకావ్య
ములయందుఁజెల్లుఁ దప్పులుగావు, గాన
ఆ పాల్కురికి సోము ననుమతి నేను
దీపితప్రాస యతిచ్ఛద సరణి

* ఈ పద్యమును శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు కుమారసంభవపీఠికలో నుదాహరించిరి.

నా మహాగురుదేవు ననుమతియట్లు
శ్రీ మెఱయంగ రచించితి నిట్లు

– మఱి బసవపురాణము.

ఇతరకవులు గర్హించినను దర్వాతి శివకవులు సోమనాథాదుల మార్గమును వెన్నాడిరి. ఇప్పటికి రెండువందల యేండ్లకు ముందున్న కవులు, అత్తలూరి పాపకవి మొదలగువారు కూడ నా సంప్రదాయమునే పాటించిరి. పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథములలో నితరకవులకు విరుద్ధములయిన ప్రయోగము లేవి కలవో యవి పాపకవి మొదలగువారి గ్రంథములలోఁగూడ నున్నవి. మఱియుఁ బాల్కురికి సోమనాథుఁడు చూపిన త్రోవయగుటచేఁ గాఁబోలును శివకవులనేకులు ద్విపద కృతులను రచియించిరి.

వీరు తెనుఁగునే ప్రేమించిరి

ద్రవిడదేశమున శైవులును, వైష్ణవులును సంస్కృతభాషకంటెఁ దమ తమిళభాషనే పూజ్యమయిన మతభాషగాఁ జేసికొన్నట్టుగా నీ తెనుఁగుదేశమునఁగూడ వీరశైవులు తెలుఁగుభాషనే మతభాషగాఁ జేసికొనఁదలంచిరి. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడు శాస్త్రార్థములతోఁ గూడిన మతగ్రంథమును శివతత్త్వసారమును దెనుఁగుననే రచియించెను. పాల్కురికి సోమనాథుఁడుకూడఁ దాను గ్రొత్తగా వెలయించిన బసవ పురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రము, చతుర్వేదసారము మొదలగు గ్రంథములను దెనుఁగుననే రచియించెను. వీరు సంస్కృతమునఁ గూడ గొప్ప విద్వాంసులే! బసవపురాణమును, బండితారాధ్యచరిత్రమును సోమనాథుఁడు తెనుఁగుననే రచియింపఁగాఁ దర్వాతివారు వానిని గర్ణాటమునకును, సంస్కృతమునకును బరివర్తించుకొనిరి. బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్రాదిగ్రంథములను శైవులు భారతరామాయణాదుల వలెఁ బవిత్రగ్రంథములుగాఁ బూజించుచుందురు. ఇది తెనుఁగున కొక గొప్ప గౌరవము. తన గ్రంథములు సర్వసామాన్యములుగా నుండవలె ననియు, నట్లుండుటకుఁ దెనుఁగు ద్విపదయే తగినదనియు, గద్యపద్యాది

పూరితమయిన సంస్కృతప్రాయరచన సర్వసామాన్యము కాదనియు సోమనాథుఁడు చెప్పినాడు.

"తప్పకుండఁగ ద్విపదలు రచియింతు
నొప్పదు ద్విపద కావ్యోక్తి నా వలదు
ఆరూఢగద్య పద్యాది ప్రబంధ
పూరిత సంస్కృత భూయిష్ఠరచన
మానుగా సర్వసామాన్యంబుగామి
జానుదెనుఁగు విశేషము ప్రసన్నతకు.

-పండితారాధ్యచరిత్రము.

మఱియు-

ఉరుతర గద్యపద్యోక్తులకంటె
సరసమై పరఁగిన జానుదెనుంగు
చర్చింపఁగా సర్వసామాన్య మగుటఁ
గూర్చెద ద్విపదలు కోర్కిదైవాఱఁ
దెలుఁగుమాట లనంగవలదు వేదముల
కొలఁదియకాఁ జూడుఁడిల నెట్టు లనిన

-బసవపురాణము.

తెలుగు మాటలుగదాయని తేలఁదలఁపవలదు వేదముల వలెఁ జూడుఁడని చెప్పినాఁడు!

జాను దెనుఁగు

మఱియు జానుదెనుఁగు మిక్కిలి ప్రసన్నమయిన దనియు, సర్వసామాన్యమయిన దనియుఁ జెప్పినాఁడు. నన్నిచోడఁడుకూడ నీ జానుదెనుఁగును బ్రశంసించినాఁడు.

చ॥ బలుపొడ తోలుసీరయును పాపసరుల్ గిలుపారుకన్ను వె
న్నెలతల సేఁదు కుత్తుకయు నిండిన వేలుపుటేఱు వల్గుపూ

సలుగల ఱేనిలెంకవని జానుఁదెనుంగున విన్నవించెదన్
వలపు మదిన్ దలిర్ప బసవా! బసవా! బసవా! వృషాధిపా!

-వృషాధిపశతకము.

చ॥ సరళముగాఁగ భావములు జానుదెనుంగున నింపు పెంపుతో

- కుమారసంభవము.

ఆ కాలమున నీ జానుదెనుఁగు మిక్కిలి ప్రసన్నమై సర్వసామాన్యమై యుండెను. తర్వాతి మన కవీశ్వరులు సంస్కృతప్రాయమైన రచనను దెనుఁగునఁ జొప్పించి, జానుదెనుఁగును సన్నగిలఁజేసిరి. ఇటీవలఁ దెనుఁగు రచనలలో రుచ్యములయిన తెలుఁగు పలుకుబళ్లు మిక్కిలి తక్కువ కాఁజొచ్చెను. పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథములలోను, నన్నిచోడని కుమారసంభవములోను మన కిప్పు డర్థముగాని తెలుఁగు పలుకు లనేకము లున్నవి. సంస్కృతప్రాయమగు రచనకు మన మల వడుటయే దీనికిఁ గారణము.

ఆంధ్రకవిత శివకవులమూలమున గొప్ప యభ్యుదయము గాంచిన దన్న వాస్తవవిషయము వారి గ్రంథములను జాగ్రత్తగ చదివి నప్పుడే మనకు ప్రవ్యక్తముగాఁగలదు.

❊ ❊ ❊

3

పండితారాధ్యచరిత్రము

శ్రీ మల్లికార్జునపండితారాధ్యుని

జన్మాదిక వృత్తాంతములు - గ్రంథరచనా విశేషములు

శ్రీ మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడు ఆంధ్రశైవాచార్యులలో పండిత త్రయమని యెన్నికగన్న శ్రీపతి, మంచెన, మల్లికార్జున పండితులలో మూఁడవవాఁడు.

జన్మాదికము

గోదావరి మండలమందలి దాక్షారామ మీయన జన్మస్థలము. ఆ యూర వెలసియుండు భీమేశ్వరస్వామివారి కీతని వంశమువారు పూజారులు. పురోహితులని సోమనాథుఁడు చెప్పినాఁడు. అర్చకులు, ఒండె స్థానపతులు కాఁదగుదురు. శివతత్త్వసారమునుబట్టి చూడఁగా నర్చకులే యగుదురని తోఁచును. ఆ నాఁడు కర్ణాటాంధ్రదేశములందుఁ బేరెన్నికగన్న వాణసవంశమున నీతఁడు జన్మించెను. చాళుక్య రాజులకు మంత్రులు, ఆస్థానకవులు నయి వన్నె కెక్కినవారు వాణసవంశము వారు. శాసనములలోఁ బలుచోట్ల తద్వంశ్యప్రశంస యుండును.

ఆంధ్రభారతకర్తయగు నన్నియభట్టారకుని సహాధ్యాయుఁడు నారాయణభట్టు వాణసవంశమువాఁడు. మడికిసింగన పాద్మోత్తరఖండ కృతికిఁ బతి కందనామాత్యుఁడు వాణసవంశమువాఁడు.

తే॥ కశ్యపబ్రహ్మ యన జగత్కర్త పుట్టె
నతని తనువున నుదయించె నఖిలజగము
నతని గోత్రజులందుఁ బెంపతిశయింప
వాణసాన్వయ మొప్పారె వసుధమీఁద

అని మడికిసింగన చెప్పినాఁడు. పండితారాధ్యుని చరిత్రము రచించిన సోమనాథుఁడు వాకొనలేదుగాని, వాణసవంశ్యులు కాశ్యప గోత్రులు గాన నారాధ్యదేవరకూడఁ గాశ్యపగోత్రుఁడే యనవలెను.

'చతుర్మతనిర్ణయ' మని యిటీవల ఓరుగంట ముద్రితమయిన యొక చిన్ని పుస్తకమున నాతఁడు గౌతమగోత్రజుఁడని కలదు. గౌరాంబా, భీమనపండితు లీతని తలిదండ్రులు. భీమనపండితుఁడు తాను శ్రీశైలమునఁ బంచాక్షరీమంత్రము జపముచేసి పడసిన సంతానముగాన, ఈ పుత్రునికి మల్లికార్జునుఁడని పేరుపెట్టెను. దాక్షారామముచేరువనే కోటిపల్లిలో నున్న యారాధ్యదేవర దగ్గఱ నీతఁడు శైవమంత్రదీక్షఁ బడసినాఁడు. పండ్రెండవ శతాబ్దియుత్తరార్ధమున, 1150 నుండి 1180 దాఁక నీ మహనీయుఁ డాంధ్రదేశమునఁ బ్రఖ్యాతుఁడై యుండెను. గుంటూరు మండలమందలి ధనదుపురమున (నేఁటి చందవోలు) వెలనాటి చోడని యాస్థానమున నీతఁడు బౌద్ధాచార్యులతో మతవివాదము నెఱపెను.

బౌద్ధాచార్యులపై కక్ష

శ్రీకాకుళక్షేత్రమునఁ*గల మల్లేశ్వరాలయమున (ఈ యాలయము నేఁడును శ్రీకాకుళమునఁగలదు) గల 'దివియకంబమును' (దీపములు వెలిఁగించు లోహస్తంభమును) బౌద్ధాచార్యులు పెల్లగించి కొనివచ్చి, వెలనాటిచోడని వివాదసభలో నిలిపిరఁట. మల్లికార్జునపండితారాధ్యునితో వాదములందు శివనింద చేసిన దోషమును, దీపార్చనాసాధనమును

---

*శ్రీ కాకుళక్షేత్రమును గూర్చి యింతకుముందు నేను గొన్ని వ్యాసములు వ్రాసితిని. శ్రీముఖశాతకర్ణి పేరఁగాని, 'సిరిక' యన్న బౌద్ధోపాసిక పేరఁగాని ఆ యూరు వెలసియుండవచ్చును. సిరిక- పేరు బౌద్ధప్రాకృతశాసనములలోఁగాన నగును. కాఖంది, కాకతేయ, కాకంది- కావూరు- కావలి- పేళ్ల బౌద్ధశాసనములలోని "సిరిక" పేర వెలసియుండవచ్చుననుట సంగతతరము. కాకతీయులుకూడ ఈ పేర వెలసినవారే యని నా తలంపు. బౌద్ధశాసనములలోని కాకతేయులే యిటీవల కాకతీయులయి యుందురు. సిరికపేర కొలనితో వెలసిన యూరుగాన "సిరికాకొలను, శ్రీకాకొలను, కాకొలను' అను పేళ్లు పుట్టి, క్రమముగా వైష్ణవము ప్రబలిన తర్వాత కొలను 'కొళమ్' అయి శ్రీకాకొళము, కాకొళము, కాకుళము రూపములు పుట్టినవి. ఈ శ్రీకాకుళము తర్వాత ఉత్తరశ్రీకాకుళము దక్షిణ శ్రీకాకుళము గ్రామములు వెలసినట్టున్నవి. దక్షిణశ్రీకాకుళము నందివర్మపల్లవుని శాసనమునఁ గాననగును. అది యెక్కడిదో గుర్తింపవలెను.

హరించిన దోషమును సైపఁజాలక పండితారాధ్యులశిష్యు లా భౌద్ధాచార్యులను జంపిరి. ఆ బౌద్ధాచార్యులు ప్రతిదినము సముద్రమధ్య ద్వీపమునఁగల బుద్ధప్రతిమను బూజింప నరుగుచుండువారఁట! ధనదుపురమునకు సమీపమునఁగల సముద్రద్వీపము నేఁటి దీవిఖండము. అక్కడ బౌద్ధస్తూప ముండెడిది గాఁబోలును. కాదేని ధనదుపురమునకుఁ జేరువనే కల బుద్ధాము మొదలగు గ్రామములు గావచ్చును. కాని, యవి సముద్ర ద్వీపస్థములుగావు. బౌద్ధాచార్యు లా సముద్రద్వీపమునకు బుద్ధపూజ జరపనేఁగినపుడే పండితారాధ్యుల శిష్యులు వారిని జంపిరి. అట్లు వారిని జంపుటకుఁ బండితారాధ్యుఁ డా శిష్యుల కనుజ్ఞ యిచ్చెనఁట. శివదూషకులను జంపుట పాపముగా దని పండితారాధ్యుఁడు శివయోగసారమునఁ జెప్పినాఁడు.

క॥ శివనిందావిషయంబగు
నవమానము సెప్పునట్టి యప్పుస్తకముల్
అవిచారంబునఁ గాల్పఁగ
నవుఁ జెప్పెడివానిఁ జంపనగు నీశానా!

క॥ శివనిందారతుఁ జంపిన
జవమతి తత్కారణమునఁ జచ్చిన నీరెం
డు విధంబుల నీ కారు
ణ్యవశంబున ముక్తిఁ బొందు నరుఁడీశానా!

రాజుగారి ఆగ్రహము

ఈ ఘోరకార్యమునకుఁ గోపించి రాజు పండితారాధ్యులవారి కనులు దోడించెను. శివానుగ్రహమున నారాధ్యులవారికి మరలఁ గనులు వచ్చినవఁట! రాజును, దద్రాజ్యమును నాశమగునట్లు శపించి, యారాధ్యులవా రక్కడనుండి సశిష్యులై, కల్యాణకటకమున వీరశైవమత ప్రతిష్ఠాపనాచార్యుఁడై ప్రఖ్యాతిఁగనుచున్న బసవేశ్వరుని దర్శింపఁ బయన మయిరి. బసవేశ్వరుని శివభక్తిపరాకాష్ఠకుఁ బరమాదరమును, వైదిక వర్ణధర్మపరిత్యాగమునకు నప్రీతియుఁ గలవారై యాయనతోఁ

జర్చించుటకే పండితారాధ్యులట్లు వెడలి రందురు. 'భక్తిమీఁది వలపు, బ్రాహ్మ్యంబుతోఁ బొత్తు, పాయలేను నేను బసవలింగ' యని బసవేశ్వరుని కారాధ్యులవారు వార్త పంపిరఁట! అమరావతి, నడుగుడుములు (నేఁటి నడుగూడెము- మునగాల పరగణాలోనిది) పానగల్లు పురముల మీఁదుగాఁ గల్యాణమునకుఁ బోవుచు వనిపురమను గ్రామమున నుండఁగా బసవేశ్వరుఁ డప్పటి కెనిమిది దినములకు ముందు లింగైక్య మందుట పండితారాధ్యులకు తెలియవచ్చెను. పండితుఁడు చాల విలపించి యక్కడ నుండి శ్రీశైలమునకు వెడలి, యల్పకాలమునకే యక్కడఁ దాను లింగైక్యమందెను. ఇది పండితారాధ్యుల చరిత్రసారము. దీనిని బెంచి పెద్దచేసి పాల్కురికి సోమనాథుఁ డయిదు ప్రకరణముల ద్విపద గ్రంథముగాఁ బండితారాధ్యచరిత్రము రచియించెను. సోమనాథుని ద్విపద గ్రంథమున పండితారాధ్యుల శివతత్త్వసారము చాలఁగా ననువాదముఁ బడసినది. సోమనాథుని ద్విపదపండితారాధ్యచరిత్రము ననుసరించి కవిసార్వభౌముఁడు శ్రీనాథుఁడు పద్యకావ్యముగాఁ బండితారాధ్య చరిత్రమును శృంగారనైషధ కృతిపతియగు మామిడిసింగమంత్రియన్నకు ప్రెగ్గడయ్యకుఁ గృతిగా రచించినాఁడఁట! అది యిప్పుడు గానరాదు.

పండితారాధ్యుని గ్రంథములు

శివతత్త్వసారము, శతకము, రుద్రమహిమ, భీమేశ్వరగద్యము, లింగోద్భవదేవగద్యము, స్తుతిశ్లోకపంచకము, అమరేశ్వరాష్టకము, పర్వత వర్ణన అన్న గ్రంథములు పండితారాధ్య రచితములుగా సోమనాథుఁడు పేర్కొన్నాఁడు. ఇందు భీమేశ్వరగద్యము 'యత్సంవిత్తి' అని యారంభ శ్లోకముగలదిగాను, స్తుతిశ్లోకపంచకము 'తస్మై నమ శ్రీగిరివల్లభాయ' అని మకుటముగలదిగాను సోమనాథుఁడే పేర్కొన్నాఁడు. పై గ్రంథములలో శివతత్త్వసారము, శతకము – తెల్గుగ్రంథములు. తక్కిన వెల్ల సంస్కృతగ్రంథములే కాఁబోలును. ఇవిగాక, సంసారమాయాస్తవము, శంకరగీతములని పదములు, ఆనందగీతములని పదములు కూడ మల్లికార్జున పండితారాధ్య రచితము లనుకొనఁదగినట్లు సోమనాథుఁడు పేర్కొన్నాడు. ఈ గ్రంథములు గాక మద్రాసు

ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలలో మల్లికార్జున పండితారాధ్య కృతి 'శ్రీముఖ దర్శనగద్య' మని సంస్కృతగ్రంథ మొకటి గలదు. బసవపురాణ పీఠికలో దాని నేను వెల్లడించితిని. ఆరాధ్యదేవరమల్లికార్జున శతకము లోనిదిగా నీ క్రింది పద్యము లక్షణగ్రంథములందుఁ గలదు.

ఉ॥ లోకములెల్ల నీ తనువులోనివ, నీ వట యెంత కల్గుదో
నాకప పద్మసంభవ జనార్దను లాదిగ నెల్ల పెద్దలున్
నీ కొలఁదింతయంత యన నేరక మ్రొక్కఁదొడంగి రన్న ని
న్నేకరణిన్ నుతింతుఁ బరమేశ్వర! శ్రీగిరి మల్లికార్జునా!

సోమనాథుఁడు పేర్కొన్న శతక మీ శ్రీగిరి మల్లికార్జునశతకము గాఁబోలును. ఇది సమగ్రముగా దొరకవలసియున్నది. సోమనాథుఁడు తన పండితారాధ్యచరిత్రమునఁ జాలగాఁ దన ద్విపదకృతిలోనికి మార్చు కొన్నది, ఆంధ్రకందపద్యాత్మకము తిక్కన సోమయాజులవారి కింకను నూఱేండ్ల ప్రాఁతకాలపు దగుటచే భాషాచరిత్రాది పరిశీలకుల కత్యంతోప కారము. తత్కాలపు టాంధ్రదేశపు టారాధ్యశైవమతసంప్రదాయ నిరూపకము నగుటచే, పండితారాధ్యుని గ్రంథములలో శివతత్త్వసారము ముఖ్యమయిన దనవచ్చును. ఇర్వదియేండ్లకు ముందు నరసాపురమున నొక జంగముదేవర యింట దాని నేఁ గనుఁగొంటిని. చెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలకు సేకరించితిని. కీర్తిశేషులు శ్రీ లక్ష్మణరావు గారు దాని నప్పుడు సాహిత్యపరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించిరి. తర్వాతఁ బుస్తకముగాను బ్రకటించిరి. కాని, యప్పు డా దొరకిన పుస్తకముగూడ నసమగ్రమే. అందు నన్నూట యెనుబది తొమ్మిదిపద్యములు మాత్రమే కలవు. అందింక నెన్నిపద్యములుండవలెనో అప్పుడు తెలియ నశక్య మయ్యెను. లక్షణగ్రంథములందు పండితారాధ్యదేవర శివతత్త్వసారము లోనివిగా నుదాహృతములయిన పద్యములు గొన్ని యీ ముద్రిత గ్రంథమునఁ గానరావు. ఆ పద్యము లివి–

క॥ జడలల్లి భూతి పూయని
పొడవులఁ బొడగాన మాది పురుషులలోనన్

నడుమంత్రపు సమయంబులు
జడమతు లలరించుకొనిరి చంద్రాభరణా!

క॥ ఆ యెడఁ ద్రిపురాంతక దే
వా యని పిలుచుటయుఁ గటకమంతయు వినఁగాఁ
బాయక కిన్నర బ్రహ్మయ
కోయని యెలుఁగిచ్చె తొల్లి యురగాభరణా!

క॥ పతి! సదృశాధికతాప
త్రితయ, గుణత్రితయ, జన్మమృతి సుఖదుఃఖ
క్షితివృద్ధిబంధమోక్ష
స్తుతినిందాదులును లేవు ధూర్జటి! నీకున్॥

క॥ అంచితమతి నెవ్వరు ని
ర్మించిరి వంచితులు సురలు కృత్యాది కళా
భ్యంచితమై తనరారు ప్ర
పంచము నీ యట్ల వరద! పరమానందా!

ఈ పద్యములఁబట్టి చూడఁగా నింక నెంతో గ్రంథము దొరకవలసియున్నట్లేర్పడును. ఈ పద్యము లిప్పుడు దొరకకున్న గ్రంథభాగములోని వగు ననఁదగును.

కన్నడ గ్రంథము

ఆంధ్రపద్యాత్మకమగు శివతత్త్వసారము విషయ మిట్లుండఁగా నాకు కన్నడమునగూడ నీ కృతి గనుగొన నయ్యెను. చెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో నేదో కర్ణాటగ్రంథముతో పాటు, ఆద్యంతశూన్యమై యనామధేయమై కన్నడ కందపద్యముల గ్రంథభాగ మొకటి కానవచ్చెను. కన్నడ పండితు లా పద్యములఁ జదువుచుండగా వింటిని. తెలుఁగు శివతత్త్వసారపద్యములే యనిపించును. ఆనుపూర్వితోఁ బరిశీలించితిని. తెలుఁగుపద్యములవరుసనే కన్నడపద్యములున్నవి. తెల్గుకృతిలో మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడు తన పేర నీ క్రింది పద్యము చెప్పికొన్నాఁడు.

కII ఒండేమి మల్లికార్జున
పండితుఁ దననుండుకంటెఁ బ్రమథులలో నె
న్నండొకొ నీ యాజ్ఞోన్నతి
నుండం గాంతు నని కోరుచుండుదు రుద్రా!

ఇట్లే పండితారాధ్యునిపేరనే కన్నడపద్యము నున్నది.

కII ధరయొళగె మల్లికార్జున
వరపండిత నెనిసుతి హుదఱిం నిన్నాజ్ఞా
భరమె సెయల్ ప్రమథరొళా
నిరలెం దీక్షిసువె నిమ్మ బయసువె నీశా!

ఈ కన్నడకృతినిగూడ పండితారాధ్యుఁడే రచించెనో, మఱి యిటీవలి వారెవరైన కన్నడీకరించిరో గుర్తింపవలెను. పండితారాధ్యుఁడు కన్నడమునఁగూడఁ బండితుఁడయినట్లు పండితారాధ్యచరిత్రమునఁ గలదు. కాన, యాతఁడును రచించియుండవచ్చును. ఈ కన్నడ గ్రంథమున గ్రంథాదిపద్యములు 183 లోపించినవి. 184 నుండి 491 దాఁక సరిగాఁ బద్యము లున్నవి.

తర్వాత 725వ పద్యముననుండి 740వ పద్యముదాఁక గ్రంథము గలదు. ఈ పద్యసంఖ్యనుబట్టి చూడఁగా శివతత్త్వసారము వేయిపద్యముల గ్రంథమయియుండునని తోఁచుచున్నది. సంస్కృతమున నుద్భటుఁడు 'హరలీల' యని వేయి శ్లోకముల స్తుతి గ్రంథమును రచించెనఁట! మన పండితారాధ్యుఁడు గూడ నీ విషయము చెప్పినాఁడు.

కII హరలీలా స్తవరచనా
స్థిరనిరుపమభక్తిఁ దనదు దేహముతోడన్
సురుచిరవిమానమున నీ
పురమున కుద్భటుఁడు ప్రీతిఁ బోవఁడె రుద్రా!

మఱియు బ్రహ్మదేవకవి యని కర్ణాటకవియు, పాల్కురికి సోమనాథుఁడును నీ హరలీలఁ బేర్కొనిరి. ఇది మూకపంచశతి, పాదుకాసహస్రము, లక్ష్మీసహస్రము మొదలగు స్తుతిగ్రంథములఁ

బోలినది కాఁబోలును. ఉద్భట గ్రంథచ్ఛాయను మన పండితారాధ్యుఁడు శివస్తుతి రూపముగా వేయి యాంధ్రపద్యములతో నీ శివతత్త్వసారము రచించి యుండును. కన్నడ గ్రంథమును పండితారాధ్యుఁడో, మఱి యింకొకఁడో, రచించినను తొలుతటి గ్రంథము తెలుఁగ గ్రంథమే యనఁదగిన ట్లున్నది.

కII మానిసిపైఁ దో ల్గప్పిన
యీ నెపమున నున్న రుద్ర లీశ్వరభక్తుల్
మానుసులె వారు లోక హి
తానేకాచారు లీశ్వరాజ్ఞాధారుల్II

కII మానుషచర్మం పుదుగి
ర్దీ నెవదిందిప్ప రుద్రు లీశ్వరభక్తర్
మానుషరె యివరు లోక హి
తానేకాచార రీశ్వరాజ్ఞాధారర్.

కII స్ఫుటశివతాంత్రికుఁ డపగత
కుటిలాత్మకుఁ దుద్ధరించు గోత్రము నెల్లన్
బటుగతి "రజ్జుః కూపాత్
ఘటం యథా" యనిన సూక్తి కారణమగుటన్II

కII స్ఫుటశివతాంత్రిక నపగత
కుటిలాత్మక నుద్ధరిపను గోత్రమ నెల్లం
పటుగతి "రజ్జుః కూపాత్
ఘటం యథా" యెంబసూక్తి తథ్యమ హుదఱింII

కII నిర్మలపదార్థ మగుటను
నిర్మాల్యంబనఁగ నెగడు నీ నిర్మాల్యం
బర్మిలిఁ గుడుతురు భక్తులు
కర్మక్షయమగుట మోక్షకాంక్షులు రుద్రా!

కll నిర్మలవస్తువహుదఱిం
నిర్మాల్య మెనల్కె నెగళు నిర్మాల్యమదం
కూర్మెదు నుంబర్ భక్తరు
కర్మక్షయమహుదఱిం ముముక్షుగళభవా!

కll పురుషప్రతికూలత్వ
స్థిరదోషము సతికి దుర్గతిం జేయదు ద
త్పురుషుఁ డభక్తుఁడ యేనిన్
బురుషుని మీఱియును శివునిఁ బూజించునెడన్.

కll పురుష ప్రతికూలత్వం
స్థిరదోషం సతిగె దుర్గతీయ నీయదు త
త్పురుష న భక్తినెయాగళ్
పురుషననం మీఱి శివన నోలై పడియో!!

ఆంధ్రకర్ణాటపద్యములఁ బరిశీలింతుమేని యతిప్రాసములు రెండును గల తెలుఁగు రచనము తొలుతటి దగుట తెలియనగును. కర్ణాటపద్యములకు యతినియమము తెలుఁగున కున్నట్టిది లేదు. కాని, యిందు నేను జూపిన కర్ణాట పద్యములు ప్రాయికముగా నాంధ్రయతి సంగతి గలవే. యతిసంగతి గల తెలుఁగు పద్యములు ముందు రచించిన వగుటచే, నది కన్నడ పద్యములకుఁగూడఁ బరివర్తనమునఁ బొందు పడినది. ఈ యాంధ్ర కర్ణాట పద్యముల జోడించి శివతత్త్వసారమును నేను మరలఁ బ్రకటింపనున్నాఁడను.

❊ ❊ ❊

4
వేములవాడ భీమకవి

వేములవాడ భీమకవి శాపానుగ్రహశక్తిమంతుఁడని, ఉద్దండకవి యని ప్రాచీనకవులు ప్రశంసించినారు. శ్రీనాథుఁడు 'వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి నుద్దండలీల నొక్కొక్క మాటు' అన్నాడు.

కll భీమకవి రామలింగని
స్త్రీమన్మథుఁడై చెలంగు శ్రీనాథకవిన్
రామకవిముఖ్యులను బ్రో
ద్దామగతిన్ భక్తి మీఱఁ దలఁచి కడంకన్ll

అన్నాడు కూచిమంచి జగ్గన.

కll లేములవాడక సుఖియై
లేమలవాడన్ జనించి లేమలవాఁడన్
నామంబునఁ బరగిన నుత
భీమున్ గవిభీము సుకవిభీముఁ దలంతున్ll

అన్నాడు గోపరాజు.

ఈ భీమకవి గోదావరీమండల దాక్షారామపు లేములవాడ వాస్తవ్యుఁడని కొందఱును, నైజాంరాష్ట్రమందలి వేములవాడ వాస్తవ్యుఁ డని కొందఱును తలఁచుచున్నారు. ఉభయ వాదములకును సాధనము లున్నవి. ఈ భీమకవికూడ శ్రీనాథునివలెఁ దెలుంగాధీశునిఁ గస్తూరీ ఘనసారాది సుగంధవస్తువులు యాచించిన ట్లీ చాటుపద్యము చెప్పు చున్నది.

మll ఘనుఁడన్ వేములవాడవంశజుఁడ దాక్షారామభీమేశనం
దనుడన్ దివ్యవిషామృత ప్రకటనానాకావ్యధుర్యుండ భీ
మన నా పేరు నెఱుంగఁ జెప్పితిఁ దెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
ఘనసారాదిసుగంధవస్తువులు వేగం దెచ్చి లాలింపురా!

వృద్ధపారంపర్యమున నీ పద్య మీ విధముగా వినికిడి కలదు గాని ప్రాతవ్రాంతలలో 'తెలుంగాధీశ' యని కాక 'కళింగాధీశ' యని పాఠము కానవచ్చు చున్నది. మన భీమకవి కళింగాధీశుఁ డయిన యనంతవర్మ చోడగంగ దేవుని దర్శించిన ట్లింకను గొన్ని చాటుపద్యములు చాటుచున్నవి గాన యీ పద్యమున 'కళింగాధీశ' యను పాఠమే పరిగ్రాహ్య మనవచ్చును.

పయిపద్యమున భీమకవి 'విషామృతము' మొదలగు గ్రంథముల రచించినట్లున్నది. కాని, యా గ్రంథము లేవియు నిప్పుడు కాన రాకుండుట శోచనీయము. 'విషామృత'మని జ్యోతిషగ్రంథ మొకటి కలదు గాని యది యితనిదై యుండదు. ప్రసిద్ధమైన కవిజనాశ్రయ మీ భీమకవి రచించినదిగా లోకప్రతీతి. గ్రంథమున 'రేచన' రచించిన ట్లున్నది. ఆతఁడు కోమటియఁట. అనంతవర్మ చోడగంగదేవుని సంధి విగ్రహి 'రేచన' యొకడు కలడు. అతని శాసనము గోదావరీమండల దాక్షారామభీమేశ్వరస్వామి యాలయములో నున్నది. మన భీమకవి యా రేచన పేర కవిజనాశ్రయము రచించియుండునేమో! కవిజనాశ్రయ మిప్పుడు చాల అపపాఠములతో, ప్రక్షిప్త గ్రంథములతో నిండియున్నది. దానిని జాగ్రత్తగా సంస్కరించి యుద్ధరింపవలసియున్నది. చిత్రపుభీమన యనుకవి రచించిన ఛందస్సు 'ఉత్తమగండచ్ఛందస్సు' అను పేరిది వేఱొకటి గలదు. అదియు కవిజనాశ్రయము నొకటే యని కొందఱు భ్రమపడిరి. అది యట్లు గాదు. ఉత్తమగండచ్ఛందస్సు వేఱు. కవిజనాశ్రయము వేఱు. ఉత్తమగండచ్ఛందస్సు చిత్రపుభీమన రచించినది. కవిజనాశ్రయచ్ఛందస్సు వేములవాడ భీమకవి రచించిన దని ప్రతీతి గలది. రెండును ప్రాచీనతర చ్ఛందోగ్రంథములే! వేములవాడ భీమకవి గ్రంథము లేవియు దొరకకపోయినను లక్షణగ్రంథాదులం దాతని చాటుపద్యములుదాహృతములై చాల దొరకుచున్నవి. మఱిన్ని ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరమున వేములవాడ భీమకవికృతి నృసింహపురాణ మనుపేరితో కొన్ని పద్యము లుదాహృతము లయియున్నవి. సాహిణి మారన, చాళుక్యచొక్కభూపతి, సాగిపోతరాజు, (అనంతవర్మ) కళింగగంగ

దేవుడు, చోడగంగడు, మైలమభీమడు, నల్లసిద్ధి, లేటివరపు పోతరాజు, రణతిక్కన యనువారి మీఁద నీతఁడు చాటుపద్యములఁ జెప్పినాడు. ఇందుఁగొన్ని కల్పితములును గావచ్చును. పైవారిలో మైలమభీమనికే ఏఱువభీమఁడని, చిక్కభీమఁడని నామాంతరములు. ఈతనిపై భీమకవి ప్రశస్తమయిన ప్రశంసా పద్యములు చెప్పినాడు. అవి యెల్ల చాటుపద్య మణిమంజరిలోఁ జూడనగును. మచ్చునకు రెండు పద్యములు.

క॥ అరినరు లేఱువభీమని
పొరువున మనలేరు చిచ్చుపొంతను వెన్నై
తెరువునఁ బెసరై జూదరి
సిరియై రేన్చెట్టుక్రింద జిల్లెడుచెట్టై

ఉ॥ యాచకఖేచరుండు సుగుణాంబుధి మైలమభీమఁ డీల్గినన్
జూచి వరించె రంభ, యెడఁజొచ్చెఁదిలోత్తమ, దారి నిద్దఱన్
దోచె ఘృతాచి, ముగ్గుఱకు దొడ్డడికయ్యము పుట్టె, నంతలో
నాఁచుకుపోయె ముక్తిసతి, నవ్విరి యద్దశఁ జూచి నిర్జరుల్
నోఁచినవారి సొమ్ములవి నోమనివారికి వచ్చునే ధరన్॥

ఈ పద్యపుఁదుదిచరణము గల పద్యము నాచనసోమనాథుని యుత్తరహరివంశమునను గలదు.

ఉ॥ ఏఁచు నుపేంద్రునిం బదక మిమ్మని రుక్మిణి మున్ను, దేవుఁడుం
బూఁచినపూవు దప్పుటకుఁ బోకులఁబోవుచు నుండు నిమ్మెయిన్
డాఁచినసొమ్ము చేరె నిచటన్ మదిఁ గోరని సత్యభామకున్
నోఁచిన వారిసొమ్ము నోమనివారికి వచ్చునే ధరన్?
—ఉ.హ. 168. ప్రథమాశ్వాసము

భీమకవిచాటుపద్యముల పోలికపద్యములు నాచనసోమనాథుని యుత్తరహరివంశమున నింకను కలవు. భారతిలో శ్రీ నేలటూరి వెంకట రమణయ్యగారు ప్రకటించిన తాళ్లప్రొద్దుటూరి శాసనము వేములవాడ భీమకవిరచనము కావచ్చు నని నా తలఁపు. ఏలనఁగా నందులో వేములవాడ భీమకవి పేరఁ బ్రసిద్ధి గన్న చాటుపద్య మిదికూడ గలదు.

ఉ॥ పన్ని తురంగమంబునకుఁ బక్కెర వెట్టినవార్త చారుచే
విన్నభయంబునం గలఁగి వేసటనాఁటనె చక్ర(?) గోట్టముల్
మన్నియపట్టణంబులును మక్కెన వేంగి కళింగ లాదిగా
నిన్నియు నొక్కపెట్టెగసె నేఁబువభీమనృపాలుధాటికిన్॥

మఱిన్నీ ఆ శాసనపుఁబద్యముల యనుకరణములుకూడ నాచన సోమన గ్రంథములో నున్నవి. పయి చాటుపద్యము లన్నింటిని బర్యాలోచింపఁగా భీమకవి క్రీ॥ 12వ శతాబ్దిపూర్వార్ధమున ననఁగా నిప్పటి కెన్మిదివందల యేండ్లకు పూర్వ మున్నవాఁడగును.

వేములవాడ భీమకవి శాపానుగ్రహశక్తిమంతుఁ డనుటకుఁ దార్కాణముగాఁ బెక్కు చాటుధార లున్నవి. భీమకవి యొక్కప్పుడు గుడిమెట్ట యను గ్రామమున కరిగెనట! సాగిపోతురాజను రా జాతని గుఱ్ఱము నక్కడఁ దన సాహిణమునఁగట్టి పెట్టించి యాతఁడు వేడినను విడిపింపఁ డయ్యెనఁట. దానిపైఁ గోపించి భీమకవి చెప్పిన పద్యము.

చ॥ హయ మది సీత, పోతవసుధాధిపుఁ డారయ రావణుండు, ని
శ్చయముగ నేను రాఘవుఁడ, సహ్యజ వారిధి, మారుఁ దంజనా
ప్రియతనయుండు, లచ్చన, విభీషణుఁ డా గుడి మెట్టఁ లంక నా
జయమును బోతరక్కసుని చావును నేడవనాఁడు చూడుఁడీ!

కోమటి వారిని నిందించినట్లు భీమకవి పద్యములు కొన్ని లక్షణ గ్రంథములం దుదాహరింపఁ బడియున్నవి. కవిజనాశ్రయమును కోమటిరేచన పేర రచించిన కవియే యిట్లు కోమటివారిని గర్హించు నాయని సంశయము.

చ॥ గొనకొని మర్త్యలోకమునఁగోమటి పుట్టఁగఁ బుట్టెఁ దోన బొం
కును గపటంబు లాలనయుఁ గుచ్చితబుద్ధియు రిత్తభక్తియున్
ననువరిమాటలున్ బరధనంబును గ్రక్కున మెక్కఁ జూచుటల్
కొనుటలు నమ్ముటల్ మిగులఁగొంటుఁదనంబును మూర్ఖవాదమున్॥

ఉ॥ కోమటి కొక్క టిచ్చి పది గొన్నను దోసము లేద, యింటికిన్
సేమ మెఱింగి చిచ్చిడినఁ జెందద పాపము, వాని నెప్పుడే
నేమరుపాటున న్మతియు నేమి యొనర్చిన లేద దోస మా
భీమనిలింగ మాన! కవిభీమని పల్కులు నమ్మి యుండుఁడీ!

ఉ॥ లేములవాడభీమ! భళిరే! కవిశేఖరసార్వభౌమ! నీ
వేమని యాన తిచ్చితివి యిమ్ములఁ గోమటిపక్షపాతివై
కోమటి కొక్కటిచ్చి పది గొన్నను దోసము లేదటంటి వా
కోమటి కొక్క టీక పది గొన్నను ధర్మము ధర్మపద్ధతిన్॥

సాహిణిమారుఁడను దండనాథుఁడు చాళుక్యచొక్కభూపతి నెదిరించె నట! భీమకవి యామారుని శపించి, చొక్కభూపతికే జయము చేకూర్చెనఁట.

ఉ॥ చక్కఁదనంబు దీవియగు సాహిణిమారుఁడు మారుకైవడిన్
బొక్కిపడంగలండు చలమున్ బలమున్ గల యాచళుక్యపుం
జొక్కనృపాలుఁడుగ్రుఁడయి చూడ్కుల మంటలు రాలఁ జూచినన్
మిక్కిలి రాజశేఖరునిమీఁదికి వచ్చిన రిత్తవోవునే!

కళింగగంగు నాస్థానమునకు భీమకవి యరుగఁగా నాతఁ డనాదరమున నిది సమయము కాదు పొమ్మనె నఁట! దానిపై భీమన కోపించి శాప మిట్లొసగెను.

ఉ॥ వేములవాడభీమకవి వేగమె చూచి కళింగగంగు తా
సామము మాని కోపమున సందడి దీఱిన రమ్ము పొమ్మనెన్
మోమును జూడ దోస మిఁక ముప్పదిరెండుదినంబు లావలన్
జామున కర్ధమం దతని సంపద శత్రులపాలు గావుతన్.॥

శాపము ఫలించెను. రాజకళింగగంగు గర్భదరిద్రుఁడై పరుల కెఱుకపడకుండఁ బ్రచ్ఛన్నవేషము దాల్చి తిరిపమెత్తుచుం బొట్ట గడుపు కొనుచుండెను. భీమకవి యొకనాఁడు రాత్రి పల్లకినెక్కి దివటీలతో నెక్కడకో పోవుచుండఁగా నాతఁడు త్రోవనేఁగుచుఁ జీకటిలో నొక

గోతఁగూలి 'అయ్యో! కాలిదివటీయైన లేదయ్యెఁ గదా!' యనుకొని చింతిల్లె నఁట! అది భీమకవి విని నీ వెవ్వండ వని యడుగ 'భీమకవి గారిచే జోగి చేయఁబడిన వాఁడ' ననెనఁట! భీమకవి 'రాజకళింగ గంగవా' యనఁగా నాతఁడు కేల్మోడ్చి 'రక్షింపుఁ'డనె నఁట! అంతట

ఉ॥ వేయుగజంబు లుండఁ బదివేలు తురంగము లుండ నాజిలో
రాయలఁగెల్చి సజ్జనగరంబునఁ బట్టము గట్టుకో వడిన్
రాయకళింగగంగు కవిరాజభయంకరమూర్తిఁ జూడఁగాఁ
బోయెను మీనమాసమునఁ బున్నమ వోయిన షష్ఠినాటికిన్॥

అని యాశీర్వదించి, తిరిగి లబ్ధరాజ్యునిఁ జేసెనఁట.

ఒక బ్రాహ్మణుని దొడ్డిలోని పేరాముదపాకులు భీమకవితాలూకు నౌక రొకఁడు మందుకని కోసికొనఁబోగా నా యింటిబ్రాహ్మణుఁ డా నౌకరును బారతో గొట్టెనఁట! ఆ బ్రాహ్మణుఁ డడఁగారునట్లు భీమకవి శపించెను.

క॥ కూరడుగము కాయడుగము
నారయఁగా నుల్లి బచ్చ లల్లమడుగ మా
పేరాముదపా కడిగినఁ
బారమ్మునఁ నేసె నట్టె బాపడు ద్రెళ్ళున్.

అనుగ్రహించి భీమకవి జన్నమాంబ యను నామెకు గండ మాలావ్యాధిని పద్యరచనచేఁ గుదిర్చెనఁట.

క॥ ఘనరోగంబులబలమా?
కనుఁగొనఁగా జన్నమాంబకర్మపుఫలమా?
నినుఁ బ్రార్థించెద వినుమా
మునుకొని యోగండమాల! మునుగకుఁ జనుమా!

కొన్నాళ్ల కామెమీఁద మరలఁ గోపించి శపించి, మరల నా వ్యాధి నామెకే వచ్చునట్లు చేసెనట.

భీమకవి తన శాపానుగ్రహశక్తిమత్త్వమును బ్రశంసించుకొన్న పద్యమిది.

సీ॥ గడియలోపలఁదాడి కడఁగి ముత్తునియగాఁ
దిట్టిన మేధావి భట్టుకంటె
రెండుగడెల బ్రహ్మదండిముండ్లన్నియు
దుల్లఁ దిట్టినకవి మల్లుకంటె
మూఁడుగడెలకుఁ దా మొనసి యత్తినగండి
పగులఁ దిట్టిన కవిభానుకంటె
అఱజాములోపలఁ జెఱువు నీళ్ళింకంగఁ
దిట్టినబడబాగ్ని భట్టుకంటె

గీ॥ ఉగ్రకోపి నేను నోపుదు శపియింపఁ
గ్రమ్మఱింప శక్తి గలదు నాకు
వట్టిమ్రానఁ జిగురు పుట్టింప గిట్టింప
బిరుదు వేములాడ భీమకవిని.

ఉ॥ రామునమోఘ బాణమును రాజశిఖామణికంటిమంటయున్
భీముగదావిజృంభణ ముపేంద్రునివజ్రముఁ జక్రిచక్రమున్
దామరచూలిబ్రాఁతయును దారకవిద్విషఘోరశక్తియున్
లేములవాడ భీమకవి లేశము తిట్టిన రిత్తవోవునే॥

⁂

5
ప్రాచీనాంధ్రవచనకావ్యములు

"దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స" నాఁబరఁగిన మన యాంధ్ర భాషయందు నన్నయభట్టారకుఁ డాదిగాఁ గల తొల్లింటి కవులెల్లరును జంపూప్రబంధములను, మిక్కిలి తక్కువగా నిర్వచనపద్యకావ్యములను మాత్రమే రచించిన ట్లెఱుకపడుచున్నది గాని శుద్ధవచనకావ్యములను, మఱియు దృశ్యకావ్యములను రచించినట్లు కన్పట్టదు. ఆద్యప్రకృతియగు గీర్వాణభాషయందు, సుబంధుని వాసవదత్తయు, బాణునికాదంబరీ హర్షచరిత్రములును, దండి దశకుమారచరిత్రమును మొదలుగాఁ గొన్ని ప్రౌఢతనములగు గద్యకావ్యములు గలవు. కాళిదాస భవభూతి ప్రముఖుల రసోత్తరములగు దృశ్యకావ్యములును గలవు. మన యాంధ్రవాఙ్మయము సంస్కృతవాఙ్మయమునుబట్టి పుట్టి పెరుగుటయుఁ, దొలుదొలుతఁ బ్రాయికముగా నాంధ్రకావ్యకర్తలు సంస్కృతగ్రంథములనే యను వదించుచు వచ్చుటయు, విస్పష్టమ కదా. పురాణాదులతోఁ బాటు మున్నే కొన్ని గద్య కావ్యములును, దృశ్యకావ్యములును, సంస్కృతము నుండి మనవారిచేఁ దెనుఁగున ననువదింపఁబడెనుగాని యా యనువాదములును జంపూరూపములే యయ్యెను. వచనకవిత్వమొక కవిత్వమనిపించుకొనదని తలఁచి, నన్నయ భట్టారకాదులు రచింప మానిరని కొందఱనియెదరు గాని యది సమంజసమయినట్లు కన్పట్టదు. సంస్కృతమున వాసవదత్తాకాదంబర్యాదులకున్న గౌరవమసామాన్య మైనది గదా! కవిత్వమునకు ఛందఃపరిశ్రమే ముఖ్యమనుట కెవ్వ రంగీకరించెదరు? పద్యకవిత్వముకంటె గద్యకవిత్వమే కవియొక్క సంపూర్ణశక్తి నపేక్షించునని సంస్కృతభాషయందు "గద్యం కవీనాం నికషం వదంతి" యను నానుడి కలదు. నన్నయాదులు వచనకావ్యరచన మీ కారణముచేతనే మానిరన్నచో దృశ్యకావ్యములు రచింపమికి వేఱొక కారణము వెదకవలసియుండును. వారు వీనిని రచింపమికిఁ గారణ మిది యని నిరూపింపవలనుపడదు.

పదపడి యిటీవల పదునాఱవశతాబ్దితుదనుండియు వచన కావ్యములును యక్షగానములను నొక విధమగు రూపకవికారములును రచింపఁబడుచు వచ్చినవి. యక్షగానము లంతకుఁబూర్వము సయిత ముండిన నుండియుండును గాని వచనకావ్యములు లేవనవచ్చును. ఆంధ్రభోజుఁడనఁబడు కృష్ణదేవరాయల నాఁటనుండియుఁ జోళపాండ్యాది రాజ్యములందుఁ దెలుఁగు రాజభాషగా వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చెను. ఆ రాజ్యములను విజయనగరరాజసంబంధులు పరిపాలించుచు వచ్చిరి. పదునాఱవశతాబ్దినుండి యాంధ్రదేశమున రచింపఁబడిన వానికంటె నక్కడ రచింపబడిన తెనుఁగుఁగబ్బములు మెండు. మఱియు నవి రసోత్తరములు అయి యున్నవి. విజయవిలాసాదిప్రబంధము లయ్యెడ నప్పు డుప్పతిల్లినవే. నాఁడక్కడ రచింపఁబడిన కబ్బము లింకను మనకుఁగొన్ని చేకుఱలేదు. మన యాంధ్రభాషావధూటి శుద్ధద్రావిడ దేశమున సయితముఁ దన నుడికారపుఁ బొంకమున సంపూర్ణాదరము వడిసి పోషింపఁబడినదిగదా! తొలుదొలుత యాంధ్రవచన కావ్యరచన దక్షిణదేశముననే యారంభింపఁ బడినది. దక్షిణదేశమందు రచింపఁ బడిన యీ వచనకావ్యములఁ గూర్చి ప్రశంసింపఁ బోవునప్పుడు ముందు నన్నయభట్టారకాదులు తమ గ్రంథములం దందందుఁ బొందుపఱుచుచు వచ్చిన వచనములఁగూర్చియుఁ గొంత చర్చించుట యావశ్యకము కాకపోదు. నన్నయభట్టారకునికవనమునం దెడనెడఁ గల్గుగద్యములు మన యచ్చుకూర్పునఁ బదిపదునైదు బంతులకంటె హెచ్చుగాక ముచ్చట లిచ్చుచుండును. తొంటికవుల రచనలలో నన్నయభట్టారకుని గద్యములే పద్యములట్లు ధారాచమత్కృతి గల్గి చదువ నింపై యుండును. తిక్కనా మాత్యుని గద్యములు మిక్కిలి మెలపు మీఱిన తెలుఁగుఁ బలుకుబళ్లతో నించుక జిలుగులై బిగువు గల్గి రసమొల్కు చుండును. ఈతని కృతులందు గద్యములు నన్నయార్యుని కృతులందువలెఁగాక, కొండొక మెండై నిడు దలునై పొడకట్టుచున్నవి. ఎఱ్ఱనార్యుని కృతులందలి గద్యము లొక్కొక యెడఁ బ్రౌఢమగు సంస్కృత రచనమును, గొండొక యెడ నినుపారు తెలుఁగుఁగూర్పును గల్గి నిబిడములై ప్రాయికముగా వర్ణనాంశము

గల్గియుండును. ఈ ముప్వురగద్యములును ననుప్రాసప్రయాస రహితములై యెల్లవిధముల మేల్మికూర్పు గల్గియున్నవి. కవిత్రయమునకుఁ దర్వాతివారు రచించిన గ్రంథములందు గద్యములు మిక్కిలి మాఱుపాటును జెందినవి. నాచన సోమనాథునిగద్యము చదువువారికి గుండియ తల్లడమును గల్గించుచుఁ గొండవీటిచేఁత్రాళ్లవలె బొడుగు వాఁటి దేసితెలుఁగుఁబల్కులతో నిండారి యనుప్రాస విన్యాసములచే నతి కఠినములై యుండును. ఈతని గ్రంథమున వచనము లచ్చునఁ బోసి ముద్రకొట్టఁబడినట్లు నెలకొని యున్నవి. యుద్ధాదికమును వర్ణించు పట్టులం దీతఁడిట్టి వచనములఁ బెట్టుచుండును. కథాంశమును జెప్పునప్పు డీతని కృతియందు గద్యములే యంతగాఁ గాన్పింపవు. శ్రీనాథుఁడు సంస్కృతప్రాయముగా నుద్ధతశైలితో నతిప్రౌఢమగు వచనముల రచించెను. ఒక్కొకయెడ నీతని గద్యములు నన్నయార్యుని గద్యములతో సయితము సాటివచ్చుచుండును. తెలుఁగుఁ గూర్పులగూడఁ గొండొక కలయఁ గూర్చినను బోతనామాత్యుఁడు వచనములను గడు నిడుదలుగను గఠినములుగను నెలకొల్పెను. పెద్దనాదుల కృతులందు వచనములు మిక్కిలి తక్కువ ఉన్నను వర్ణనాత్మకములై యతిప్రౌఢములై యుండును. పెద్దనాదులకుం దర్వాతికవులు కొందఱు పద్యములందు వలయు గణ యతి ప్రాసనిర్బంధము లేమిచేఁ దమకుఁ గల్గెడు సౌకర్యమును వీడనాడి యిబ్బడిగా నిర్బంధములను దెచ్చిపెట్టుకొని, తమ గ్రంథములందు బహుక్లిష్టముగను, అనుప్రాసనిరంతరముగను, దురవబోధముగను వచనములఁ గూర్చుచు వచ్చిరి. ఇట్టి వచనములను బ్రాయికముగాఁ దద్గ్రంథములఁ బఠించువారు వదలివేయుచుందురు.

నన్నయభట్టారకాదులు పద్యములం దింపుగాఁ గూర్పవలను పడని వంశక్రమాదివృత్తాంతమును దెలుపవలసినపుడును, మిక్కిలి విరివిగానున్న కథ నల్లంతతో సంగ్రహింపవలసినపుడును, బఠించువారికి నిరంతరపద్యసంఘటనమువలనఁ గల్గు విసువు నవయింపవలసి నపుడును, నెడనెడ సంస్కృతగ్రంథమును మీఱక హృద్యములగు గద్యములఁ గల్పించిరి. నాచనసోమనాథుఁ డుత్తరహరివంశమును

దెల్గించె నన్నపేరేగాని యందుండి తన యిచ్చకు వచ్చిన మూఁడు నాల్గు కథలఁ గైకొని విచ్చలవిడిగాఁ గ్రంథము రచించినవాఁ డగుటచేఁ బద్యములందును గద్యములందును గూడఁ దన గడుసరితనమును విశృంఖలముగఁ జూపుకొనఁగల్గెను. పోతనామాత్యునకు భాగవత మందలి యాధ్యాత్మికవిషయములు కొన్ని పద్యములందుఁ గూర్పఁ గుదురని వగుటచే గొప్ప గొప్ప గద్యములఁ జెప్పక తప్పదయ్యె. ఆధ్యాత్మిక విషయములఁ దెల్పునపుడే కాక మఱికొన్ని యెడలనుగూడ నీతఁడు పెక్కువగా వర్ణనలఁ బెట్టుకొని, కఠినములగు గద్యములను గూర్చెను. తర్వాతఁ బెద్దనాదులు తాము విశృంఖలముగాఁ గల్పింప దొరకొన్న మనుచరిత్రాది ప్రబంధములందుఁ జంద్రికాదులను వర్ణింప మొదలిడి యనల్పములగు కల్పనలఁ గల్పించుకొని, యవి పద్యములం దిముడ్పఁ గుదురకపోఁగా శబ్దాడంబరమం దాదరము మెండుకొను కతన నంతంతలేసి ప్రౌఢగద్యములఁ గూర్చిరి. అప్పటినుండియుఁ బ్రబంధ మనుచుఁ గూర్ప మొదలిడిన తర్వాత నట్టి గద్యములఁ గూర్చుట కవులకుఁ దప్పని పనివలె నయ్యెను. మన తెల్గుదేశమున శుద్ధవచన కావ్యము లుప్పతిల్లమియకాక చంపూప్రబంధములందలి గద్యముల స్థితియు నీ విధమున నుండుకాలమున దక్షిణదేశమునం దాంధ్రవచన కావ్యరచన మారంభింపఁబడినది. అప్పు డక్కడ రచింపఁ బడిన గద్యకావ్యములందుఁ గేవలకల్పితములు లేవు. అన్నియును బురాణములును దదుపాఖ్యానములుగనే కన్పట్టుచున్నవి. నన్నయాదులచే రచింపఁబడిన భారతాది ప్రబంధములు ప్రౌఢతమము లగు కతనఁ దదర్థగ్రహణము సామాన్యజనసులభము గాకపోవుటయే యక్కడ తొలుత నీ వచనకావ్యరచనోపక్రమమునకుఁ గారణమయినట్టు చూపట్టుచున్నది. తఱచుగా నీ కావ్యములందు వాక్యములు క్లిష్టాన్వయ ములై యంతునుబొంతును లేక యుండును. వీనియందు గిరి సరి దాదివర్ణన మంతగాఁ గన్పట్టదు. సంస్కృతమూలమునఁ గల ప్రధానకథ ననుసరించి పరిమితములగు వర్ణనలతో నీ వచనరచన కావింపఁ బడినది. ప్రౌఢదీర్ఘసమాసములును, ననుప్రాసప్రయాసములును వీనియందుఁ గానరావు.

సంహితైకపదే నిత్యా, నిత్యా ధాతూపసర్గయోః,
నిత్యా సమాసే వాక్యే తు సా వివక్షా మపేక్షతే.

సంస్కృతభాషయం దీ కారిక వాక్యమున సయితము సంహిత వివక్షాయత్త మని తెలుపుచున్నది. కాని, యీ పద్ధతి తెలుఁగుభాషయందుఁ దొల్లింటికవు లవలంబించినవారు కారు. గద్యమున నేకవాక్యమందు సంహితను దప్పకపాటించుటయేకాక, రెండువాక్యములు కలయు నప్పుడు సయితము విడువరైరి. ఈ కారణముచేఁ బ్రాచీనాంధ్రగ్రంథ ములం దెక్కడను సంధి విడువఁబడిన గద్యము కాన్పింపదు. ఈ దక్షిణ దేశపుటాంధ్రవచనకావ్యములందుఁ గొన్నింట నట్లుకాక, యుచ్చారణ సౌలభ్యము కొఱకై క్వాచిత్కముగాఁ బయికారిక ప్రకారము సంహిత యవివక్షితమై సంధి విడనాడఁబడియున్నది.

కొందఱు లోకవ్యవహారానుగుణముగా నాబాలసుగ్రహమగు తెఱఁగున వచనము రచింపవలయు నను నభినివేశముతోఁ గావలయు శబ్దలక్షణాదికమును సైతమంతగాఁ బాటింపరైరి. ఎంతయేని సలక్షణ మును బ్రౌఢమునునగు పద్యకవిత్వమున నాఱితేరిన పుష్పగిరి తిమ్మన్న రచించిన వచనమును గొండొక పట్టులందు వ్యాకరణమును నిరాకరించు చున్నది. ఇప్పటికి నాకుఁ జేకుఱిన వచనగ్రంథములలోఁ దొల్తటిది–

వచనభారతము

ఈ గ్రంథమునుగూర్చి తెలిసికొనవలసినయంశ మెక్కువ కలదు గావున మునుమున్న యిందలి యాశ్వాసాంతగద్యముఁ జదువుదము.

“ఇది శ్రీరామచంద్రచరణారవిందసేవాభినందనపవననందన వరప్రసాదాసాదిత గీర్వాణాంధ్ర కర్ణాటకాది నానాభాషా కావ్యరచనా చతుర, శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర రాజమార్తాండ ప్రౌఢప్రతాపాప్రతిమ వీరనరపతిబిరుద తెంబరగండబిరుదాంకిత శంఖచక్రమకరమత్స్య హనూమద్గరుడ గండభేరుండ సింహశరభసాల్వాది నానావిధదేవార్హ ధ్వజాంకిత యాదవవంశతిలక, అంగ వంగ కళింగ కాశ్మీరలాటాంధ్ర ద్రవిడ ద్రావిడాది నానాదేశాధీశ్వర కిరీటకోట

సంఘట్టనత్రస్తనిస్తులనవరత్న పరాగపరాగితనిజభవన ద్వారాసక్తానేక జనపాలఫాలతలఘటితాంజలి పుంజ రంజితారవిందక (ప) రామాయణ సభాస్థానస్థ సింహాసనాధిరూఢ నానావిద్వదభీష్ట వరప్రసాద దేవరాజచిక్క దేవరాజకరుణా ప్రాప్త కర్ణాట రాజ్యలక్ష్మీ నృత్యరంగాయమాణ శ్రీరంగపట్టణపరిపాలనాథాదృత ‘**సైన్యాధిపత్య నిర్వాహక**’ మహారాష్ట్ర మదేభపంచానన, కేళాదివంశాటవీదావదహన, మధురానాథమద విమర్దన, జయాఘాటశిరః కందుకక్రీడన, యసమంతరాయ నాసికా కృంతన, నింమోజిసమూలోన్మూలన, దాదోజిప్రాణహరణ, దండధర ప్రతాప శిలవితల ఫాలేరాయ పాలాక్షరవిదలన, నానావిధానేకాంత ర్బాహ్యాది శాత్రవ మేఘౌఘ ఝంఝానిల, పరరాజగర్వాంధకార విదళనదినరాజదళవాయి **‘దొడ్డరాజతనూజ’** యాచకసురభూజ భుజబలా టోప పరాజితారిరాజన్య సమర్పితానేక రత్నరాశియుత ధనకనక వస్తువాహనాదిసువస్తువిస్తారిత సంతోషితాఖిల భూసు రాశీర్వాదానువర్ధిత పుత్రపౌత్రాది వంశాభివృద్ధి విరాజమాన, **‘కళవేకుల వంశాంబుధిరాకానిశాకర’ ఆశ్వలాయనసూత్ర, పరమపవిత్ర భారద్వాజ గోత్ర ప్రదీపకా**సేతు శీతాచలమధ్యవర్తికాశీ ప్రభృతిపుణ్యక్షేత్ర నిత్యాన్న దానాద్యనేక ధర్మశాస్త్రోక్త దానదీక్షావిచక్షణ, క్షాత్రాధీశ్వర కార్యఖడ్గప్రవీణ అనవధికాగ్రహార గృహారామక్షేత్రాది సంతోషి తాఖిలకవిరాజ, శ్రీవీరరాజ ప్రణీతంబైన మహాభారత వచనకావ్యము నందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.”

ఈ చదువఁబడిన గద్యమువలన నీ గ్రంథమును రచించిన యాతఁడు మైసూరుప్రభువగు చిక్కదేవరాయలయొద్ద దళవాయి యయిన దొడ్డరాజు కుమారుఁడగు వీరరాజని తెలియుచున్నది. మైసూరు ప్రభువులలోఁ జిక్కదేవరాయలు మిక్కిలి ప్రఖ్యాతుఁడు. ఈతనిఁగూర్చి సంస్కృతాంధ్ర కర్ణాటభాషలలోఁ గొన్ని గ్రంథములు రచింపఁబడెను. తెలుఁగునఁ జిక్కదేవరాయవిలాసమును నింక ననేక చాటుపద్యములును గలవు. ఈతఁడు 1650 తర్వాత 1700లోఁగా రాజ్యమేలెను. ఇంచు మించుగా మన గ్రంథకర్తయు నా కాలముననే యుండును. ఈ కవి

తాను ఆశ్వలాయన సూత్రమును భారద్వాజగోత్రమును గల క్షత్రియుఁడయినట్లు చెప్పుకొనెను. ఈతని దాతృత్వాదికమును, ఈతని జనకుని ప్రతాపాదికమును గద్యమువలనఁ దెలిసికొననగును. ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకభాండాగారమున నప్పకవీయమునకు రూపాంతరమై వీరభూపాలీయమను నొక లక్షణగ్రంథము గలదు. కూర్చిన గ్రంథకర్త పేరందుఁ దెలియుటలేదు గాని, యది యీ వీరరాజు నుద్దేశించి చెప్పబడినదే. ఈ భారత సంగ్రహము ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారము ననే కలదు గాని, యసమగ్రమై యాదిపర్వము మాత్రమే చూపట్టుచున్నది. ఇయ్యది శ్రీకృష్ణాంకితముగాఁ దేనియ తేటవోలె సారస్యము గల తెలుఁగు వచనమున రచింపఁబడినది. నన్నయాదుల భారతమున కిది దండాన్వయము గాదు. సంస్కృతభారతపు మక్కికి మక్కి గాదు. కథాంశమును జక్కగాఁ దేటపఱుచు స్వతంత్రరచనము. ఈ కవి తన గ్రంథ ముద్ధతశైలి నుండవలయు నని యపేక్షింపక, సర్వసామాన్యముగా నర్థమగునట్లుండవలయునని తలంచి, తలంచినట్లే నిర్వర్తించెను. ఈ గ్రంథమున నెక్కడను బిగువుదక్కి నీరసముగా నుండు కూర్పు కాన్పింపదు. కొంత వచనభాగమును మచ్చు చూపుచున్నాఁడను.

“కుమారకా! యేను జాత్యంధుండనయినను బాండుభూపాలుండు నన్ను మిగులం బూజించె. అది యెట్లంటేని, లోచనంబులు లేమింజేసి పరదళంబుల మొగ్గరంబులుపన్ని యగ్గలిక మెఱయ గెలువంజాల, స్వరాష్ట్ర పరిపాలనంబున కసమర్థుండ. సాంగంబులుగ వేదంబులను రాజనీతిశాస్త్రంబులు నధికరించితి. ఎంత యధికరించిన నేమి ప్రయోజనంబు? క్షత్రియుండగువాఁడు ధర్మమార్గంబు దప్పక సమరంబు గావించి హతుండయ్యేనేని స్వర్గంబున కరుగు. జయించినఁ గీర్తియును భూమియుం బడయుగావున నాయుధోపజీవుల కాయోధనం బవశ్యకర్తవ్యంబు. అట్లు గెలిచి, పుత్రులయెడ నైశ్వర్యంబు నిలిపి, వనవాసంబున కరుగవలయు, నిట్టి కర్మంబున కే నసమర్థుండనయినను బాండునృపాలుండు నన్ను రాజ్యంబున నిలిపి, తాను దిగ్విజయంబుసేసి, సకలధనంబులు నా యధీనంబులు గావించె. అతండు నన్ను రాజ్యంబున నిలుపుటకు ధర్మంబు కారణంబగుంగాని వేఱొండు నిమిత్తంబు లేదు.

క్షత్రియులకుఁ బుత్రులెందఱున్నను, దేజోధికుండు జ్యేష్ఠుండగుంగాని వయోధికుండు జ్యేష్ఠుండు కానేరండు. అట్లు గావునఁ దేజోధికుం డగు పాండునృపాలుండు వయఃక్రమంబునఁ గనిష్ఠుండయ్యు జ్యేష్ఠుం డనంబడు నతనికుమారులు వేదశాస్త్రంబులు చదివి, సకలార్థంబులుఁ దెలిసి, గుణంబులం బ్రసిద్ధులగుచు నస్త్రాభ్యాసంబు సేసి, లోకద్వయం బునం బూజ్యులగుచు, జనులు తమయెడ ననురాగంబు సేయ మెలఁగుచున్నవారు. ధర్మపౌరుష ప్రభావంబుల వార లధికులై యున్నయెడ వారలనెట్లు నగరంబు వెలువరింపించి వారణావతంబునకుం బనుపువాఁడ, నట్లు పనిచినను లోకంబునం గల జనులు నిందింపకుందురె?”

(ఆదిపర్వము-నూటముప్పది తొమ్మిదవ యధ్యాయము.)

ఈ వచనము సంస్కృతభారతమునఁ గల్గు విషయము లన్నియును గల్గి, యాంధ్రభారతముకంటె మిక్కిలి విపులముగా నున్నది. ఈ చదువఁబడిన భాగము నన్నయార్యుని రచనమున నత్యల్పమగునట్లు సంకుచింపఁబడినది. విస్తరభీతిచే దానినిగూడ నిందుదాహరింప మానితిని. సంస్కృతభారత ప్రకార మధ్యాయవిభాగముతో నీ యాదిపర్వము మూఁడాశ్వాసములుగా విభజింపఁబడినది. ఆశ్వాసాద్యంతములందుఁ బద్యములు కలవు.

ఈ గ్రంథమునందుఁ గొంత ప్రాచీనప్రయోగసరళి కన్పట్టుచున్నది. (1) అమ్మహాసంగ్రామంబునకుం గూడిన పదునెనిమిది యక్షౌహిణుల రాజులును గాలవశంబునం జని రందులకు సుయోధనుండు హేతువై నిల్చుటంజేసి యజ్ఞానంబునం దన కేమియుఁ దోఁచదయ్యె నెంత తెలిసెద నన్నం దెలివి సెందఁజాలక యున్నవాడ. (2) సూతనందనా! యింతకార్యంబు నడచిన పిమ్మటఁ దాను బ్రతికి యుండుటకు ఫలంబు లేశంబునుం గాన (ధృతరాష్ట్రునిపల్కులు) (3) ఓ డుండుభంబ! తొల్లి యొక దుష్టభుజంగంబు తనకుఁ బ్రాణపదం బయిన ప్రమద్వరకుఁ గీ డాచరించె (రురునిపల్కు)

ఇట్టి వాక్యములందు ‘నేను’ శబ్దము ప్రయోగింపఁబడు పట్టులందుఁ ‘దాను’ శబ్దము ప్రయోగింపఁబడినది. పూర్వకవుల రచనలందిట్టి ప్రయోగములు కలవు.

(1) ఈ ప్రబంధముం దన కిపు డంకితంబుఁ బ్రమదంబునఁ జేయుము. (ప్రౌఢకవిమల్లన)

(2) అత్యుగ్రబాణశక్తిఁ దన్నుఁబంపు దేవ (మన్మథుని పల్కు) (నన్నిచోడదేవుఁడు)

ఇట్లు కొంత ప్రాచీనప్రయోగసరణి కలదు.

మఱియు

(1) శంతనునరపాలుఁ డేకాంతంబున నే కాంతం గనుఁగొని మరులుకొనియె యథార్థంబునఁబలుకరింపుమన సూతుం డిటులను.

(2) నే నిక్కన్నియకు జనకుండ నగుటంజేసి పలుకరించెద నాకర్ణింపుము– ఇట్లు పెక్కువాక్యములందు 'పలుకు' ధాతువు ప్రయోగింపఁ బడునెడ 'బలుకరించు' ధాతువు ప్రయోగింపఁబడినది. ప్రాచీనగ్రంథములందిట్టి ప్రయోగములు కలవో యని సందియ మగుచున్నది. ప్రయోగ వైచిత్ర్యము లిట్టివి కొన్ని గలవు.

మఱియు నిందుఁ దత్సమక్రియలకు శత్రర్థమున నింపు గాగమము తఱచుగాఁ గావింపఁబడినది. దక్షిణదేశపుఁ బ్రబంధములం దెల్ల నిట్టి ప్రయోగములు కుప్పతెప్పలుగాఁ గలవు. ఆంధ్రదేశమందు రచింపఁబడిన వసుచరిత్రాది ప్రబంధములందును గలవు. పెద్ద నామాత్యుఁడు కూడ 'ఇంపు మీఱంగ ధాత్రి పాలింపుచుండ' అని ప్రయోగించెను. ఇది ప్రాచీన కవిసమ్మతము కాదు.

అమహదర్థకమగు తచ్ఛబ్దమునకు 'వాటిని' మొదలగు రూపములు గూడ వాడఁబడినవి. అయ్యవి యసాధువులు. ఇంక నెందేనిఁ జిన్ని చిన్ని దోషము లిట్టివి మఱికొన్నియు నుండిన నుండఁ బోలును. బహుస్థలములందుఁ జూపట్టు చుండుటచేఁ బై ప్రయోగములు గ్రంథకర్తృ కృతములే యని చెప్పవలసియున్నది. ప్రాయికముగాఁ దాళపత్ర సంపుటములు లేఖకదోషభూయిష్ఠములై యుండును. అట్టి దోషములను గూడఁ దద్గ్రంథకర్తలకుఁ దగిలింపరాదు.

ఈ వచనభారతము నీ వీరరాజును మఱికొందఱును గలసి పూరించినట్లున్నది. తంజాపురపు సరస్వతీభాండాగారమున వచనాత్మక ములగు శాంత్యానుశాసనికపర్వములు క్రమముగా నారాయణ తుపాకుల యనంతభూపాలక కర్తృకము లయినవి కలవు. ఇక్కడి యీ యాదిపర్వము నందుఁగూడ వీరరాజు నాశ్వాసాంతగద్యమునం దొక్కచో నడుమఁ దుపాకులయనంతభూపాలకు గద్యమును వ్రాయబడియున్నది. ఈ తుపాకులయనంతభూపాలకుఁడు మధురరాజులయొద్ద దళవాయి యని తెలియుచున్నది. ఈతఁడును వీరరాజు సమకాలపువాఁడే కాఁదగును. అనంతభూపాలకకర్తృకములయిన వచనకావ్యములు మఱికొన్ని గలవు. అందు విష్ణుపురాణము, భగవద్గీత యను గ్రంథములు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమునం దున్నవి. విష్ణుపురాణ మాఱాశ్వాసముల గ్రంథముగా రచింపఁబడినది. వెన్నెలకంటి సూరనార్యుని విష్ణుపురాణముకంటె నియ్యది కడువిపులమై సంస్కృత మూలము ననుసరించుచున్నది. ఈ కృతియును శ్రీకృష్ణునకే సమర్పింపఁబడెను. ఈ విష్ణుపురాణవచనము ధారాళమగు రచన గల్గి యించుక ప్రౌఢమై మిక్కిలి చక్కఁగనున్నది. వచనభారతమందువలెఁ గాక యిందు సంస్కృతసమాసములు కొండొక మెండుగాఁ జూపట్టు చున్నవి.

ఇంచుక మచ్చు చూపుచున్నాఁడను.

"అంత శ్రీకృష్ణుండు విమలతరచంద్రికాసాంద్రంబును, హృద యానందకరంబునై, వికసిత నీలోత్పలకుముదసౌరభంబులచే దిగంతంబులఁ బరిమళింపఁజేయునట్టి శరత్కాలంబున నుత్ఫుల్లకుసుమ వాసనాసక్తంబులై ఝుంకారం బొనర్చునట్టి తుమ్మెదల మొత్తంబుచే నలంకృతంబును విహారయోగ్యంబును నగు బృందావనంబుం గనుంగొని, యచ్చట గోపవనితానికరంబులతోడఁ గూడి రమియించి, వారల మనోరథంబులు నెఱవేర్పందలంచి, యొక్కనాఁటి రాత్రియందు నొక్కరుడ, నవరత్నఖచిత దివ్యాభరణభూషితుండును, దివ్యచందనచర్చిత గాత్రుండును, మనోజ్ఞ కుసుమమాలికాధరుండునునై వనంబునకుం జని, జగన్మోహనంబును, నవ్యక్తమధురంబును, నమృతోపమానంబును

మాత్రాలయసమన్వితంబును నగు వేణుగానంబొనర్చుటయు, సర్వభూతమనోహరంబయిన యమ్మురళీనాదం బాలకించి గోపాంగనలు మదనబాణవిదళితహృదయలై యవ్వసుదేవనందను సమీపంబున కరుదెంచిరి. అందొక్క సుందరి నిజగృహంబునంద యుండి శ్రీకృష్ణుని వేణునాదంబున కనురూపమును, నవ్యక్తమధురంబునుగా మెల్ల మెల్లన గానంబు గావించె.”

(అయిదవయాశ్వాసము 13వ అధ్యాయము)

ఈతని గద్య మిట్లున్నది.

“ఇది శ్రీనందనందనచరణారవిందమత్తమధుకరాయమాణచిత్త చతుర్విధకవితా సామ్రాజ్యభోజ చంద్రగిరికృష్ణభూపాలకతనూజ భాగ మాంబా గర్భశుక్తిముక్తాఫల తుపాకుల యనంతభూపాలక ప్రణీతంబైన విష్ణుపురాణంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము”

వచనభారతకర్త యయిన వీరరాజు కుమారుఁడగు నంజరాజుచే సయితము పెక్కులు వచనకావ్యములు రచింపఁబడెను. నంజరాజు మైసూరురాజు నొద్ద మంత్రియై మిక్కిలి యెన్నిక కెక్కినవాఁడు. ఈతని నుద్దేశించి సంస్కృతమున నభినవకాళిదాసబిరుదాంకుఁ డగు నృసింహ కవిచే నంజరాజయశోభూషణమను పేరఁ బ్రతాపరుద్రీయమునకుఁ బ్రతిబింబముగా నొకయలంకారశాస్త్రగ్రంథము రచియింపఁబడెను. తద్గ్రంథకర్త గ్రంథావసానమున నిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

శ్లో॥ ఆలూరితిర్మలకవే రభినవభవభూతినామబిరుదస్య,
సుహృదా నృసింహకవినా కృతి రకృత నవీనకాళిదాసేన.

ఈ యభినవకాళిదాసు దైనందిన ప్రబంధనిర్మాణ సాహసికుఁ డఁట! నంజరాజయశోభూషణము ప్రౌఢరచనగల గ్రంథము. నంజ రాజుచే రచింపఁబడిన వచనకావ్యములందు హాలాస్యమాహాత్మ్యము, విష్ణుభక్తవిలాసము, హరభక్తవిలాసము, కాశీమహిమార్థదర్పణము నను నవి నాకుఁ జేకుఱినవి. హాలాస్యమాహాత్మ్యమున నీ నంజరాజు తన తండ్రిని

ఉ॥ ఆ దళవాయి దొడ్డవసుధాధిపమౌళికిఁ గల్గె సజ్జనా
హ్లాదకరుండు షోడశమహాద్భుతదానధురంధరుండు తే
జోదిననాథుఁ డంచితయశోధవళీకృతసర్వదిక్తటుం
డాది నృపాలసన్నిభుఁ డుదారుఁడు వీరనరేంద్రుఁ డున్నతిన్॥

అని వర్ణించెను. ఈతని కబ్బములలో హాలాస్యమాహాత్మ్యము స్కాంద పురాణమందలి దక్షిణమధురాపురీమహిమమును దెలుపు హాలాస్య ఖండమునకు సరిగాఁదెలుఁగున రచియింపఁబడిన డెబ్బది రెండధ్యా యముల వచనకావ్యము. నంజరాజకవి వచనరచన మించుక ప్రౌఢమై మిక్కిలి చక్కఁగనే యున్నను వచనభారతశైలికిఁ గొండొక వెన్నడుచున్నది. అందందు. వ్యాకరణాపాకరణము లేకపోలేదు. ఈ కవినిగూర్చి శ్రీవీరేశ లింగముపంతులుగారు కొంత వ్రాసియున్నారు. గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ దక్కినగ్రంథముల వదలి హాలాస్యమాహాత్మ్యమునుండియే మచ్చున కించుక వచనభాగమును జదివెదను.

“ఆ సిద్ధుండు భయభక్తియుక్తుండగు రాజుం గనుంగొని వాంఛి తార్థమ్ము వేఁడుకొమ్మనుచుఁబలుక నమ్మహీపాలుం డతనికిం బ్రణమిల్లి యంజలి గావించి సద్గుణవంతుఁడగు పుత్రుం గరుణింపుమని యభ్యర్థింప సిద్ధవేషధరుండును సచ్చిదానందస్వరూపుండును భగవంతుండునగు హాలాస్యనాథుండు ‘ఓయి పాండ్యభూపాలకా! నీ కత్యంతైశ్వర్య సమేతుండగు పుత్రుండును గీర్తియు దీర్ఘాయుష్యంబును గడపల శాశ్వతంబగు ముక్తియుం గలుగుంగాక యని వచియించి, గజముఖంబు వలన నేకావళియుఁ దీసి యిచ్చి, యాశీర్వాదంబులచేత నతనిం బ్రమోదంబు నొందించి, కరమ్ములఁ దదీయ శరీరమ్ము నివిరి, ముహూర్తమాత్రమునం దదృశ్యుఁడగుటయు భూపాలుం డా సిద్ధుని విచిత్రం బవలోకించి యిది సుందరేశ్వరు వినోదంబని మనంబునం దలంచినవాఁడై లింగమూర్తి ధరుండగు నమ్మహాదేవు సాన్నిధ్యంబున కరిగి భక్తిచేత నమస్కరించి యిట్లని వినుతించె.”

(ఇరువదియేడవ యధ్యాయము)

ఈ నంజరాజు కర్ణాటభాషయందు భారతేతిహాసమును వచన

కావ్యముగా రచించెను. అదియును బ్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమునఁ గలదు.

ఈ కాలముననే మధురాపురీనాథుడైన విజయరంగచొక్కభూపాలకునాదరమునఁ బెక్కులు వచనకావ్యములును బద్యకావ్యములును రచింపఁబడినవి.

రాజరాజనరేంద్ర, కృష్ణరాయ, రఘునాథరాయాదులవలె నీ ప్రభురత్నమును నాంధ్రకవీశ్వరుల కాలంబమై 1704 మొదలు 1731 వఱకు రాజ్యమేలెను. శేషము వేంకటపతి మొదలగు వా రీతని యాస్థాన కవులుగా నుండిరి. అహల్యాసంక్రందనవిలాసమును రచించిన సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుం డీతని కొల్వున నున్నవాఁడు. అహల్యాసంక్రందనవిలాసమున

గీ॥ 'సముఖమీనాక్షినృపగర్భ విమలజలధి
చంద్ర! వేంకటకృష్ణేంద్ర! శౌర్యసాంద్ర!
మునుపు జైమినిభారత మనఘ! వచన
కావ్య మొనరించినట్టి సత్కవివి కావె'॥

అని తారాశశాంకవిజయ మొనర్చిన శేషమువేంకటపతి మెచ్చినట్లు వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు చెప్పుకొన్న జైమినిభారత వచన మిప్పు డీ యాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తువారిచే దక్షిణదేశమునుండి సంపాదింపఁబడిన తాళపత్రగ్రంథములందుఁ గలదు. ఈతనిచే రాధికా సాంత్వనమను నేకాశ్వాస క్షుద్రప్రబంధము రచింపఁబడినది. కొంత కాలము క్రింద నా తాళపత్రగ్రంథమును విక్రయించుటకై యొకరు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమునకుఁ గొనివచ్చిరి. దానిని నేను జూచితిని. ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనమం దిందలి పద్యము లన్నియుఁ గలవు. మఱికొన్ని పద్యము లెక్కువగాఁ జేర్పఁబడి నాల్గాశ్వాసములుగా ముద్దుపళని గ్రంథము విభక్తమయి కన్పట్టుచున్నది.

విజయరంగచొక్కభూపాలకు నాస్థానముననే కవీశ్వరుఁడుగా నున్న వెలగపూడికృష్ణకవిచే వేదాంతసారసంగ్రహమను వచనకావ్య

మొకటి రచింపఁబడెను. అది నాకుఁ జేకుఱలేదు. ఈ విజయరంగచొక్క భూపాలకుఁడు సయితము శ్రీరంగమాహాత్మ్యమను వచనకావ్యమును రచించెను. ఈ వచనమంతగా నిర్దుష్టమన వలనుపడదు.

సులువుగా నర్థమగునట్లు వ్యావహారికశైలిని రచింపఁబడినది. ఇంచుక యుదాహరించెదను.

"అంత నవి యన్నియు దేవేంద్రుఁడు విని కోపము చేసికొని ఐరావతము నెక్కి వజ్రాయుధమును దూసికొని దేవతలనెల్ల సహాయ ముగాఁ గూర్చుకొని ఆ రాజుండు తపస్థలంబునకుం జనె. అప్పుడు ఇక్ష్వాకు మహారాజు పూజాద్రవ్యముల నెత్తుకొని దేవేంద్రునికి నెదురుగాఁ బూజచేసెను. అప్పు డా దేవేంద్రుఁడు ఏకకాలంబుగాఁ గొండలుకొట్టే వజ్రాయుధమును జేతఁ దీసికొని కొట్టెను. ఆ దెబ్బ శబ్దమునకు రాజైన తాను ఇసుమంతైన మనస్సు చలించక శ్రీమన్నారాయణమూర్తియం దుండెడు చక్రమును ధ్యానము చేసెను." ఈ గ్రంథము లేఖకదోషములతో నిండియున్నది. ఇంచుక సంస్కరించి యీ భాగమును మచ్చు చూపితిని.

ఈ విజయరంగ చొక్కభూపాలుకాలమున నింక ననేక వచన కావ్యములు రచింపఁబడినవి. మిత్రవిందాపరిణయమును రచించిన కుందుర్తి వేంకటాచలకవియు నీతని యాస్థానమందున్నవాఁడే. ఈతఁడు

సీ॥ "చదివినా వేమేమి చదువ యోగ్యంబులో
యవి యెల్ల నిస్సంశయంబు గాఁగ,
వచనకావ్యములుగా రచియించినావు భా
రతభాగవతములు రామకథయు."

అని విజయరంగచొక్కభూపాలుఁడు తన్ను మెచ్చినట్లు చెప్పు కొనెను. ఈతని భారత, భాగవత, రామాయణ వచనములు మనకు లభింపవలసి యున్నవి.

పదపడి సమీరకుమారవిజయమను ప్రౌఢప్రబంధ మొనర్చిన పుష్పగిరితిమ్మనార్యుఁడు భాగవతసారమను వచనకావ్య మొనర్చెను. ఉత్తరరామాయణము నొనర్చిన కంకంటి పాపరాజకవి కీతఁడు మిత్రము.

ఈతని భాగవతసారము సంస్కృతాంధ్రభాగవతములకు మిక్కిలి సంగ్రహముగా నున్నది. ఇందలి వచనశైలి మిక్కిలి తేలికగాఁ దేటగా నింపు గూర్చుచున్నది. రచనాప్రౌఢిమ నీ గ్రంథమందు తిమ్మకవి చూపలేదు. వ్యాకరణమును మీఱిన ప్రయోగము లందం దిందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. ఇంచుక మచ్చు చూపుచున్నాఁడను.

భాగవతసారము

షష్ఠస్కంధము

"ఆలో యమకింకరులు అఘోరయమపాశమున నతనిని గట్టిగాఁ గట్టి, కొంపోవ నుద్యోగించఁగా, నంతలో ఆజానుచతుర్బాహులు, నీలమేఘశ్యాములు, సుగుణాభిరాములు, అమితదయాళురు, విష్ణుదూతలు వచ్చి, ఆ పాశము త్రెంచి పాఱవైచి, యమదూతలఁ బాఱఁద్రోలి, యాతనా శరీరధారియైన యజామీళుని వెఱవకుమని అభయమిచ్చి, యాదరించి పలికిరి. యమభటులును దిట్టలుగనుక, వెనుకకుఁబోయి మఱలివచ్చి, ఆ మకరకుండల, కిరీట, హార, కేయూర, వైజయంతీ, వనమాలికాభరణులైన విష్ణుదాసులఁ జేరవచ్చి 'అయ్యా! మీ రెవ్వరివారలు? మమ్మెఱుంగరాపాపకర్మునిఁబట్టి మేము కొంచుకు పోవఁ గా అడ్డగించ మీకుఁబని యేమి యున్నది? యమునిశాసనము మీకు నవ్వులాయెనా?" అనఁగా శ్రీ మన్నారాయణుని కింకరులు పలికిరి. "రారోయి యమభటులారా! మీరు ధర్మరాజుదూతలు గనుక గుణవంతులు. మీ పలుకులయందుఁ గఠినత్వము లేదు. ఈ బ్రాహ్మణుండు దురాచారి యగును. ఇతండు దండింపఁదగియుండియు దండనకుఁ దగనివాఁడైనాఁడు. దండార్హుండెవ్వండు? దండింపఁదగనివా డెవ్వండు? ఆత్మకు కర్మానుభవము ఎటువలె కలుగును? వినిపింపుం డనిన కేలు పుణుకుచున్ను యమదూతలు పలికిరి. వినరయ్యా మహాత్ములారా! శ్రీ భగవంతుని యొక్క వాక్యములు వేదములు. అందు చెప్పఁబడ్డది ధర్మ మనఁబడును. వేదమార్గము తప్పిననే అధర్మమగును. ధర్మమున సుఖమును అధర్మమున దుఃఖమును ప్రాణులు పొందుదురు. ప్రాణి చేసిన పాపపుణ్యములకు సాక్షులు సేనా యున్నారు. కర్మ మే

వేళ జీవుఁడు సేయునో ఆ కాలమే కర్మమునకు సాక్షియై యుండును. కాఁబట్టి తప్పించుక పోఁగూడదు."

ఈ కవియే రచించిన సమీరకుమారవిజయమందున్న వచనమును గూడ నించుక చదివినచో నాతనికి భాగవతసార మెంత తేలికగా నర్థమగునట్లు రచింపవలయు నను నభినివేశము కలదో తేటపడఁ గలదు.

సమీరకుమారవిజయమందలి వచనము

"ఇప్పగిది నప్పరమపావనుం డప్పు డుప్పరంబునఁ గప్పుజిగి గప్పిన నా యొప్పిదంబు విప్పగుమెప్పునం దప్పక చూచి ముప్పిరిగొను భక్త్యనురాగసంభ్రమంబుల మత్పరాయణుండగుటంజేసి యచ్చోటు వాసి మదీయసన్నిధిఁ బెన్నిధిఁగన్న పేదచందంబున డెందంబు గందళింపఁ దన మనోవృత్తి ననుసరించు శరీరంబు సభృత్యపరివారంబుగా మఱచి దూరంబున నున్న నన్నుఁ జేరంబూని కూర్చున్న యటుల తద్గగనంబున కుద్గమించునయ్యంచితాత్ము సంచరణంబున."

మనుచరిత్రమునకుఁ దర్వాత రచింపఁబడుచు వచ్చిన ప్రబంధములందలి గద్యములు తఱచుగా నీ తెఱఁగుననే యుండును.

ఈ తిమ్మకవియు దక్షిణదేశపువాఁడో యని సందియము కలుగుచున్నది.

ఎరశూర్ యమ్మావాద్యార్ చిన్నయ యను నతఁడీతని భాగవత సారమును ద్రావిడభాషలోని కనువదించెను. ఆ ద్రావిడానువాదమున నిట్టు కలదు. "ఇందె పన్ని రెండు కందంగళుం, శ్రీకృష్ణప్రీతియాయ్, తెలింగిలెయుం పుష్పగిరి తిమ్మయ్యర్ పణ్ణినది పార్తు ఎరశూర్ యమ్మావాద్యార్ శిన్నయ్య తమళ్ వచన మాహ పణ్ణినదు."

ఈ పుష్పగిరి తిమ్మకవి 18వ శతాబ్ది మధ్యమున నున్నవాఁ డని శ్రీ వీరేశలింగము పంతులవారు వ్రాసియున్నారు. కంకంటి పాపరాజు నుత్తరరామాయణమునకు, విష్ణుమాయావిలాసమునకు, నీ కవి సమీర

కుమారవిజయమునకు నూఱు సం॥ పైబడిన కాలమున వ్రాయఁబడిన భిన్నదేశపుఁదాళపత్రప్రతులు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునఁ గలవు. 200సం॥ పూర్వము వ్రాయఁబడిన తాళపత్రపుఁబ్రతులు నైజాం దేశము నందు బ్రహ్మశ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు సంపాదించినట్లు చెప్పు చున్నారు. భాగవతసారపు ద్రావిడభాషానువాదమునకే వ్రాఁబడిన తాళపత్రప్రతులు చూపట్టుచున్నవి. కావునఁ గంకంటి పాపరాజకవియు, పుష్పగిరి తిమ్మకవియు, నంతకంటెఁ బూర్వులై యుందురు. తిమ్మకవి భాగవతసారము ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున నసమగ్రముగాఁ గలదు.

మీఁదఁ బేర్కొనఁబడినవిగాక తంజాపురపు సరస్వతీ భాండాగారమునఁ గొన్ని వచనకావ్యములు గలవు. త్రికామకవి ధేను మాహాత్మ్యము, పరమానందతీర్థుల బ్రహ్మవిద్యాసుధార్ణవము మఱియు మైరావణచరిత్రము, వివేకచింతామణి, వివేకసారము మొదలగు వచన గ్రంథము లచ్చటి పుస్తకసూచియందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. ఆ గ్రంథములఁ గూర్చియుఁ దత్కర్తలగూర్చియు దద్గ్రంథములఁ బరిశీలించిన పదపడిగాని తెలుపవలనుపడదు. 17,18వ శతాబ్దులం దింకను గొన్ని వచన కావ్యములు దక్షిణదేశమున నుప్పతిల్లియుండును.

భారతసావిత్రి, గోవ్యాఘ్రచరిత్రము మొదలగు కొన్ని చిన్ని చిన్ని వచనగ్రంథములను, మన కుటుంబములందు వృద్ధపరంపరగా స్త్రీ పురుషులు కంఠపాఠముచేసి భగవద్గీతవోలెఁ బ్రతిదినమును బారాయణము సేయుచుందురు. ఏనాఁ డెవ్వరిచే రచింపబడెనో తెలియరాదు గాని యా వచనములు చక్కనికూర్పు గల్గి మధురములై యొప్పు లొల్కుచున్నవి. భారతసావిత్రినుండి యించుక యుదాహరించు చున్నాఁడను.

"సుయోధనా! ఆదరంబుమీఁద నొసంగిన శాకమాత్రం బేనియు మనంబున కమృతోపమానంబై చను. భక్తి లేక యిచ్చిన నమృతం బయినను నిస్సారంబై చను. నా పలుకులు వినఁగలవాఁడ వైతేని నీ దురభిమానంబు విడిచి పాండునందనులకు రాజ్యంబు సమభాగంబుగాఁ

బంచి యిచ్చి మీరు నూర్వురు వా రేవురుఁగలసి యేకీభవించి యుండుట కార్యంబు."

ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమున నొండు రెండు శతాబ్దులకు మున్ను దక్షిణదేశమునఁ గేవల వ్యావహారికభాషలో రచింపఁబడిన వచన గ్రంథములు కొన్ని సేకరింపఁబడియున్నవి. విస్తరభీతిచే వానినిం గూర్చి యిచ్చుట ముచ్చటింప మానితిని.

తొంటికాలమున సర్వలోకసామాన్యముగా నర్థమగుటకై యెంత పండితులయినను వ్యాఖ్యానాది గ్రంథముల రచియించునప్పుడు కేవల వ్యావహారికభాషనే యుపయోగించుచుండెడివారు. సర్వలక్షణసార సంగ్రహమొనర్చి ప్రసిద్ధి కెక్కిన చిత్రకవి పెద్దన్న (హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన వ్యాఖ్యాత) తాళ్లపాక తిరువేంగళనాథుఁడు (అమరకోశవ్యాఖ్యాత) మొదలగు లాక్షణికులగు ప్రాచీనవ్యాఖ్యాత లెల్లరును దమ గ్రంథములందు సంస్కార శూన్యమయిన యీ భాషనే యుపయోగించుచు వచ్చిరి. అప్పటి యా వచనరచనలందును గొంతవఱకు వ్యాకరణనిరాకరణ మీ కారణము చేతనే సమకూఱియుండునని యీ వఱకే వాకొనియుంటిని గదా!

19వ శతాబ్దినుండి మన దేశమున వచనరచన యుపక్రమింపఁ బడినది. చిన్నయసూరిగారు 19వ శతాబ్ది ప్రారంభమునఁ జెన్నపుర మునఁ బ్రఖ్యాతపండితులుగా నుండిరి. వీరినాఁటనుండియుఁ గల్పిత వచనగ్రంథములు మిక్కిలి వెలువడఁజొచ్చినవి. వారి వచనరచన మిక్కిలి సరసమై ప్రౌఢమై సర్వాతిశాయియై తర్వాతి వారి రచనలకు మార్గదర్శక మైనది. ఇంతకంటె సుప్రసిద్ధమగు వీరి రచనను గూర్చి చెప్పఁబని యుండదు.

చిన్నయసూరిగారి కాలమునఁ జెన్నపురముననే కోలాశేషాచల కవియను నాతఁడు గోడే వెంకట జగ్గారాయలవారికిఁ గృతిగా నీలగిరి యాత్రాచరిత్రమను నొక హృద్యమగు గద్యప్రబంధమును గల్పించెను. ఈ కవి రచన చిన్నయసూరిగారి త్రోవను వెన్నాడుచు మిక్కిలి చక్కగా నున్నది. అతిశయోక్త్యాదికావ్యాలంకారంబులం దొఱంగి కల

రూపెత్తింగించు వేడ్క నిఖిలజనసుబోధంబగు నట్లుగా రచించినట్లాతఁడు చెప్పికొనియెను.

ఇంచుక చదివెదను.

"నావిడిదలయగు నిలు సొచ్చిన యనంతరంబ యెచ్చటఁ గూర్చుండిన నెచ్చటఁ గ్రుమ్మరిన నెద్ది యంటిన నా సర్వం బతిశీతలం బయి గోచరించె నంతఁగొంతతడవునకె చలి మొలతెంచె. మార్గశ్రమం బున న్విడిదల ప్రవేశించు సమకాలంబునన శీతంబు గోచరింప దయ్యె నని తోఁచెను. మఱునాఁడె నాకును నా బాసటయయి వచ్చిన శ్రీనివాస మొదలారికిని స్వదేశంబునుండి కొంపోయిన చలితొడుగు లొడళ్లం దొడిగి కొనవలసివచ్చె నచ్చట నగ్ని యొకండు దక్క నెల్లపదార్థంబులు నతిశీతలంబులయి యున్నయవి. కొన్ని పదార్థంబులు మంచుగడ్డలం బోలి శీతంబుచే దుస్స్పర్శంబులయి యున్నయవి. టెంకాయనూనియ నేతి తెఱంగునం బేరుచున్నది. వార్చినతోడన పులియయందు వడ్డించిన యన్నంబు కొంత ఘృతవ్యంజనాదులతోడ మొదల భుజించి యెడఁ గలుగఁద్రోచి యుంచిన యవశిష్టాన్నంబు భుజియింపఁ బోయిన నొకానొకప్పుడు పర్యుషితకల్పంబయి కానంబడియెడు. మఱియు నచ్చటిచలి రేవగళ్లు హూహూకారంబుఁ బుట్టించుచున్నయది."

స్కాందపురాణాంతర్గతమగు శివరహస్యఖండము ముదిగొండ బ్రహ్మయ లింగారాధ్యకవిచే వచనకావ్యముగా రచింపఁబడెను. ఈ రచన మించుమించుగాఁ జిన్నయ్యసూరిగారికాలముననే యాంధ్రదేశమున రచింపఁ బడియుండును. కవి విషయ మంతగాఁ దెలిసినది గాదు. ఈ రచనమను ప్రాసక్లేశము గల్గి తత్సమపదబహుళమై యించుకక్లిష్టము గనే యున్నను నిర్దుష్టమైనట్లు కన్పట్టుచున్నది. ముద్రితమై విక్రయింపఁ బడుచున్న యీ గ్రంథమునుండి యుదాహరణ గైకొనలేదు.

చిన్నయ్యసూరిగారి తర్వాత ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీయం దాంధ్రోపాధ్యా యులుగా నున్న చెదలువాడ సీతారామశాస్త్రిగారు కొన్ని సంస్కృతనాట కాదులను కథలుగా వచనమున రచించిరి. తేలికపలుకులతోఁ చక్కఁగా నర్థమగుచు నీ వచనరచన యింపు గూర్చుచున్నది. చిన్నయ్యసూరి

గారికిఁ దర్వాతి వచనగ్రంథకర్తలందు సంహితను బాటింపక సంధి విడఁగొట్టి వాక్యములఁ గూర్చినవారిలో వీరు తొల్తటి వారని చెప్పఁ జెల్లును. వీరి గ్రంథములును ముద్రితములై యున్నవి గావున రచన నుదాహరింపలేదు. పదపడి నాఁడునాఁటికి నాంధ్రవచనరచన క్రొత్త క్రొత్తయై పలుదెఱఁగుల వెలయుచున్నది.

* * *

6
భాగవతము

అష్టాదశపురాణములలో భాగవత మొకటిగాఁ బేర్కొనఁబడినది. విష్ణుభాగవత మష్టాదశపురాణములలోనిది గాదనియు బోపదేవుఁడు దానిని గల్పించె ననియుఁ గొందఱందురు. పదుమూఁడవశతాబ్దిలోఁ బ్రఖ్యాతాంధ్ర కవీశ్వరుఁడుగా నుండిన పాల్కురికి సోమనాథుఁడు విష్ణుభాగవతము కల్పిత మన్నాఁడు. ఎవ్వరేమన్నను విష్ణుభాగవతము మిక్కిలి ప్రఖ్యాతిని గడించినది. అష్టాదశపురాణములలోను దాని కున్నంత గౌరవము మఱి యే పురాణమునకు లేదు. సంస్కృతమున దాదాపుగా నలువది వ్యాఖ్యానములు దాని కున్నవి. సర్వభాషలలోను నది పరివర్తితమయినది. తెలుఁగు పరివర్తనములఁ గూర్చి నే నిక్కడఁ గొంత పేర్కొందును.

పోతన–సింగన

పదునైదవశతాబ్ది పూర్వార్ధమున భాగవతము నిర్వురు కవీశ్వరులు తెలిఁగించిరి. అందొకఁడు బమ్మెర పోతరాజుగారు. ఈయన కృతి జగత్ప్రసిద్ధమే కదా! రెండవవాఁడు మడికి సింగనార్యుఁడు. ఈతఁడు దశమస్కంధము మాత్రమే ద్విపదకృతిగాఁ దెనిఁగించినాఁడు. అది తంజావూరుపుస్తకశాలలో నున్నది. అది యింకను నాంధ్రలోకమునఁ బ్రకటితము గాకుండుట శోచనీయము.

పోతరాజుగారిభాగవతము సమగ్రముగా లభించిన ట్లీ నడుమ నొక ప్రవాదము పుట్టినది. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పుస్తకభాండాగారమున కది చేరినదఁట! కాని యా పుస్తకభాండాగారమున నది కానరాదు. అట్టిది దొరకియుండ దనుకొనెదను. ఏల యనఁగా పోతరాజుగారికిఁ దర్వాత నించుమించుగా నలువదియేఁబది యేండ్లకే యాయన గ్రంథమందలి లుప్తభాగముల నితరులు పూరించిరి. పోతరాజుగారికిఁ దర్వాత నలువది యేఁబదియేండ్లకే లభింపని యా భాగములిప్పుడు లభించిన వనుటను ప్రత్యక్షముగా నా గ్రంథమును జూచినప్పుడు కాని, విశ్వసింపరాదు.

పోతరాజుగా రేకశిలానగర (ఓరుఁగల్లు) వాస్తవ్యులు. ఆ కాలమున నా నగరము విప్లవములపాలయి యుండెను. విద్యావినోదముల కప్పుడక్కడ వెరవులేదు. ఈ కారణమునఁ గొన్నాళ్లదాఁక నా గ్రంథము నెవరుఁ దాఁక రయిరి. పరిశీలనము లేకపోవుటచేఁ గాఁబోలు నది కొంతశిథిలమయినది. రాజున కంకిత మిచ్చినచో నాతఁడు పదిప్రతులు వ్రాయించి పదువురచేఁ జదివించి వ్యాప్తికిఁ దెచ్చియుండెడివాఁడు. పోతరాజుగా రట్లు చేయరైరి సరిగదా మఱియు నట్టివారిని దిట్టిరి. సర్వజ్ఞసింగభూపతి కుపితుఁడై యా గ్రంథమును బూడ్పించినాఁడనికూడఁ బ్రతీతి కలదు. కాని దాని మనము విశ్వసింపరాదు. ఆయన దాని వ్యాప్తికిఁ దోడుపడకుండవచ్చును. పోతరాజుగారు క్రీ 1420 ప్రాంతములందుండిరి. క్రీ. 1490 ప్రాంతములందుఁగల హరిభట్టు పోతరాజు గారి భాగవతమున లోపించిన భాగములను (షష్ఠస్కంధము ఏకాదశద్వాదశస్కంధములు) పూరించినాఁడు. పోతరాజుగారి గ్రంథము సమగ్రముగా నా కాలమున లభించుచుండినచో నాతఁ డా స్కంధములఁ బూరింపఁ బూనఁడు. హరిభట్టుకాల మిప్పుడు మనకుఁ దెలిసినదిగాన యిట్లు చెప్పఁగలిగితిమి. వెలిగందలనారయ, ఏర్చూరిసింగన మొదలగువారి కాలములు మనకెఱుఁగ రాలేదు. వారు హరిభట్టుకంటెఁగూడఁబూర్వులుగా నుండవచ్చునేమో! అప్పుడే లభింపనిపోతరాజుగారి రచన మిప్పుడు లభించె ననుట విశ్వాస్యముగా నాకుఁదోఁపదు. అయినను దొరకినపుస్తక మేదో నలుగుర కన్నులకుఁ గానవచ్చు నేని యెట్లేని నిర్ణయ మేర్పడును. అదియుఁ గానరాకున్నది. వ్రాఁతప్రతులలో సామాన్యముగా నన్నిరచనములకుఁ గూడఁ బోతరాజుగారిపేరే కానవచ్చును. అది భ్రాంతిజనకమై యుండవచ్చును.

లుప్తభాగములఁ బూరించినవారు
హరిభట్టు

పోతరాజుగారు భాగవతము నద్వైతసిద్ధాంతానుగుణముగా శ్రీధరవ్యాఖ్య ననుసరించి రచించిరి. హరిభట్టు విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతానుగుణముగా షష్ఠైకాదశద్వాదశస్కంధములఁ బూరించెను. హరిభట్టురచన మంత హృద్యమయినదిగాఁ దోఁపదు. తెలుఁగుభాగవతము వ్రాఁతప్రతులు పెక్కులు ఏర్చూరిసింగన షష్ఠస్కంధముతోను వెలిగందలనారయ యేకాదశ

ద్వాదశస్కంధములతోను నుండును. కాని, యక్కడక్కడఁ గొన్ని ప్రతులలో హరిభట్టురచనములుకూడఁ గలసియున్నవి. అమృతప్రవాహమువంటి పోతరాజుగారి రచనము నశించుటచేతఁ దత్తుల్యముగా లుప్తభాగములను బూరింపఁగోరి హరిభట్టువలెనే మఱికొందఱుకూడ రచనముల నెఱపిరి. కాని యెవ్వరికిని దత్తుల్యరచనము పొసఁగలేదు. అట్టిభాగ్యము భారతకవులకే లభించినది. రామాయణమునఁగూడ నొక్కయయ్యలార్యరచనము మాత్రమే భాస్కరరచనముతో సరితూఁగఁ గల్గినది కాని తక్కినవి కొఱవడినవే.

ఏర్చూరి సింగన

భాగవతపూరణములలో నేర్చూరిసింగన షష్ఠస్కంధరచనము ప్రశస్త మయినది. అది కొంతవఱకుఁ బోతరాజుగారి రచనమును బోలుచున్నది. హరిభట్టుషష్ఠస్కంధరచనముకంటె నిదియెంతేని మేలితరముగా నున్నది. సింగనకాల మెఱుఁగరాదు. ఆతఁడుకూడఁ గృష్ణరాయలకుఁ బూర్వుఁడే కావచ్చును. కువలయాశ్వచరిత్రమను గ్రంథమునుగూడ నాతఁడు రచించెను. అది దొరకలేదు.

సర్వన

ఈతఁడుకూడ షష్ఠస్కంధమును రచించెనఁట! ఈతని గ్రంథము దొరకలేదు. ఈతఁడెప్పటివాఁడో యెఱుఁగరాదు. ప్రబంధరత్నావళిలో నీతని గ్రంథమునుండి పద్యము లుద్ధరింపఁబడినవి.

రాచమల్లువారు

ఇద్దఱో ముగ్గురో వీరిపేళ్లేమో యెఱుఁగరాదు. వీరు గూడ షష్ఠస్కంధ మును దెనిఁగించిరి. లక్షణగ్రంథములందు వీరి గ్రంథమునుండి యుద్ధరింపఁ బడిన పద్యములు పెక్కులు గానవచ్చును. శృంగారషష్ఠమని వీరి గ్రంథము నకుఁ బేరు. షష్ఠస్కంధము నిందఱు పూరించుటకుఁ గల విశేషమేమో!

వెలిగందల నారయ

ఏకాదశద్వాదశస్కంధములు వెలిగందలనారయ రచితములు ఇప్పుడు ముద్రితమయియే యున్నవిగదా! ప్రాంతప్రాంతప్రతులలోఁ బెక్కింట 11,12 స్కంధములు పోతరాజు గద్యముతోనే కానవచ్చుచున్నవి. ప్రతివిలేఖకుల

ప్రమాదము కావచ్చును. ఏలయనఁగా నా రెండుస్కంధములును మిక్కిలి సంగ్రహమై నీరసరచనము గలిగియున్నవి. అది పోతరాజుగారి రచనము కానేరదు. కాని యొకవిశేషమున్నది. పోతరాజుగారి యితర స్కంధములందలి పద్యము లిందుఁ గొన్ని కలవు. హరిభట్టురచనమును నారయ రచనమును గొన్ని పద్యభాగములందును వచనభాగములందును నైక్య మందుచున్నవి. పోతరాజుగారి రచనము శిథిలమై యందదుకులుగాఁ గొన్నికొన్ని పద్యభాగములు వచనభాగములు గలిగియుండఁగా హరిభట్టును నారయయును వేర్వేఱుగా నా తునుకల నదికించి పూరించి యుందురేమో! ఇట్లగునేని వారిర్వుర రచనములలోఁ గొంత యైక్యముండుటకుఁగారణము గుదురును.

సంజీవరాయకవి

ఈతఁడు నందవరవంశ్యుఁడు. ఎప్పటివాఁడో యెఱుఁగరాదు. ఏకాదశద్వాదశస్కంధముల నీతఁడుగూడఁ దెలిఁగించెను. ఈతని రచనము ప్రశస్తమైనది. హరిభట్టునారయరచనములకంటె మేలయినది. కాని సమగ్రముగా లభింపలేదు.

గంగన

పంచమస్కంధము నీతఁ డొక్కఁడే తెలిఁగించినాఁడు. ఇది యిప్పుడు భాగవతములో ముద్రితమయియే యున్నది. ఈతని రచనము నీరసమయినది.

ఇతర రచనములు

ఇంతవఱకుఁ బోతరాజుగారి భాగవతమున లుప్తభాగములఁ బూరించినవారిఁ గూర్చి పేర్కొంటిని. ఇఁక స్వతంత్రముగా భాగవతములను మరల రచించినవారిఁ బేర్కొందును. ద్వైతవిశిష్టాద్వైతమతముల మూలము నను జైతన్యమతము మూలమునను భాగవతపురాణమునక గౌరవము మఱి మఱి హెచ్చఁజొచ్చెను. పోతరాజుగారి భాగవతము బహుప్రచారము గలది గాని యది యద్వైతసిద్ధాంత ప్రతిపాదకమగుటఁ గొందఱ కతృప్తిని గొల్పియుండవచ్చును. ఈ కారణమునఁ గూడ మఱికొందఱు మరల భాగవతమును దెలిఁగించి యుందురు.

కోనేరునాథుఁడు

ఈతఁడు కృష్ణరాయలయవసానకాలమందుఁ గలఁడు. బాలభాగవత మను పేరఁబద్యరూపముగాను ద్విపదరూపముగాను నీతఁడు రెండు

గ్రంథముల రచియించినాఁడు. ఈతని రచనము రసోత్తరమయినది. విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతానుగుణముగా నీతఁడు గ్రంథము రచించెను గాని యనేక స్థలములందుఁ బోతరాజుగారి రచనమును బుడికిపుచ్చుకొన్నాఁడు. ఈతని పద్యగ్రంథ మింతవఱకు ముద్రితము గాకుండుట శోచనీయము. ఈతని ద్విపదరచనము కొంత యిటీవల ముద్రిత మయినది. కాని, యది కూడ సమగ్రముగాఁ బ్రకటితము కావలెను.

తేకుమళ్ల రంగశాయికవి

ఈతఁడు కూడ భాగవతమును ద్విపదరూపమునఁ దెనిఁగించినాఁడు. కోనేరునాథుని ద్విపద సంగ్రహముగా నున్నది గాని యీతని ద్విపద విస్తృతముగా నున్నది. పుష్పగిరి తిమ్మకవి సాహాయ్యమునఁ దా నా గ్రంథము రచించినట్లు కవి చెప్పుకొన్నాఁడు. వాణీవిలాసవనమాలికాది బహుగ్రంథముల నీతఁడు రచించినాఁడు.

పుష్పగిరితిమ్మకవి

ఈతఁడు ద్విపదభాగవతరచనమున రంగశాయికవికిఁ దోడుపడుటే కాక తెనుఁగున వచనభాగవతమునుగూడ రచించినాఁడు. అది తేటగానున్నది. దానిఁజూచి తదనుసారముగా నరవమున నొక కవి వచనభాగవతము రచించినాఁడు.

తరిగొండ వేంకమాంబ

ఈమెకూడ భాగవతమును ద్విపదరూపమున రచించెను. ఈమె గ్రంథము ఓరియంటల్‌లైబ్రరిలో నున్నది. వేఱొకప్రతి క్రొత్తగా చిత్రాడలో నాంధ్రపరిశోధకమండలివారికి దొరకినది. అది యింతవఱకుఁ బ్రఖ్యాత మయినది గాదు. మహనీయురాలగు స్త్రీ రచించిన దగుటచేతను సుకుమార కవిత యగుటచేతను నిది ప్రకటింపఁదగినది.

యక్షగానములు

ఇప్పుడు పేర్కొనఁబడిన రచనములు గాక యక్షగానరూపముగా నున్న భాగవతరచనము లనేకము లున్నవి. అందుఁగొన్ని రసోత్తరము

లయినవి. సిద్ధేంద్రుఁడను యోగి రచించినగ్రంథము వానిలోఁ బ్రఖ్యాతము. కూచిపూఁడి (కృష్ణామండలము) బ్రాహ్మణులు పారంపర్యముగా నా యతీంద్రుని కృతిని బ్రదర్శింతురు. ఇంక నసామాన్యముగాఁ బేర్కొనఁ దగిన దింకొకటి కలదు. సంస్కృతమునఁ గృష్ణలీలాతరంగిణి యను పేర భాగవత దశమ స్కంధమును గేయరూపమున రచించిన మహనీయులు నారాయణతీర్థులవారు తెలుఁగున రచించిన పారిజాతకథ, ఇది భాగవత మందలి పారిజాతాపహరణ కథమాత్రమే.

మీఁదఁ బేర్కొనబడిన కవీశ్వరుల రచనములలోనఁ బ్రఖ్యాతము లయిన వాని నుండి మచ్చుతునుకలఁ జూపుదును.

భాగవతము
హరిభట్టు– షష్ఠస్కంధము

గీ॥ శ్రీసమేత! మిమ్ము సేవింప నొల్లక
మీఱి శుభము లొందఁ గోరువాఁడు
చెంగలించి శునకలాంగూలముఖమున
నదిని దాఁటఁ గోరునట్టివాఁడు.

చ॥ అరయఁగఁ బద్మసంభవుఁడు నాత్మనివాససరోజకర్ణికాం
తరమున నుండి తీవ్రపవనప్రహితాధికవీచిమాలికా
పరిమితఘోషభీషితవిభావ్యమహార్ణవమందు మగ్నుఁడై
పరువడితో మిముం దలఁచి పారము నొందఁడె భక్తవత్సలా!

శా॥ ఓ రాజీవదళాభిరామనయనా! యో సత్యసన్మంగళా!
యో రాత్రించరకంఠనాళదళనా! యో సర్వలోకాధిపా!
యో రత్నాకరమేఖలాపరివృఢా! యో భక్తకల్పద్రుమా!
యో రాకాహరిణేందురమ్యవదనా! యో పద్మనాభాచ్యుతా!

శా॥ శ్రీవత్సాంకితమూర్తయే విమలరాజీవాక్షయుగ్మాయ ల
క్ష్మీవక్త్రాంబుజషట్పదాయ వసుధామిత్రాయ సర్వాత్మనే
భావజ్ఞాయ కృపాకరాయ హరయే భక్తార్థసంధాయినే
గోవిందాయ సమస్తదైత్యనివహక్రూరాయ తుభ్యం నమః.

శా॥ ప్రస్కన్నామరరాక్షసున్...భూభారాపహర్తన్ మహే
శస్కందాదినుతప్రభావుఁ గమలాసంవాసరాజన్మహో
రస్కున్ విష్ణుఁ దలంచి భాగవతపౌరాణీయ మైనట్టి ష
ష్ఠస్కంధంబుఁ దెనుంగుఁ జేసెదను గృష్ణప్రీతిగా వేడుకన్.

సంజీవరాయకవి- ఏకాదశస్కంధము

క॥ ఒకనాఁడచ్చోటికిఁ గొం
కక కృష్ణకుమారు లేఁగి గర్వితులై కృ
ష్ణకుమారుఁడైన సాంబుని
నెకసక్కెము మీఱఁ జేసి రింతిగ నధిపా.

వ॥ ఇట్లతనియుదరంబు వస్త్రగ్రంథి నున్నతంబై యుండునట్లుగా నంగనావేషధారిఁ గావించి మునులకడకుం దోడ్కొని చని ప్రణతులై యిట్లనిరి.

తరల॥ పరమసంయములార! యిచ్చెలి బాలగర్భిణి దీనియం
దరయఁబుట్టెడుపట్టి సూనుఁడొ యాఁడుబిడ్డయొ సిబ్బితిం
బెరసి మిమ్మడుగంగఁ జాలఁడు పేర్మిఁ జెప్పఁగ నొప్పు నీ
తరుణి మెచ్చఁగ మీకు హస్తగతంబు కాదె యశేషమున్.

మ॥ అనుడుం జుఱ్ఱని చిచ్చుఁ ద్రొక్కిన విధంబై యాత్మఁ గ్రోధంబు పె
ల్లునఁ గన్నుల్ దొగరూన వీరి పెనుత్రుళ్లున్ బాపకున్న న్మహో
జనులం గేరెదరంచు నెంచి యదువంశంబెల్లఁ బోకార్పఁగా
ఘనమైపుట్టెడు నిన్నరోకలి వధూగర్భంబునం బొండనన్.

గీ॥ యదుకుమారులు భయమున నవయవములు
వడవడ వడంక సాంబగర్భభవ ముసల
మపుడ కన్గొని యద్భుత మంది యెద్ది
గతియయో యని వగచిరి కౌరవేంద్ర!

వ॥ మఱియు

చ॥ కటకట మందభాగ్యులము కాలగతిం గడవంగవచ్చునే
యిటు చనుదెంచి సాధుజనహేళన మే మొనరించుటం గదా

పటుతరమైన శాపమున భంగము వచ్చెఁ గులంబు కెల్ల నా
రట మెద సంభవిల్లె మన రాజిఁక నే మనువాఁడొ దీనికిన్.

ఉ॥ ఆఁకటి కోర్చి డప్పికి భయంపడ కార్తిని శీతికాదులన్
గైకొన కింద్రియంబుల నఖండధృతిం గుదియించియుం దుదిం
జీకులువోలెఁ గ్రోధమునఁజేసియె గోష్పదమగ్నులై కటా
వ్యాకులతన్ వహింతురుగదా! భువిఁ గొందఱు నిష్ఠ డిందఁగన్.

చ॥ తఱుగుమదంబున న్నిజపదంబులకుం బ్రణమిల్లుదేవులం
జిఱునగవొప్పఁ జూచి మునిశేఖరుఁడిట్లను వీరిలోపలం
దెఱవ నొకర్తుఁ గైకొనుఁడు దివ్యసభాభరణంబు గాఁగ న
క్కఱ గలదేని భీతివడఁగాఁ దగ దాత్మల మీ కొకింతయున్.

చ॥ వినుము విగాఢతర్షత వివేకము మాని సుఖం బటంచు గొ
బ్బునఁ బశుహింస సేయుదురు భూమి దయారహితాత్ములై కటా
వెనుకను బంచతంబెరసి వేదనఁ బొందుదురయ్య! మున్ను జ
చ్చినపశుసంఘముల్ దము గ్రసింపఁగ దిక్కఱి ఘోరభంగులన్.

చ॥ ప్రియతమవస్తు వెద్దియుఁ బరిగ్రహయోగ్యముగాదు దానఁ గ
స్తియ సమకూడు సౌఖ్యములఁదెచ్చు నకించనభావ మెప్పుడున్
రయమున మింట నొక్కకురరం బెఱచిం గొనిపోవు చన్యముల్
పయిఁబడ దానిఁబో విడిచి పార్థివముఖ్య! వహించె నిర్వృతిన్.

మ॥ సరసానార్యవగాహశీతలములై సంపుల్లనూనచ్ఛటాం
తరరేణూత్కరపశ్యతోహరములై నానాలతాలాసికా
చరణన్యాసవిధానదేశికములై సంచారమున్ సల్పె మం
ధరవాతంబులు సంయమీంద్ర తనునైదాఘాంబువుల్ డిందఁగన్

కోనేరునాథుఁడు - బాలభాగవతము.

ఉ॥ విశ్వముఁ గల్గఁజేసియును విశ్వములోనన యుండియున్ గృపా
శాశ్వత లీల విశ్వమనిశంబును బ్రోచియు నొక్కవేళ న

వ్విశ్వము లీలకై పరిభవించియుఁ దా వెలుఁగొందు నెవ్వఁ డా
విశ్వము దానయైన కృతి వేడుక నిప్పుడు నన్నుఁగాచుతన్.

మ॥ బిసినీపత్రములందుఁ గానఁబడునబ్బిందుచ్ఛటల్ సాటిగా
నసువుల్ సంచలనంబు నొందెడి సమోహం బయ్యెడిన్ మేను స
వ్యసనం బయ్యెడు నింద్రియవ్రజము దిక్కై ప్రోవ నన్యుండు లేఁ
డసమానప్రతిభావ! నా దయిన కుయ్యాలింపు వేగంబునన్.

మ॥ అమితబ్రహ్మరహస్యమార్గగమనాయాసక్తిమచ్చేతసే
విమలాచారజుషే పదత్రయమితోర్వీం విష్ణురూపాయ తు
భ్య మహం సంప్రదదే నమో నమమ నిత్యప్రీతిరస్తంచు ని
స్తముఁడై గ్రక్కున ధారవోసె బలి యుత్సాహంబు సంధిల్లగన్.

మ॥ మమతాహంకృతు లుజ్జగించి మదిఁగామశ్రేణి నిశ్రేణికా
క్రమణభ్రాంతిఁ బరిత్యజించి శమసామ్రాజ్యస్థుఁడై యిందిరా
రమణున్ విష్ణు నశేషశేషిఁ గరుణారాశిం దదీయైక శే
షమతిన్ మర్త్యుఁడు గొల్చు టెంతయు నభీష్టం బార్య నా కెప్పుడున్.

శా॥ లోకప్రస్తుతశాస్త్రజాలముల నాలోకించియున్ లీప్సచేఁ
బైకొన్నట్టివిచారమార్గమున నొప్పం జూడఁగా నిశ్చితం
బేకంబయ్యె బహుప్రకారముల లక్ష్మీశుండు నారాయణుం
డే కాలంబున నెల్లవారల కనుధ్యేయుండు సంసేవ్యుఁడున్.

ఉ॥ ఎడ్డెకుఁ జేయు సత్కృతము వెంగలి కిచ్చినయట్టికన్నియల్ (?)
గ్రుడ్డికిఁ జూపునద్దములు కుత్సితవృత్తికిఁ జేయుదానముల్
గొడ్డగునట్టిమాని కొనగూర్చినప్రోదులు చక్రహస్తుపై
నొడ్డినభక్తిలేని గతయుక్తికిఁ జెప్పిన శాస్త్రజాలముల్.

రాచమల్లువారి శృంగారషష్ఠము

మ॥ అని యీ విద్య గురుప్రసన్నుఁడు దృఢస్వాంతుండు నౌ చిత్రకే
తునృపాలాగ్రణి కిచ్చి నారదమునీంద్రుం డంగిరోయుక్తుఁడై
చనియెన్ బంకజగర్భగేహమున కా సర్వంసహాభర్త దా
ని నుపాసించి భజించె నేడహములన్ విద్యాధరాధ్యక్షతన్.

క॥ అనుటయుఁ గృష్ణద్వైపా
యనతనయుం డిట్టు లనియె నవహితమతివై
విను మతిగుహ్యము నారా
యణకవచము భక్తవాంఛితార్థప్రదమున్.

గీ॥ తత్తరమున నాపోశన మెత్తఁబోయి
భూసురుండెత్తు నుత్తరాపోశనంబు

సీ. గీతి. వలవదు భయంబు వా రెంతవారలైన
నట్టివారలు మన కగ్గమైనవారు
వారు నిరయంబునకుఁ గాపు వచ్చువార
లనుచు బుద్ధిగఁ జెప్పె మార్తాండసుతుఁడు.

గీ॥ తల్లియును దండ్రి దైవంబు తలఁప గురుఁడ
కాఁడె యితఁడేమి చేసిన గనలఁ దగునె?
నాస్తికాధమ! యోరి! యన్యాయవృత్తి
నాస్తి తత్త్వం గురోః పర మనఁగ వినవె?

చ॥ పెరిగినయాసున న్నెమలిపింఛములం బురివిప్పఁ దోలు నీ
సరసిరుహాక్షివేనలికి సాటిగ నిల్వఁగ నోడి చొచ్చె నిం
దిర శరణంబు తేఁటిగమి నీలము లింద్రునిపేరు గాంచెఁ బె
న్నిరులు గుహాశ్రయంబు గనియెన్ నెఱి గల్గినవారి కోర్తురే.

క॥ నెరసె నెఱసంజ చక్రక
సరసీరుహవిరహవేదసంసూచకమై

క॥ అరిగి సమిత్ప్రసవ కుశాం
కురపక్వ ఫలోత్కరంబు గొని గృహమునకున్
మరలి యిట వచ్చునప్పుడు
ధరణీసురనందనుండు దనకట్టెదుటన్.

⁂ ⁂ ⁂

7
మధురకవితలు

ప్రాచీనాంధ్రలక్షణకర్తలు తెలుఁగుఁగవిత్వమును 'ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తరము' లను పేళ్లఁ జతుర్విధముల విభజించిరి. యక్షగానాదు లందులో మధురకవిత్వమునఁ జేరును.

"మధురకవిత్వం బన్నది నాటకాలంకారంబులు, కళికోత్కళికలు, విభక్త్యధిదేవతోదాహరణములు, సప్తతాళనటనలు, నట్టొట్లు, గీతప్రబంధం బులు, చతుర్భద్రికాష్టభద్రికలు, బిరుదావళి, నామావళి, భోగావళి, రంగఘోష, త్యాగఘోష, చతురుత్తర సంఘటనలు, యక్షగానంబునవెలయు పదంబులు, దరువులు, నేలలు, ధవళంబులు, మంగళహారతులు, శోభనంబులు, నుయ్యాల జోలలు, జక్కులరేకుపదంబులు, చందమామ సుద్దులు, అష్టకంబులు, ఏకపద ద్విపదత్రిపదచతుష్పదాష్టపదులు నివి యాదిగాఁ గల్గునన్నియు."

– లక్షణదీపిక.

మధురకవితలు ప్రాయికముగా భాష, భావము, ఛందము దేసిగా నుండుటచే సంగీతసంస్కారము గలిగిన సామాన్యజనుల నాలుకలమీఁద నాట్యమాడునవిగా నుండును గాన తొలుత నవి యంతగా లిపి కెక్కక పోయెను. సంస్కృతప్రాయరచనలు గల చిత్రవిస్తరకవితల ప్రాబల్యమునఁగూడ వానికి సత్కవితలలోఁ బరిగణన మంతగా లేకపోయెను. ఇటీవల కవులుగాఁ బురాణప్రబంధరచయితలే పరిగణింపఁబడుచుండిరి గాని, మధురకవితా రచయితలు లెక్క కెక్కకున్నారు. ఆంధ్రవాఙ్మయవృక్షమున ముఖ్యమయిన మధురకవితాశాఖ యిందాఁక సుపరిశీలనము లేకయే యున్నది. ఇక్కడ నా కిప్పుడు దేసినాటకము లనఁదగిన యక్షగానరచనముల ప్రశంసయే ప్రసక్తమగుటచే వాని పుట్టుపూర్వోత్తరములఁగూర్చి మాత్రమే నాకు గోచరించిన విషయములఁ గొన్నింటి వివరింతును.

దేశిదృశ్యరచనలు

యక్షగానములన్న పేరుగల దృశ్యరచనములు నన్నయాదుల కాలమున నున్నవనుటకుఁ బ్రబలాధారములు గానరావు. కాని, యా నాఁ డేవో కొన్ని దేశిదృశ్యరచనము లున్నవని మాత్రము గుర్తింపనగును. నన్నయ కిన్నూఱేండ్లకుఁ దర్వాత నున్న పాల్కురికి సోమనాథుఁ డిట్లు చెప్పినాఁడు.

" భ్రమరులు జాళెముల్ బయకముల్ మెఱసి
రమణఁబంచాంగ పేరణి యాడువారు
ప్రమథపురాతన పటుచరిత్రములు
క్రమమొంద బహునాటకము లాడువారు
లలితాంగ రసకళాలంకారరేఖ
లలవడ బహురూప మాడెడువారు

* * * *

అమరాంగనలు దివి నాడెడుమాడ్కి
నమరంగ గడలపై నాడెడువారు
ఆ వియద్గతి యక్షులాడెడునట్టి
భావన మ్రోకులపై నాడువారు
భారతాదికథలు చీరమఱుఁగుల
నారంగ బొమ్మల నాడించువారు
కదు నద్భుతంబుగఁ గంభసూత్రంబు
లడరంగ బొమ్మల నాడించువారు
నాదట గంధర్వయక్షవిద్యాధ
రాదులై పాత్రల నాడించువారు"

పర్వతప్రకరణము – పండితారాధ్యచరిత్రము.

పై ద్విపదలందు, నేఁటి వీథినాటకములు, దొమ్మరాటలు, తోలుబొమ్మలాటలు మొదలగునవి పేర్కొనఁబడినవి. ఇట్టి సంప్రదాయములు వీనిఁ బేర్కొన్న సోమనాథుని కిన్నూఱేండ్ల పూర్వకాలమునఁగూడ నుండుట సంభావ్యమే. తెలుఁగునకు సాటిభాషలగు ద్రవిడ కర్ణాటభాషల పద్ధతులను బట్టియుఁ దెలుఁగులో నిప్పు డుపలభ్యమానములగుచున్న కొన్ని ప్రాచీన

దృశ్య రచనముల తీరులనుబట్టియు, ద్రావిడభాషాసామాన్యముగాఁ దొలుత వెలసిన నాటకరచనల స్వరూపము కొంత గుర్తింపవచ్చును.

కురవంజి[1]

తొలుత ద్రావిడభాషలలో వెలసిన దృశ్యరచనములు కురవంజు లనఁబడునవి. అంధ్రకర్ణాట ద్రవిడదేశముల యరణ్యములలో వసించు నాటవికులు, చెంచులు, కురవలు (క్రోవ, కోయ) అనువారు. అందుఁ గురవజాతి వారి యంజె= అడుగు (నృత్యవిశేషము) కురవంజె[2] యనఁ బడెను. చిందు, గంతు, గొండ్లి, అంజె, అంగ– ఇత్యాదులు నృత్య విశేషములు. ఆంధ్రదేశమున బహుకాలముననుండి శివక్షేత్రములగు శ్రీశైలము ఇంద్రకీలనగము (బెజవాడ కొండ) మొదలగు పర్వతముల మీఁదను, నృసింహక్షేత్రములగు వేదాద్రులు (పెక్కులున్నవి. మంగళాద్రి, సింహాద్రి, గరుడాద్రి, మాల్యాద్రి, వెంకటాద్రి) మొదలగు పర్వతముల మీఁదను వర్షోత్సవములు (యాత్రలు, జాత్రలు, జాతరలు) జరుగునప్పు డక్కడికి నాగరకప్రజలు చేరుచుండువారు. వారి వినోదమునకై యక్కడి యాటవికులు రాత్రులందు నృత్యవిశేషములు నెఱపి ధనార్జనము చేయుచుండువారు. అక్కడక్కడి కొరవజాతులవారు చేయు నృత్యములు కొరవంజులనఁబడెను. కొరవంజె యన్నపేరు తొలుత వారి నృత్యమునకును, బిదప నృత్యవిశిష్టమయిన వారి చిన్నచిన్న గేయరచనలకును, నాపై కురవజాతి వారికినిగూడఁ బేరైనది. కురవజాతి వారు తొలుత చేయు నృత్యవిశేషము కాలక్రమమున నాయా పర్వతప్రదేశముల స్థలమాహాత్మ్యకథల తోను, శివవిష్ణులీలాకథలతోను

1. వాల్విచి గుజ్జరి విల్వేడు (?) దండలాస్యము కందుకక్రీడ యల్లికయును కొరవంజి (జె) శుభలీల గుజరాతి దేసి చౌపదము జక్కిణి దురుపదము మదన పదదౌత్యమును జోగిపదచాళి శారదాసామ్రాజ్యమును జిందు సవతిమచ్చరంబులు నాట్యకదంబంబు మొదలైన నాట్యముల్ హవణించునవరసజ్ఞు

(విజయరాఘవనృపాలుని ప్రహ్లాదచరిత్ర– యక్షగానము) ఇందు 'కొరవంజి' నృత్యవిశేషముగానే పేర్కొనఁబడినది.

2. కురవంజి. కురవ+ అంజె. (అంజ, అంచె)అంజియ రూపాంతరములు) కుర వంజియ కురవంజెలనుండి కురవంజి అను రూపమేర్పడి యుండవచ్చును.

మిళితములయి గేయవిశిష్టనాట్య రూపములను బడసెను. అపుడు మాయాకిరాతవేషులగు పార్వతీశివుల కథలతోనున్న కిరాతార్జునీయము, నృసింహస్వామి చెంచీతను బెండ్లాడు స్థలమాహాత్మ్యకథలు (చెంచీతకథ) కురవంజులుగా వెలసెను. ఇట్లు వెలసిన యా దృశ్యరచనములు తొలుత నత్యల్పముగా గేయభాగములును విశేషముగా నృత్యమును గలవై యుండెను. అవి సింగి, సింగఁడు– అని యిద్దఱు పాత్రములు గలవై సంస్కృత వీధీనాటకములఁ బోలియున్నవి. సింగి, సింగఁడు సంస్కృత నాటకములలోని నటీనటులవలె నాలుమగంద్రు. వీరిద్దఱే కథాపాత్రములగు చుందురు. కొన్నింటఁ గథాసంధాయకుఁడు– సంధివచనములఁజెప్పువాఁడు– విదూషకుఁ డనఁదగినవాఁడు – మూఁడవపాత్రము– కోణంగి యనువాఁడు– (పిదప చోడిగాఁడు) కాననగును. కోణంగి సంస్కృతనాటకములలోని విదూషక స్థానీయుఁడగుట స్పష్టముగాఁ గానవచ్చును. సంస్కృతనాటకములలోని ధ్రువాగానమే కురవంజులలో దరువనఁబడెను. దేశిరచనలలోనుండి సింగి, సింగఁడు, కోణంగి, దరువు అనునవి నటీనటులుగను, విదూషకుఁడుగను, ధ్రువగను సంస్కృత నాటకములఁ జేరెనేమో యనికూడ యోజింపఁ దగినట్టున్నది. ఎంతో కాల మిట్లు కొండపట్టులందు సాఁగుచుఁ బెంపొందిన గేయనృత్యసందర్భములు నగరములకుఁగూడఁ గ్రమముగా వ్యాపించినవి. చెంచులు, కురవలు నడవులనుండి పులిగోళ్ళు, అడవిపందికోఱలు, అడవిపండ్లు, వెదురుబియ్యము, వెదురుబెత్తములు. పిల్లనగ్రోవులు, సూదంటురాళ్ళు, ఓషధులు, తేనె మొదలగు నాటవిక వస్తువులను నగరములకుఁ గొనివచ్చి యమ్ముచు నప్పుడప్పుడు తమ గేయనృత్యవిశేషము లను నగరములందును, బల్లెలందును ప్రయోగించుటచే నవి నాగరకదేశము లందును వ్యాపించెను.

యక్షగానములు

ఇట్లు నగరములందు నభిరుచి గొల్పిన యా గేయవిశిష్టనృత్య దృశ్యములు, జక్కులవారు (యక్షులు, కళావంతులు) తర్వాత నగరము లందును ప్రయోగింపఁ జొచ్చిరి. వీరి ప్రయోగములందు దృశ్యమయిన నృత్యాభినయములతోపాటుగా నధికముగా గేయ వచనరూపమైన శ్రవ్యరచనము గూడఁ జేరెను. కురవంజులకంటె యక్షగానములు పర్యాప్తముగా

శ్రవ్యములగు కవిరచనములు గలవి. వీరి రచనములలో బహువిధము లగు పురాణ కథలెల్లఁ జేరినవి. కురవంజులలోని సింగి, సింగఁడుపాత్రలు మాఱి రామ నల హరిశ్చంద్ర సీతా దమయంతీ చంద్రమత్యాదిపాత్రలు వచ్చినవి. కాని, వీనిలో నాటవికరచనాసంస్కార సూచకముగా, 'ఎఱుకతసాని' పాత్రము వెలసినది. కురవంజులలోని దేసిరచనలకంటె నత్యధికముగా వీనిలో దేసి ఛ్ఛందోబద్ధములగు గేయ రచనలు ప్రబలినవి. రాజసభలలో, దేవోత్సవము లలో, ఊరిజాత్రలలో యక్షగంధర్వాదివేషముల ధరించి[1] వేశ్యలు ప్రదర్శించు నవి గావునను, నృత్యధర్మములకంటె గేయధర్మము లధికముగాఁ గలవి

1. శ్రీనాథుఁడు భీమఖండమున దాక్షారామభీమేశ్వర మహోత్సవ సమయములందు సానులు (వేశ్యలు) వేషములు వేసికొని నాటకము లాడుట నిట్లు వర్ణించెను.

సీ॥ విరులదండలతోడివేణికాభారంబు
పొంకంబు పిఱుఁదులఁ బొరలి యాడ
మణితులాకోటికోమలఝణత్కారంబు
రవలి మట్టెలమ్రోఁత యవఘళింపఁ
గుదురు నిండిన చిన్న గుబ్బచన్నులమీఁద
ముత్యాలత్రిసరంబు మురువుఁజూప
వలమానతాటంక వజ్రాంకురచ్ఛాయ
లేఁతవెన్నెలఁ బుక్కిలించి యుమియ

సాని యీశానియై మహోత్సవమునందుఁ
గేల నవచంద్రకాంతపు గిన్నె పూని
వీథి భిక్షాటన మొనర్చు వేళఁ జేయు
మరులు నృత్యంబు జగముల మరులు కొలుపు. (ఆ.1-105)

వ॥ మహోత్సవమండపమునందుఁ బేరోలగంబుండి, కుండలీదండ లాసకప్రేరణీ ప్రేంకణసింధుకందక ధమాళి చేల మత్తల్లీహల్లీసకాది నృత్యంబు లవలోకించుచు.

శ్రీనాథునికాలమునకే దేవోత్సవాదులయందు వేశ్యలు వేషములు కట్టి నాటకములఁ బ్రదర్శించుసంప్రదాయము ప్రబలినది.

"కీర్తింతు రెవ్వానికీర్తి గంధర్వులు- గాంధర్వమున యక్షగానసరణి (భీమ 3 ఆశ్వా.) శ్రీనాథునికాలమున యక్షగానములు ప్రబలియుండుట దీనిచే దెలియనగును."

కావునను నివి యక్షగానము లనఁబడెను. కళావంతులలో నొక తెగకు నేఁడు జక్కులవారను పేరు గలదు. యక్షాదివేషముల ధరించి నృత్యగానప్రదర్శన ములను గావించుటచేతనే వారి కా పేరు వచ్చియుండవచ్చును. శ్రీనాథుఁడు క్రీడాభిరామమున జక్కుల గూర్చి కొంత ప్రశంస నెఱపినాఁడు.

సీ॥ కోణాగ్ర సంఘర్ష ఘుమఘుమధ్వని తార
కంఠస్వరంబుతో గారవింప
మసిబొగ్గు బోనాన వసలుకొల్పినకన్ను
కొడుపుచేఁ దాటించు నెడపదడప
శ్రుతికి నుత్కర్షంబుఁ జూపంగ వలయుచోఁ
జెవిత్రాడు బిగియించు జీవగఱ్ఱ
గిల్కుగిల్కున మ్రోయుకింకిణీ గుచ్ఛంబు
తాళమానంబుతో మేళవింప

రాగముననుండి లంఘించు రాగమునకు
నురుమ యూరుద్వయంబుపై నొత్తిగిల్ల
కామవల్లీమహాలక్ష్మి కైటభారి
వలపు వాడుచు వచ్చె జక్కులపురంధ్రి

అప్పకవి యక్షగానలక్షణము నిట్లు చెప్పినాఁడు.

సీ॥ తుద నేడు లఘువులు తొలఁగించి చదివినఁ
ద్రిపుటకు వృషభగతి పదయుగము
లలిఁ గడపల నొక్కలఘువు మానిన జంపె
మను ద్విరదగతిసమ పదయుగము
గురు తగురచ్చెరకుఁ దురగవల్గనా
హ్వాయ మేక తాళి యా మధురగతికి(?)
నంఘ్రి కిర్వదినాలు గటతాళమున మాత్ర
లోలి విశ్రాంతి పద్నాలుగింటఁ

దెలియ నర్థంబు నర్థచంద్రికలు వీన
యక్షగానప్రబంధంబు లతుకవచ్చు
రగడభేదంబు లివి యంద్రు రసఁగవీంద్రు
లవితనిజసేవకస్తోమ! యబ్ధిధామ.!

పై పద్యమునుబట్టి చూడఁగా యక్షగానములందలి ప్రధాన గేయ రచనములు దేశిరచనలగు రగడలలోఁ గొంత మార్పు జరిపి- త్రిపుట, జంపె, ఏక, అట, అనుతాళముల కనుగుణముగాఁ గల్పింపఁబడినవిగాఁ గానవచ్చును. అప్పకవి రగడవికారరచనములను తాళములపేరనే పేర్కొనెను. గాన వానికిఁ బేరులు వేఱె తెలుపలేదు. అప్పకవి పేర్కొన్న యీ రచనములే కాక యక్షగానములలో నింకను ననేకవిధములయిన దేశిరచనములు చేరినవి. ఏలలు, జోలలు, సువ్వాలలు, ఆరతులు, ధవళములు, చందమామ సుద్దులు, వెన్నెలపదములు, విరాళిపదములు, తుమ్మెదపదములు, గొబ్బిపదములు, కోవెలపదములు, చిలుకపదముల, అల్లొనేరేళ్ళు, సీస- కందార్థములు, త్రిభంగులు, ద్విపదలు, త్రిపదలు, చౌపదలు, షట్పదలు, మంజరులు, జక్కుల రేకులు మొదలగునవి.

యక్షగానము లిట్లు వెలసినను ప్రాచీనములయిన కురవంజి రచనములును యక్షగానరచనావిధాన సంకలితములై ఈ కాలమునఁగూడఁ గొన్ని సాఁగుచునే వచ్చినవి. దేవోత్సవరాజాస్థానాదులం దిట్లు వేశ్యలచేఁ బ్రదర్శింపఁబడుచున్న యక్షగానములు పెంపొందుచుండు నీ కాలమున, దక్షిణదేశమున విజయనగరరాజ్యమున కుపశాఖలుగా తంజావూరు మధుర రాజ్యము లాంధ్రనాయక రాజుల పరిపాలనమున వెలసినవి. ఆంధ్రదేశము నందును, దక్షిణ దేశమునందును నీ కాలమున యక్షగాన రచనము మిక్కిలి ప్రబలఁ జొచ్చెను. ఇవి యిట్లు కలావతులచేతఁ బ్రదర్శింపఁబడుచున్న వౌట కొఱఁతగాఁ గనిపట్టియో యేమో కాని, కృష్ణా తీరమునందలి కూచిపూఁడి గ్రామమున సిద్ధేంద్రుఁడను యోగి యొకఁడు భాగవతకథలను పారిజాతము, గొల్లకలాపము మొదలగు పేళ్లతో యక్షగానములుగా రచియించి శాస్త్రీయ మయిన భరతనాట్య సంప్రదాయములకు రక్షగా, స్త్రీ నిస్సహాయముగా, నా యూరి బ్రాహ్మణులచేతనే ప్రదర్శనము చేయింప నేర్పాటు చేసెను. ఆ యూర జన్మించిన బ్రాహ్మణుఁ డెవ్వఁడు గాని, ఒక్కతూరియైనను, యక్షగాన ప్రదర్శనమున స్త్రీవేషమును ధరించి తీరవలె ననియు, నది వారి కులాభ్యుదయహేతు వనియుఁగూడ శాసించెనఁట. నేఁడు కూడ కూచిపూఁడి బ్రాహ్మణులు శాస్త్రీయ మయిన భరతనాట్యముతో భాగవతకథలను బ్రదర్శించువారుగా నున్నారు. ఈ సంప్రదాయము వెలసినపిదపనే

తత్ప్రదర్శకులకు భాగవతులనియు, తత్ప్రదర్శనములకు ఆటభాగవతము లనియుఁ బేరయ్యెను.

ఆటభాగవతములు

ఈ భాగవతకథలలో పారిజాతహరణకథ హృద్యతరమగుటచే దానికిఁ బ్రచార మెక్కువయ్యెను. అది హృద్యతరమగుట కందలి సవతుల కయ్యపుఁబట్టు ప్రధానకారణము. దీనినిఁబట్టి యక్షగానసామాన్యమునకుఁ బారిజాతములనియుఁ బేరయ్యెను. ఏ యక్షగానముఁ బ్రదర్శించినను నందు సవతుల కయ్యపుఁబట్టునకుఁ బ్రసక్తి గల్పించుటయో లేక పారిజాతము నందలి తత్కథాఖండమునే స్వతంత్రముగాఁ బ్రదర్శించుటయో పిదప నేర్పడెను. ఈ సవతులకయ్యపుఁ గథపట్టు హృద్యతరమగుటచేఁ బ్రబంధకవులను గూడ నిది వలపించెను. కళాపూర్ణోదయమున పింగళి సూరన్న పారిజాతకథ లోని సవతుల కయ్యపుఁబట్టు నిట్లనుకరించెను.

ఉ॥అంత మదింపకువే యని పల్కిన నంత మదింపకువే యనుచున్
గంతు లడంచెద లెమ్మని పల్కిన గంతు లడంచెద లెమ్మనుచున్
రంతుల నేమి ఫలంబని పల్కిన రంతుల నేమి ఫలంబనుచున్
బంతము చూడఁగదే యని పల్కినఁ బంతము చూడఁగదే యనుచున్.

సీ॥ ఒట్టుసుమీ యన్న నొట్టుసుమీ యంచు
నే మేమి యనిన నే మేమి యనుచుఁ
గానీగదే యన్నఁ గానీగదే యంచు
నింకేల యనిన నింకేల యనుచు
నోసి పోవే యన్న నోసి పోవే యంచు
నౌనంటి ననిన నౌనంటి ననుచు
మఱువకు మిది యన్న మఱువకు మిది యంచు
నీ వెంత యనిన నీ వెంత యనుచు
నొకతె మగనికి నాసించు టొప్పు దనిన
నొకతె మగనికి నాసించు టొప్పు దనుచుఁ
బట్టియాడె నా రంభతోఁ బ్రథమరంభ
ప్రియుఁడు నిలుమన్న నిలువక పెద్దరొదగ.

కళా.ఆ.3-195, 196

ఆంధ్రదేశమున వెలసిన యీ కూచిపూఁడి భాగవతముల ప్రయోగ వైశారద్యము దక్షిణదేశమునకుఁగూడ వ్యాపించినది. ఆనాఁడు కూచిపూఁడి భాగవతులయాట భాగవతసంప్రదాయము నేఁటికిని దక్షిణదేశమునఁ గలదు. దక్షిణదేశమున బ్రాహ్మణులు పురుషులే నేఁడును భాగవతయక్ష గానములను దెనుఁగువానినే ప్రదర్శింతురు. ఆంధ్రదేశమున వెలసిన యక్షగానము లిన్నూటికిఁ బైచిలుకు పరిగణింపఁబడినవి. వీని ననుసరించి వెలసిన దక్షిణదేశపుయక్షగానములు మున్నూటికిఁ బై చిలుకు గలవు. భక్తాగ్రేసరుఁ డనఁబడిన శివనారాయణ తీర్థులవారు (కృష్ణలీలాతరంగిణి కర్త), త్యాగరాజ స్వామివారు పారిజాతాపహరణమని, నౌకాచరితమని భక్తిరసభరితములయిన యక్షగానములను రచించిరి. భగవత్కథలతోఁ బురాణకథలతోఁ బెంపు వెలసిన యీ భాగవతయక్షగానములు తత్ప్రదర్శనములు నాయక రాజుల కాలమునను, మహారాష్ట్రరాజుల కాలమునను మితిమీఱి యా యా రాజుల శృంగారజీవితవర్ణనాత్మకములుగాఁగూడ రచితములై ప్రదర్శితము లగుచు వచ్చినవి. దిక్ ప్రదర్శనలుగా కొన్ని కురవంజులను, యక్షగానములను, భాగవతములను బేర్కొనుచున్నాను.

"కిరాతార్జునీయము, శ్రీగిరికురవంజి, గంగాగౌరీవిలాసము, అలమేలుమంగావిలాసము, ఎఱుకలవేషకథ, కపోతవాక్యము, గరుడాచలము, త్రిపురసంహారము, దారువనక్రీడ, నలచరిత్ర, నిజలింగచిక్కయ్యకథ, కన్యకా చరిత్ర, పారిజాతాపహరణము, పార్వతీపరిణయము, మృత్యుంజయ విలాసము, శివపారిజాతము, సముద్రమథనము, విజయరాఘవచంద్రికా విహారము, రఘునాథనాయకాభ్యుదయము."

భిన్నపాత్రవేషధారణము లేక సింగి, సింగఁడు (కొన్నింటిఁ గోణంగి కూడ) పాత్రలతో వెలసిన వీథినాటకము లనఁబడు కురవంజులు యక్షగాన రూపమునఁ బెంపొందినపుడు వేషభేదముగల పాత్రభేదములును బెంపొందెను. ఇట్లు పాత్రబాహుళ్యముకూడఁగలవైన యక్షగానములందు సంధివచనములఁ జెప్పు కోణంగి లేక సూత్రధారుఁడు 'వచ్చెనమ్మా సత్యభామ.' ఇత్యాది విధములను బాత్రములఁ బేర్కొనఁగాఁ దద్వేషధారులు వచ్చి, తమ యాటపాటలు నెఱపుదురు. ఇట్లింకను బెంపొందిన యక్షగానములు తెరలు,

రంగభేదములు కలవయి కొంత సంస్కృత నాటకచ్ఛాయయుఁ జొప్పడఁగా నాటకములను పేరనుగూడఁ బదునెనిమిదవ శతాబ్దినాఁటికిఁ బేర్వెలసినవి.

ఇంచుమించుగాఁ దెలుఁగున నేనూఱింటిదాఁక లెక్కింపఁదగియున్న యక్షగానములలో సుగ్రీవవిజయమొక ప్రశస్తకృతి.

దానికర్త
కందుకూరి రుద్రకవి

ఈతఁడు విశ్వబ్రాహ్మణవంశ్యుఁడు. కందుకూరికిఁ జేరువనే పాలేటి యొడ్డునఁ గల చింతలపాలె మను గ్రామ మీతని యూరు. ఆ యూరనే తద్వంశ్యు లిప్పటికిని గలరు. రుద్రకవి మూలమున నా వంశమువారికి 'కవివారు' అని యుపనామ మేర్పడినది. ఆ వంశమున రుద్రకవికిఁ దర్వాతఁ బలువురు రుద్రకవినామకులుండిరి. తొలుతటి రుద్రకవి కృష్ణదేవరాయల యాస్థానమున నష్టదిగ్గజము లనఁబడుకవు లెనమండుగురిలో నొక్కఁడుగా నుండెనఁట. *మల్కిబ్రహీం కాలమునగూడ నొక రుద్రకవి యుండెను. ఇబ్రహీం కాలమునఁ గల రుద్రకవియే కృష్ణరాయలకాలమున బాలుఁడుగా నుండఁబోలును. చింతలపాలెమను గ్రామమును మల్కిబ్రహీం ప్రభువే రుద్రకవి కొసఁగెను.

> అద్యాశీతిచతుశ్శతాధిక సహస్రం వై శకాబ్దా గతాః
> అస్మిన్ శ్రీజయవత్సరే జయతిథౌ మాసే చ మాఘే తథా
> పంచమ్యాం ద్వయతింత్రిణీజనపదం రుద్రస్య విద్వత్కవేః
> ప్రీత్యా శ్రీయిభరామభూపతి రదాత్ క్షోణీధరాఖండలః॥

ఇబ్రహీంప్రభువిచ్చిన యగ్రహారమును నిన్న మొన్నఁటి దాఁకఁ దద్వంశ్యులే యనుభవించుచుండిరి.

సుగ్రీవవిజయము రచించిన రుద్రకవియే నిరంకుశోపాఖ్యానమని గ్రంథాంతరము రచియించెను. రెండు గ్రంథములందును గర్తకు కందుకూరు జనార్దనభక్తత్వము, పెదలింగనార్యపుత్త్రత్వము గలదు. గావున రెండు

*రుద్రకవి విషయమును చాటుపద్యమణిమంజరి ద్వితీయభాగమునఁ జూచునది.

గ్రంథములు నొక్కనివే యగుట స్పష్టము. నిరంకుశోపాఖ్యానమున,

"చేరి కన్నడభూమి చెఱవట్టుపాశ్చాత్య
నృపతికైనను గొంతకృప దలిర్చు."

అని సీసచరణమున్నది. అది విద్యానగరమును దురుష్కులు కొల్లఁగొట్టిన దుస్సందర్భమును దెలుపుచున్నది. విద్యానగర వినాశనము క్రీ.శ.1568 నాఁడు జరగినది. కావున నిరంకుశోపాఖ్యానరచన మటు తరువాత జరగిన దగును. అప్పకవీయమున వినుకొండలో గుంటుపల్లి భాస్కరయగారి సముఖమునఁ గందుకూరి రుద్రకవి కవితాచర్చ జరపినట్లు కలదు. మన రుద్రకవి యాతఁడగునేమో! నిరంకుశోపాఖ్యాన సుగ్రీవవిజయకర్త క్రీ.శ. 1568 ప్రాంతములవాఁడేని, కొంత తర్వాతివాఁడేని కాఁగలఁడు. దక్షిణ దేశమం దల్పముగా నాంధ్రదేశమం దధికముగా యక్షగానముల రచనములు, ప్రయోగములు సాగుచుండిన కాలమది.

సుగ్రీవవిజయము

శ్రీమద్రామాయణమునఁగల కథాఖండములలో సుగ్రీవవిజయకథ యొక కండపట్టు. అత్యల్పకాలమున వడివడిగా గంటలలో నడచిన యీ కథపట్టు రామలక్ష్మణులు, హనుమంతుడు, సుగ్రీవుఁడు, వాలి, అంగదుఁడు, తార అను కథాపాత్రముల శీలపు మేలిమి నొఱసి మెఱుఁగుతఱుగులు చూపిన యొఱగ ల్లనఁదగినది.

తెలుఁగున గుత్తెనదీవిరామాయణాదులగు రామాయణగేయ కృతులలో నీ సుగ్రీవవిజయపుఁ గథపట్టు చాల హృద్యరచనములతో నున్నది.

ఎంత పని చేసితివి రామా! నిన్ను
నేమ నందును సార్వభౌమా!
చెంత కిటు రాలేక చెట్లలో దాగుండి
వింతమృగమును గొట్టువిధ మాయెనా బ్రదుకు!

ఇత్యాది గేయములను బలువురు పాడుచుందురు.

ఈ రుద్రకవి సుగ్రీవవిజయమును గూడ స్త్రీ, వృద్ధ, పామరాదులు పలువురు పాడుచుందు రఁట! ఆయా పాత్రముల పాటలు తత్తద్వేషధారులు

వచ్చి పాడునట్లును దక్కిన సంధివచనాదులు పలువురు ఒక్కరిద్దఱు సూత్రధార ప్రాయులు పఠించునట్లును నీ సుగ్రీవవిజయము వీథియాటగా నాడఁ బడుచుండెడిది. ప్రాచీన సంస్కృత నాటకరచయితలు భాసభవభూత్యాదు లీ సుగ్రీవవిజయౌచిత్యమును దమ నాటకములలో విమర్శించిరి. శ్రీరాముని శీలమును శ్రీవాల్మీకి రామాయణపద్ధతిని సమర్థించిరి.

భవభూతి "యద్వా కౌశల మింద్రసూనుదమనే తత్రాప్యభిజ్ఞోజనః" యని దీని యౌచిత్యము నించుక చెనకెను. మన రుద్రకవి సంస్కృతాంధ్ర రామాయణకవులు త్రొక్కిన త్రోవనే త్రొక్కెను గాని యపూర్వకల్పనాంశము నే మాత్రము నిందుఁజేర్పలేదు.

ఆయా పాత్రములు ప్రసిద్ధరామాయణములలో నెట్టియుక్తి ప్రత్యుక్తులు గలవిగాఁ జిత్రితములయ్యెనో యిందు నదే తీరు గలదు. కాని యిది దేశిరచనముతో గేయరూపమున నుండుట విశేషము. ఇం దీ క్రింది గేయరచనలు ప్రశస్తము లయినవి!

హా! సతీమణి ధర్మచారిణి హా! గుణోన్నత జనకసుత! ననుఁ
బాసిపోయితి వింతలోనే పద్మనయన!
లేటిమాయలు మదిని దెలియఁగ లేక పాపపురక్కసునిచే
బోటి నిను గోల్పోతి నిక నాకేటి బ్రదుకు!

* * * *

లలన! నినుఁగలనైన బాయఁగఁ గలన నీ విట లేక యుండినఁ
జలన మొందెను నాదు హృదయము జలజనయన!

* * * *

తరణికులమునఁబుట్టి శరచాపములఁ బట్టి
తరుణిఁ గోల్పడుకంటె మరణమే మేలు
నను శౌర్యవంతుఁడని తన పుత్రి నిడినట్టి
జనకవిభుఁ డీ వార్త విని వగవకున్నె?

* * * *

నాయమెఱుగక చంపితివి నరనాథ! పాపము గట్టికొంటివి
బోయ వింతియె కాక నీ వొక భూమిపతివా?

* * * *

శ్రీరామ! నీరామఁ జెఱగొన్న రావణుని
వారిధుల ముంచితిని వాలమునఁ జుట్టి
ఒకమాట నాకుఁజెప్పక పోయితివి గాక
సకలదైత్యుల దున్మి జానకిని దేనె?
* * * *

ఆలిఁ జెఱగొని పోయినట్టి దశాస్యుఁడుండఁగ నిర్నిమిత్తము
వాలి నేటికిఁ జంపితివి రఘువంశతిలకా!
ఇట్టిసాహసకర్మ మెచటికి నేఁగె భరతుఁడు సీమ వెడలఁగఁ
గొట్టి రాజ్యము పుచ్చుకొన్నెడఁ గువలయేశా!
నాయ మేటికిఁ దప్పితివి రఘునాథ! జానకితోడనే చెఱఁ
బోయెనే నీ రాజనీతియు భూరిమతియున్
* * * *

శ్రీరామచంద్రమూర్తి చెట్టుచాటుననుండి వాలిమేనఁ గాడనేసిన వాఁడి ములుకులకంటె నిక్కడ తార ప్రత్యక్షమై నిలుచుండి శ్రీరాముని యంతరంగము నుచ్చిపోవునట్టు ప్రయోగించిన పలుకుములుకులు క్రొవ్వాఁడి గలవి.

సుగ్రీవవిజయము వీరకరుణరసభరితము. స్త్రీ బాలపామరాదులు గూడఁ బఠింపఁదగినది.

ఆ యక్షగానమున నీ క్రింది దేశిరచన లున్నవి. త్రిపుట, జంపె, కుఱుచజంపె, అర్ధచంద్రికలు, ఆటతాళము, ఏకతాళము, ద్విపదలు, ధవళములు, ఏలలు. అర్ధచంద్రికలు త్రిపుటాదిరచనల ఖండరచనలు గాఁబోలును. ఇందలి యర్ధచంద్రికలెల్ల నొక్క తెఱఁగు నడకగలవి గాక భిన్నగతులతో నున్నవి. సంగీతతాళ లక్షణము లెఱిఁగినవారు వాని ప్రభేదములు గుర్తింపవలెను.

కురవంజులు, యక్షగానములు నింకను మంచిరచనములు గలవి కొన్ని యున్నవి. అవి యేవేని సుగ్రీవవిజయమువలె సుముద్రితములైనచో నాంధ్రమధురకవితావిశేషములను సహృదయు లింక నధికముగా నాస్వాదింపఁ గల్గుదురు.

* * *

8
కృష్ణరాయల విద్యాగోష్ఠులు
-1-

కృష్ణరాయలయాస్థానమున నెనమండ్రు తెలుఁగుకవీశ్వరు లష్ట దిగ్గజములను పేర వెలసియుండిరను లోకప్రతీతిని వీరేశలింగము పంతులు గారు విశ్వసింపకపోయిరి. కృష్ణరాయఁడు కవితాప్రియుఁడు గాన యాయన యాస్థానమందు లేకున్నను బలువురు కవీశ్వరుల నప్పటి వారినిగా భావించి పామరలోకము కట్టుకథలు కల్పించెనని వారు తలంచిరి. వీరేశలింగము పంతులుగారి తలఁపు యుక్తమయినది కాదని యిప్పుడు స్పష్టముగాఁ దెలియ వచ్చుచున్నది.

చాటుపద్యమణిమంజరి ద్వితీయభాగమునఁ గందుకూరి రుద్రకవి చరిత్రమును నేను రుద్రకవివంశ్యులకడనుండియే కైకొని ప్రకటించితిని. రాయల యాస్థానమునం దష్టదిగ్గజములనఁబడు నెనమండ్రు కవులలో రుద్రకవి యొకఁడనియు, నాతఁ డీశాన్య సింహాసనాసీనుఁడై యుండువాఁ డనియు నందుఁగలదు. అనఁగా రాయలసభాస్థానమగు భువన విజయమున నెనిమిది దిక్కుల నెనిమిది సింహాసనము లుండెడివనియు, వానిపై దిగ్గజము లనఁబడు నెనమండ్రు కవులు నాసీనులై యుండెడివా రనియు నర్థమగుచున్నది. రుద్రకవిచరిత్రమే కాక యీ క్రింది శాసనశ్లోకముగూడ రాయలయాస్థానమం దష్టదిగ్గజములను కవులుండెడి వారని తెల్పుచున్నది.

శ్లో॥ యత్కీర్తి ర్భువనైకభూషణ మభూ ద్యస్య ప్రసాదా న్నరా
స్సర్వే రాజసమానతా ముపగతా స్సంప్రాప్య విత్తం బహు
యస్యాష్టౌ కవిదిగ్గజాః పృథుయశోభారా జగచ్ఛోభనా
యద్దానోదక సామ్య మేవ సరితా మాసేతుశీతాచలమ్.

ఈ శ్లోకము రాయలు నందిదుర్గమున సోమశంకరస్వామికి నాలయము కట్టించినప్పుడు చెక్కించిన శాసనమందున్నది. ఆ శాసనము ప్రాఁతప్రతి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలలో నున్నది. కృష్ణదేవరాయఁడు రచించినదిగా జాంబవతీకల్యాణమని సంస్కృత నాటకమొకటి కలదు.

తంజావూరు లైబ్రరినుండి దాని ప్రతిని గొనివచ్చి శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు చెన్నపురి లైబ్రరి కొసంగిరి. దానిలోఁ బ్రస్తావన కొంత గ్రంథపాత ములు గలిగి యున్నది. గ్రంథకర్త కృష్ణరాయఁడనియే యందున్నది. కాని గ్రంథాంతమం దీ శ్లోక మున్నది–

శ్లో॥ ....
శేషక్ష్మాధరనాయకస్య కృపయా సప్తార్ణవీమధ్యగాం
రక్షన్ గామిహ కృష్ణరాయనృపతి ర్జీయా త్సహస్రం సమాః.

ఈ నాటకము ప్రాకృతబహుళమై సంస్కృతచ్ఛాయ లేక గ్రంథ పాతములతో నున్నది. కాన ససిగా ముద్రించుట దుష్కరము. దీని నేను జదివితిని. కృష్ణుఁడు జాంబవతిని బెండ్లాడుట యిందలి కథావస్తువు. కథా నాయకుఁడగు కృష్ణుఁడు కృష్ణదేవరాయఁడుగాను, నాయికయగు జాంబవతి ప్రతాపరుద్రగజపతి కుమార్తెయగు భద్రాదేవిగాను నాకు స్ఫురించినది. ఈ దృష్టితోఁ జూడఁగా నాటకమెల్ల శ్రీకృష్ణదేవరాయల కథను జెప్పునదిగా సమన్వయింపఁదగినట్లు నాకు గోచరించినది. అయినను నీ విషయ మింకను బరిశోధింపఁదగినది.

–2–

కృష్ణదేవరాయలు సాహిత్యమందే కాక సంగీతమందును మిక్కిలి యభిరుచి గలవాఁడు. ఈయన యాస్థానమున బండారు లక్ష్మీనారాయణుఁ డని యొక సంగీత విద్వాంసుఁడుండెను. రాయల యంతఃపురస్థానమున నాయన నాట్యరసాధిపత్యము వహించి యుండెడువాఁడు. ఆతఁడు రచించినది సంగీతసూర్యోదయమని యొక సంస్కృతగ్రంథ మిప్పుడు దొరకినది. దాని పీఠికలో విద్యానగరము, కృష్ణరాయల దిగ్విజయములు వర్ణితము లయినవి. రాయల దిగ్విజయవర్ణనములలో నపూర్వవిషయము లొండు రెండు గానవచ్చు చున్నవి. సంగీత సూర్యోదయకారునకు నభినవభరతాచార్య, రాయబయకార, తోడరమల్ల, సూక్ష్మభరతాచార్య బిరుదములు గలవు. కృష్ణరాయ లీయనకు బంగారుపల్లకీ, ముత్తెసరులజల్లులు గలవి రెండు ముక్తాతపత్రములు, మదపుటేనుఁగులు, మలహరీవాద్యము నొసఁగెను. ఈయన విష్ణుభట్టారకుల యొద్ద దత్తిల కోహలాది భరతమతగ్రంథములను సవ్యాఖ్యముగా నధ్యయనము

చేసినాఁడు. తాళాధ్యాయము, నృత్తాధ్యాయము, స్వరగీతాధ్యాయము, జాత్యధ్యా యము, ప్రబంధాధ్యాయము నని యయిదధ్యాయములతో నీతఁడు సంగీతసూర్యోదయము రచించినాఁడు. ఈయన గ్రంథావతరణిక నుండి కొన్ని శ్లోకములు.

శ్లో॥ కర్ణాటాహ్వయదేశసౌఖ్యజననీ శ్రీతుంగభద్రావృతా
మాతంగోన్నతమాల్యవత్ క్షితిధర శ్రీ హేమకూటాన్వితా,
పంపాధీశ్వరవిట్ఠలేశ్వరకృపాదృష్టి ప్రభామండితా
శ్రీవిద్యానగరీ విభాతి ధరణీధమ్మిల్లమాణిక్యవత్.

శ్లో॥ బాల్యే ఽసౌ సకలకలాకలాపయుక్త
స్స్రప్రా(త్రా?)ణం సపది విజిత్య గంగరాజమ్,
భఙ్క్త్వా తచ్ఛివనసముద్ర ముత్కటం ద్రా
గావాసం వ్యతనుత నిర్భరం శివానామ్.

శ్లో॥ దుర్గం జిత్వాఽథ సోఽసా వుదయగిరివరం తత్ర రాహుత్తరాజం
బందీకృత్వాశుహృత్వా యుధి నగరవరే కొండవీడ్కొండపల్ల్యౌ,
జీవగ్రాహం గృహీత్వా గజపతితనయం పొట్టు నూర్పట్టణాగ్రే
విశ్వశ్లాఘ్యప్రతాపో బిరుదయుతజయస్తంభ ముచ్చై ర్న్యఖానీత్.

శ్లో॥ సో ఽయం కృష్ణనరేశ్వరో గజపతిం జిత్వా తదీయశ్రియా
సాకం తస్య సుతా ముదూహ్య యవనక్ష్మాపం సపాదం తతః,
గొబ్బూరుస్థలవాసినం సరభసం జిత్వా నువిద్రావ్య తం
హస్త్యశ్వాన్ స తదీయదుర్గ మతులం.... మారు మాదత్తవాన్.

శ్లో॥ కృష్ణాముత్తీర్య సో ఽయం యవనజనపదం వహ్నిసాత్కృత్య సర్వం
పేరోజాంబాదసించాద్వరు (?) నగరసమాఖ్యాని దుర్గాణి జిత్వా
భఙక్త్వోచ్చైః పారసీకం కలుబరగపురీం ద్రాక్సపాదార్దమానః?
కాంతా (క్రాంత్వా?) వ్యాకృష్టవాన్ దోర్బలఘన స్త్రీన్ సురత్రాణపుత్రాన్.

గ్రంథకర్త

శ్లో॥ తస్య శ్రీకృష్ణరాయస్య కృపాక్షీరాబ్ధిచంద్రమాః.
లక్ష్మీనారాయణో నామ వర్తతే సరసాగ్రణీః.

సదాఽభినవశబ్దాదిభరతాచార్యనామకమ్,
బిరుదం ధరణీచక్రే ధత్తే చక్ర మివాచ్యుతః॥

శ్లో॥ శ్రీమత్కృష్ణనరేశ్వరస్య దయయా స్వర్ణాంచితాం పాలకీం
ముక్తాగుచ్ఛకృతానుబద్ధవలయం ముక్తాతపత్రద్వయమ్,
శశ్వన్మత్తమతంగజా న్మలహరీవాద్యం నిజాంతఃపుర
స్థానే నాట్యరసాధిపత్య మసకృల్లక్ష్మీపతిః ప్రాప్తవాన్.

శ్లో॥ సంగీతాగమలక్ష్యలక్ష్మనిపుణై శ్రీవిష్ణుభట్టారకైః
జ్ఞాత్వా దత్తిలకోహలాదిభరతగ్రంథాన్ సుటీకాన్వితాన్,
భూమౌ కీర్తిశరీరరక్షణధియా గ్రంథః కృతోఽయం యయా
.....యోగ్యతాధికతర స్సంగీతసూర్యోదయః.

గద్యము

ఇతి శ్రీమద్విప్రకులవర్య భండారువిట్ఠలేశ్వరనందన సూక్ష్మభరతా (లిఖితా?) చార్య రాయబయకార తోడరమల్లాభినవభరతాచార్య శ్రీ లక్ష్మీ నారాయణ విరచితే సంగీతసూర్యోదయే.

ఇంకొక విశేషము

ఈ భండారు లక్ష్మీనారాయణుఁ డిట్లు కృతికర్త యగుటే కాక మఱి కృతిభర్తయు నయిన ట్లెఱుఁగబడుచున్నాఁడు. భానుకవి యని యొక తెనుఁగు కవి యితని కంకితముగాఁ బంచతంత్రిని దెనిఁగించినాఁడు. చిట్టయమంత్రి (చిట్టమరసు?) ప్రేరణచే నరసింహభట్టు, నరసమంత్రి, అవధానము కృష్ణఘనుఁడు, భరతము విష్ణుభట్టు (ఈతఁడే లక్ష్మీ నారాయణునకు సంగీతా గమము నుపదేశించిన వాఁడు) అనువారు సమ్మతించి ప్రోత్సాహపఱు పఁగా లక్ష్మీనారాయణుఁ డీ భానుకవిని దన పేరఁ బంచతంత్రిని దెలిఁ గింపఁ గోరినాఁడఁట! భానుకవి తన కృతిపతి సంగీతసూర్యోదయము రచించె నని చెప్పలేదు గాని యాతని బిరుదములను, నభినవభరతాచార్యాదులను దఱచుగా గ్రంథమునఁ బేర్కొన్నాఁడు.

క॥ పతికంటె మంత్రి బలిసిన
క్షితి యాతనిదై తనర్చు సిద్ధము సతి దాఁ

బతికంటె తవరయైనను
బతికార్యము చెడును సూక్ష్మభరతాచార్యా!

విద్యానగరము నీతఁడిట్లు ప్రశంసించినాఁడు.

సీ॥ పంపావిరూపాక్షభైరవవిట్ఠలేశ్వరముఖ్యదేవతావ్రజముచేత
పరిపంథిగర్వవిభాళనశ్రీకృష్ణ రాయభూధవభుజారక్షచేత
భటనటజ్యౌతిషపౌరాణికభిషగ్విచక్షణసత్కవీశ్వరులచేత
సంతతమదవాహిచారుశుండాలస్ఫుటాజవప్రకటఘోటములచేత

గీ॥ రమ్యమై యుండు విద్యాపురంబునందు
నిమ్మహాకృతి భానుకవీశ్వరుండు
తెనుఁగుబాస నొనర్చెను వినుతి కెక్క
నవని నాచంద్రతారార్క మగుచుఁ దనర.

ఈ పంచతంత్రిలోని కథలోఁగూడ నీతిపద్యములు కృతిపతి సంబో ధనముతో నున్నవి. "కరణికలక్ష్మి, సూక్ష్మలిఖితాచార్య, విట్ఠయలక్ష్మధీమణీ" ఇత్యాదులు. ఇట్టి సంబోధనములవలన నీతఁడు సంగీతాచార్యుఁడే కాక మంత్రియు నని యెఱుఁగ నగుచున్నది.

మాదిరి కొక పద్యము–

సీ॥ విద్య కవులయందు విశ్రాణ నందును
ప్రత్యర్థివిభులందు బాహుబలము
శరణాగతులయందుఁ గరుణాకటాక్షంబు
నృపకార్యములయందు నీతిగరిమ
బంధుసంతతియందుఁ బరమసంతోషంబు
నాశ్రితులందుఁ బాయనితలంపు
ధర్మమార్గమునందుఁ దగిలినచిత్తంబు
సత్యవాక్యములందుఁజతురతయును

గీ॥ గలిగి యెవ్వాఁడు మెలఁగు జగత్త్రయమున
నతనికీర్తులు లుబ్ధమోహాంధతమస
పటల మణఁగించుఁ జంద్రికాప్రభలయట్లు
లలితగుణధుర్య! విట్ఠయలక్ష్మణార్య!

-3-

కృష్ణరాయలు రాజ్యమేలుచుండఁగా నీశ్వరదీక్షితుండను సంస్కృత విద్వాంసుఁడొకఁడు వాల్మీకిరామాయణమునకు బృహద్వివరణమని లఘువివరణమని రెండువ్యాఖ్యలు రచించినాఁడు. శ్రీకృష్ణరాయల కఱువది గడియలలో రామాయణ మేడుకాండలు వినిపించి యాయన ప్రోపునఁ జిత్రకూటమున (హంపి) నుండి రామాయణవ్యాఖ్యలు తాను రచించిన ట్లాతఁడు చెప్పుకొన్నాఁడు.

శ్లో॥ బృహద్వివరణం చైవ తథా వివరణం లఘు
వ్యధా ద్రామాయణే వ్యాఖ్యాద్వయ మీశ్వరదీక్షితః॥

శ్లో॥ కర్ణాటాధీశ్వరే రాజ్యం కృష్ణరాయే ప్రశాసతి
రామాయణం చిత్రకూటే వ్యాఖ్యా దీశ్వరదీక్షితః॥

-4-

నగరు, తగరు, తొగరు, పగరు అని చరణాద్యక్షరము లుండునట్లు రామాయణ, భారత, భాగవతపరములుగా మూఁడు పద్యములు చెప్పుమని పెద్దన సమస్య యడుగఁగా నట్లే చెప్పి సత్కృతుఁడయిన చింతలపూడి యెల్లయ కవికి శ్రీకృష్ణరాయలు రాధామాధవుఁ డని బిరుదనామ మిడెను.

శా॥ రాధామాధవ మచ్యుతాంకితముగాఁ బ్రౌఢక్రియం జెప్పి త
న్మాధుర్యంబునఁగృష్ణరాయవిభుఁ గర్ణాటేశు మెప్పించి నా
నా ధాతృప్రతిమానసత్కవులలోనన్ భూషణశ్రేణితో
రాధామాధవనామ మందిన జగత్ప్రఖ్యాతచారిత్రుఁడన్.

ఈ రాధామాధవకవికృతులు రాధామాధవము, విష్ణుమాయావిలాస నాటక ప్రబంధము, తారకబ్రహ్మరాజీయము నను నవి దొరకియున్నవి.

-5-

ఆముక్తమాల్యద కృష్ణదేవరాయవిరచితమని గ్రంథమం దున్నను బెద్దన రచించినదని లోకమునఁ బ్రతీతి కలదు. వ్యాఖ్యాతలు లాక్షణికులు కొందఱట్లే గ్రంథములందును జెప్పినారు. ఆముక్తమాల్యదా వ్యాఖ్యాత శ్రీనివాస కవి-

ఉ॥ ఉరువగు విష్ణుచిత్త తనయోద్వహనంబును సంస్కృతాంధ్ర వా
గ్గరిమ నలంక్రియారస సఖంబగునట్లుగఁ బెద్దనార్యుఁడు
ద్ధురభణితిన్ రచించె నది దుర్ఘటబోధము గావునన్ ధరన్
స్థిరమగుచుండునట్లుగను జేసెదఁ డీక సవిస్తరంబుగాన్.

గుడిపాటి వెంకటకవి-

ఆ.వె॥ ప్రేమ నల్లసాని పెద్దన యాముక్త
మాల్యదాఖ్యకృతి సముచితముగఁ
జేసె నీవు టీక చేయుము చెఱకునఁ
బండు పండినట్టు లుండుఁగాన.

సీ॥ కరమర్థిఁ గవిరాయగండపెండేరంబు, చెల్లించుకొన్నట్టి బల్లిదుండు
కవులలోపల నాంధ్రకవితాపితామహ, బిరుదాంకుఁడైన గంభీరమూర్తి
మనుచరిత్రాదిసమ్యక్కావ్యరచనలఁ, జల్పినవైష్ణవచక్రవర్తి
కృష్ణరాయలు తన కేల్దమ్మిచే నెత్తఁ, బల్లకి యెక్కిన భాగ్యశాలి

గీ॥ యలఘుఁ డలసాని పెద్దన యా ఘనుండు
మహిమఁ జేసినయాముక్తమాల్యదాప్ర
బంధ మెచటఁ దదీయధీపటిమ యెచట?
నాకు శక్యంబె దానికిఁ డీక సేయ?

రంగరాట్ఛందస్సులోఁ గూడఁ బెద్దన చెప్పిన యాముక్తమాల్యద యని యున్నది.

-6-

విశాఖపట్టణమండలమున 'ప్రపంచదర్పణ' మని యొక సంస్కృత గ్రంథము ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలవారికి దొరకినది. అది సంధానగ్రంథము. ప్రాచీనగ్రంథములనుండి యనేక విషయములందు సంకలనము చేయబడి నవి. అందీ క్రిందిశ్లోకము లున్నవి. అల్లసాని పెద్దనార్యేణ సత్యావధూ పరిణయే-

శ్లో॥ అంగుళీషు కురంగాక్ష్యా శ్శోభతే ముద్రికావళీ
ప్రోతేవ బాణైః పుష్పేషో స్సూక్ష్మలక్ష్యపరంపరా.

అల్లసాని పెద్దనాఖ్యే నాప్యేవ ముక్తం రసమంజర్యామ్-

శ్లో॥ ఉడురాజముఖీ మృగరాజకటి ర్గజరాజగతిః కుచభారనతా
యది సా రమణీ హృదయే రమతే క్వ జపః క్వ సమాధిమతిః.

మొదటిశ్లోకము గల గ్రంథముపేరు సత్యావధూప్రీణనమయి యుండునేమో! ఆముక్తమాల్యదలోఁ గృష్ణరాయల కృతులుగా నీ గ్రంథములు గలవు గదా!

సీ॥ పలికి తుత్ప్రేక్షోపమల"---

ఇత్యాది పద్యమున-

"భావధ్వనివ్యంగ్యసేవధి గాఁగఁ జెప్పితివి సత్యావధూప్రీణనంబు".

మఱియు-

"రసమంజరీముఖ్యమధురకావ్య, రచన మెప్పించుకొంటి గీర్వాణభాష"

ఈ సంధానగ్రంథమున నీ పేళ్లతోఁ బెద్దనార్యకృతులను బేర్కొనుట వింత గదా! కృష్ణరాయకృతులలోనివిగాఁ గూడ నందు శ్లోకము లున్నవి.

కృష్ణరాయ స్యాలంకారసారసంగ్రహే-

సిందూరం రవి మిందు మానన మసౌ ధమ్మిల రాహోగ్రహా
ద్యద్గాఢం గ్రసతీతి తచ్చ విబుధై ర్నిర్ణీత మౌత్పాతికమ్
జోళే చంచలతా భవిష్యతి హతా త్స్యా త్కుంతలే కర్షణమ్
కాం.......... హే........ అంగే మహా న్సంగరః.

ఇందుఁ జూపఁబడిన శ్లోకములు సుభాషితరత్నభాండాగారమునఁ గూడ నున్నవి. "అంగులీషు" ఇత్యాదిశ్లోకము బిల్హణునిదిగా నందుఁ జెప్పఁ బడినది. తక్కినవి యెవ్వరు రచించినవో యందు లేదు.

ఆ గ్రంథసంధాత యోఢ్రుఁడు. ప్రసిద్ధగ్రంథముల పేళ్లతో నెక్కడివో తెలియరాని మంచి శ్లోకములఁగూడ నాతఁడు గూర్చియుండు నని సందేహించుట కందుఁ గొన్ని చోట్ల నెడము గలుగుచున్నది. ఈ శ్లోకము లట్టి వయి యుండవచ్చు నేమో!

⁂ ⁂ ⁂

9

ఉద్భటారాధ్యచరిత్రము

ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర మపూర్వ సత్ప్రబంధములలో నొక్కటి. దీనికి

కర్త తెనాలి రామలింగకవి

అనఁగానే దీని సత్ప్రబంధత్వము గొంత సమర్థితమగును గదా! తెనాలి రామలింగకవి యని తెనాలి రామకృష్ణకవి యని యొక్కనినే యటు నిటు గూడ లోకము పేర్కొనుట గలదు. తొలుత నాతఁడు శైవుఁడనియు, నప్పుడు రామలింగఁ డని పేరయ్యెననియు, దర్వాత వైష్ణవము పుచ్చుకొనె ననియు, నప్పుడు రామకృష్ణుఁ డని మార్పుపేరయ్యె ననియుఁ బ్రతీతి. దీనిని వీరేశలింగము పంతులుగారు మొదలగువారు గొందఱు నమ్మిరి. మఱికొందఱు నమ్మరయిరి. ఆ రెండుపేళ్లు [1] నొక్కనివే యని నేనును విశ్వసించుచున్నాఁడను. అట్లు విశ్వసించుట కిదివఱకున్న యా యైతిహ్యము మాత్రమేకాక యపూర్వముగాఁ గొన్ని యాధారములును నాకగపడినవి. తెలుపుచున్నాఁడను.

రామలింగఁడే - రామకృష్ణుడు

రామకృష్ణకవి కృతములుగా నిదివఱకు దొరకి ప్రకటితములయి యున్న గ్రంథములు రెండు. అవి పాండురంగమాహాత్మ్యమును, ఘటికాచల మాహాత్మ్యమును. రామలింగకవి కృతిగా నిప్పుడు క్రొత్తగా దొరకి ప్రకటిత మయినది యుద్భటారాధ్యచరిత్రము. తొల్త నాతఁడు శైవుఁడుగా నుండి తర్వాత వైష్ణవుఁడుగా మాఱెననియే నేనిందు ముందు నిరూపింపనున్నాఁడను గాన యుద్భటారాధ్య చరిత్రము మునుపటి గ్రంథముగాను తక్కిన రెంటిని దర్వాతివానిఁగాను దెలుపుచున్నాఁడను.

ఉద్భటారాధ్యచరిత్రమున రామలింగకవి స్వవిషయ మిట్లు తెల్పుకొన్నాఁడు :-

1. విశ్వకర్మవంశ్యుఁడు, ధీరజనమనోరంజనకర్త, తెనాలి రామలింగకవి యొకఁ డున్నాఁడు. అతఁడు వేఱు.

సీ. కౌండిన్యముని రాజమండలేశ్వరవంశపాథోధి నవసుధా భానుమూర్తిఁ
బాలగుమేలేశ పదపయోజద్వయీధ్యానధారణ సముదాత్తచిత్తు
మానితాయాత యామానామ భావితవిపుల మహాయజుర్వేదవేది
రామేశ్వరస్వామి రమణీయ కరుణావిశేషపోషితవిలసిత సమగ్ర

గీ. సహజ సాహిత్య మాధురీ సంయుతాత్మ
లక్కమాంబకు ఘనయశోలక్ష్మి వెలయు
రామధీమణికిని బుత్త్రు రామలింగ
నామవిఖ్యాతుఁ గావ్యనిర్ణయధురీణు.

గద్యమునందును, " ఏలేశ్వర గురువరేణ్య చరణారవింద షట్చరణ సకలకలాభరణ రామనార్య సుపుత్ర సుకవిజనమిత్ర కుమారభారతీ బిరుదాభిరామ రామలింగయప్రణీత" మని యున్నది.

పాండురంగమాహాత్మ్యమున రామకృష్ణకవి యిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

సీ. ......శైవవైష్ణవ పురాణావళీ నానార్థ
ములు నీకుఁ గరతలామలకనిభము

గీ. లంధ్రభూమికుచాగ్రహారాభమైన
శ్రీ తెనాల్యగ్రహారనిర్ణేత వగ్ర
శాఖికాకోకిలమ వీవు సరసకవివి
రమ్యగుణకృష్ణ! రామయరామకృష్ణ!

క. కౌండిన్యసగోత్రుఁడ వా
ఖండలగురునిభుఁడ వఖిలకావ్యరససుధా
మండనకుండలుఁడవు భూ
మండలవినుతుఁడవు లక్ష్మమావరతనయా!

"శా-రదనీరూపము రామకృష్ణ కవిచంద్రా ! సాంద్ర కీర్తీశ్వరా"

క. వాక్కాంతాశ్రయు భట్టరు
చిక్కాచార్యుల మహాత్ము శ్రీగురుమూర్తిన్
నిక్కపుభక్తి భజించెద
నిక్కావ్యకళాకలాప మీడేఱుటకున్.

గద్యమున-ఇది శ్రీమత్పరమపదనాథనిరవధిక కృపాపరిపాకపరిచిత సరసకవితాసనాథ రామకృష్ణకవినాథ ప్రణీతంబైన - అని యున్నది.

రామలింగకవి	రామకృష్ణకవి
కౌండిన్యగోత్రుడు	కౌండిన్యగోత్రుడు
శుక్లయజుర్వేది	శుక్లయజుర్వేది
తండ్రి రామయ్య	తండ్రి రామయ్య
తల్లి లక్ష్మమ్మ	తల్లి లక్ష్మమ్మ
కుమారభారతీబిరుదాభి	శా-రదనీరూపము
రాముడు	రామకృష్ణ కవిచంద్రా!

ఉద్భటచరిత్రము బాల్యమున రచించినది గాన 'కుమార భారతి' యని బిరుదు చెప్పుకొన్నాఁడు. పాండురంగమాహాత్మ్యము ముదివయసున రచించినది గాన 'శారద నీ రూపము' అని కృతిపతి తన్ను సంబోధించినట్టు చెప్పుకొన్నాఁడు. కాన, యీ భేదము సంగతమే. ఇన్ని సరిపడి యున్నను నుద్భటచరిత్రమున రామలింగయ యని గ్రంథకర్తపేరును పాలగుమి యేలేశ్వరుఁడని గురుని పేరును, పాండురంగమాహాత్మ్యమున రామకృష్ణుఁ డని గ్రంథకర్తపేరును, భట్టరుచిక్కాచార్యులని గురునిపేరును గానవచ్చుట, గద్యములరీతులు భిన్నములుగా నుండుట రెండు నొక్కనిపేళ్లే యను సిద్ధాంతమునకుఁ గొంత బాధకముగాఁ గానవచ్చును. ఈ భేదములు మతము మాఱుటచే నేర్పడినవే యని నే ననెదను.

అందుకు సాధకములు

ఇందుమతీపరిణయమని తెనాలి రామభద్రకవికృతి యొకటి కలదు[1] అందిట్లున్నది.

1. ఇది తంజాపురపు సరస్వతీపుస్తకభాండాగారమునఁ గలదు. శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవి, యం.ఎ.గారు దీని విషయము 1914 సంవత్సరాదిసంచికలో "తెనాలి కవులు" అను వ్యాసమునఁ దెలిపినారు. వారే దీని ప్రతిని చెన్నపురి గవర్నమెంటు లైబ్రరికిని నొసఁగినారు.

.... కవితాఘనతామహు మత్పితామహున్
రామయ రామకృష్ణకవిరాజుఁ దలంచి నుతించి మ్రొక్కెదన్

గీ. తదనుసంభవమణిని సుదక్షిణా ప
రిణయముఖకావ్యరచనాధురీణు నాంధ్ర
కవికదంబములోనఁ బ్రఖ్యాతి గన్న
యన్నప కవీంద్రు ధీసాంద్రు నభినుతింతు.

* * *

సీ. ప్రౌఢి మీ పెదతాత పాండురంగాది స
త్కృతులు చేసెను రామకృష్ణసుకవి
యనుజుఁ డన్నప్ప మీ పినతాత రచియించెఁ
బరఁగ సుదక్షిణా పరిణయంబు
మీ తాత శ్రీగిరి చాతురీ విఖ్యాతి
శ్రీశైలమాహాత్మ్య కృతియొనర్చె
కడిమి మీ తండ్రి యిమ్మడి రామకృష్ణాఖ్యుఁ
డనఁ గీర్తి గనె సంస్కృతాంధ్రములను

గీ. నౌర యనిపించె మీ యన్న వీరరాఘ
వాఖ్యకవి సర్వకవితామహత్త్వమునను
ని న్న నూచానసంతాను నెన్నఁ దరమె?
ప్రాజ్ఞహృదయాబ్జరవి రామభద్రసుకవి!

దీనింబట్టి చూడఁగాఁ బాండురంగ మాహాత్మ్యాదులను రచించిన తెనాలి రామకృష్ణకవియును, సుదక్షిణాపరిణయము రచించిన తెనాలి యన్నయ కవియును నన్నదమ్ములని యేర్పడుచున్నది. దీనికి సరిగానే సుదక్షిణాపరిణయమున;

గీ. నవ్యసుగుణాభిరామ తెనాలిరామ
పండితాగ్రణిసత్పుత్త్రు భవ్యమిత్రు

హరపదాంభోజ సౌముఖ్యు నన్నపాఖ్యు
నన్నుఁ బిలిపించి యాదరోన్నతి వహించి.,

* * *

గద్యము–" ఇది శ్రీమత్తెనాలి రామేశ్వరశాశ్వతకృపాకటాక్షలక్షిత కవితాభిరామ రాయపండితకుమార సహజశైవాచార సంపన్న ధీమదన్నయ నామధేయప్రణీతంబైన సుదక్షిణాపరిణయమందు" అని యున్నది.

ఈ సుదక్షిణాపరిణయ పద్యముల వలనఁ గూడఁ దెనాలి రామకృష్ణుఁడు, తెనాలియన్నయ, యన్నదమ్ములగుట యితర ప్రమాణనిరపేక్షముగానే యేర్పడుచున్నది. ఇర్వురును రామయ పండితుని కొడుకులే; తెనాలివారే; ఒక కాలమువారే. (అది ముందు తెలియనగును.) అంతేకాక రామలింగఁడే రామకృష్ణుఁడయ్యె ననుటను గూడ నీ సుదక్షిణాపరిణయమే స్వతంత్రముగా సాధించుచున్నది. ఉదాహృతగద్యపద్యములవలన నన్నయ సహజశైవాచారుఁ డనియుఁ దెనాలిలో వెలసిన రామేశ్వరస్వామి యనుగ్రహమునఁ గవిత నేర్చినవాఁడనియు, మఱియు,

గీ. కాళిదాసాది సంస్కృత కవులఁ దలఁచి
యాంధ్రభాషావిశేషభాషాధిపతుల
నన్నపార్యాదులను బుద్ధి సన్నుతించి
పాలగుమిభీమగురుని సద్భక్తిఁ గొలుతు.

అను పద్యమువలనఁ బాలగుమిభీమయశిష్యుఁడనియు నెఱుక పడుచున్నది. దీనినిఁబట్టి యన్నయకుటుంబమువారును సహజముగా శైవాచారసంపత్తి కలవారనియు, తెనాలి రామలింగస్వామి భక్తులనియుఁ, బాలగుమివారి శిష్యులనియుఁ దలఁపఁగూడును.[1] మన ప్రస్తుతగ్రంథమగు

1. పాలగుమివా రారాధ్యులు గాఁబోలును. రామలింగకవి కింకను నూఱేండ్లకు ముందొకఁ డా యింటిపేరివాఁడు శైవాచార్యుఁడు కొండవీటి రెడ్డిరాజ్యమున నున్నట్టు శాసనమున్నది. శ్లో. పాల్గుమిశ్రీకంఠగురోః పంచాక్షరీమంత్ర పౌనరుక్త్యస్య; శిష్యాయ శిష్యపరిషద్రక్షా దాక్షిణ్యసత్కటాక్షస్య. శక 1336 నాఁటిది, పెదకోమటి మాచారెడ్డి శాసనము. శృంగార శ్రీనాథము ననుబంధము చూచునది.

నుద్భటచరిత్రమును రచించిన రామలింగకవి యిట్టి లక్షణములు గలవాఁడు. అతని శైవాచారనిరతి యుద్భటచరిత్రమున స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. మఱియు నాతఁడు 'రామేశ్వరస్వామి రమణీయ కరుణావిశేషపోషిత విలసిత సమగ్ర, సహజసాహిత్యమాధురీసంయుతాత్ముఁడ' నినియు 'పాలగుమేలేశ పదపయోజ ద్వయీ ధ్యానధారణ సముదాత్తచిత్తుఁడ' నినియుఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. పాలగుమి యేలేశ్వరుఁడును బాలగుమి భీమేశ్వరుఁడును నన్నదమ్ములో తండ్రికొడుకులో యయి యుందురు.

మఱి, యన్నయ తన యన్నయని రామలింగనిఁ (లేక రామకృష్ణునిఁ) బ్రస్తుతింపకున్నంతమాత్రాన వారి సౌదర్యవిషయము సందేహింపఁదగినదేమో యనరాదు. తెనాలి రామభద్రకవి తన తాతలన్నదమ్ములు ముగ్గురనియు, మొదటివాఁడు పాండురంగమాహాత్మ్యకర్త రామకృష్ణుఁడనియు, రెండవవాఁడు తన తండ్రి తండ్రి శ్రీగిరి యనియు, మూఁడవవాఁడు సుదక్షిణాపరిణయకర్త యన్నయ యనియు స్పష్టముగాఁ జెప్పినాఁడు గాన యిట్టి సందేహమునకు సందు లేదు.

అన్నయకవి మతము మార్చుకొన్నాఁడన్న యనాదరముచే నన్నగారిని బ్రస్తుతింపకపోయెనేమో !'సహజశైవాచార' యన్నపద మాయన్న నడుమఁ దెచ్చుకొన్న వైష్ణవాచారము మీఁది వైమనస్యముచేఁ జేర్చుకొన్నదేమో! రామకృష్ణకవి తన మతము మార్పును దెలుపుకొనకున్నను, బాండురంగమాహాత్మ్యమున 'శైవవైష్ణవపురాణావళీ నానార్థరచనా పటిష్ఠైకరమ్యమతివి' [1] అని తన శైవప్రబంధ రచనమును దెలుపుకొన్నాఁడు.

తెనాలిలో నుండుటచేతనే తర్వాత తెనాలివారని యింటిపేరేర్పడినది గాని యంతకుముందు వారియింటిపేరు గార్లపాటి వారని ప్రాంతవ్రాఁతలలో నున్నది. గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారును వీరేశలింగం పంతులుగారును దీనిని జెప్పిరి. తెనాలిలో నున్న రామయపండితుఁడు

1. 'శైవవైష్ణవ పురాణావళీ నానార్థములు నీకుఁ గరతలామలకనిభము' లని పాఠాంతరము కలదు. పాండురంగమాహాత్మ్యమున నీ పద్యము పాఠభేదములతో నున్నది.

శైవాచారపరుఁడు గాన యక్కడ వెలసియున్న రామలింగస్వామిపేరే తన ప్రథమ పుత్రునికిఁ బెట్టుకొనెనని నేను దలఁచుచున్నాఁడను. అన్నయ చెప్పుట చేతనే కాక యీ క్రింది సాధనము చేతఁ గూడ నాతఁడు శైవాచారపరుఁడని రామలింగేశ్వరస్వామిభక్తుఁడని యేర్పడుచున్నది.

తెనాలిలో రామలింగేశ్వరస్వామి యాలయమున నొక యుత్సవ విగ్రహము పీఠము మీఁద నీ శ్లోక మున్నది.

శ్లో. శ్రీ తెనాలినగరే వ్యరాజయ ద్గార్లపాటిపురరామపండితః
శుక్లమాఘసిత పంచమీ గురౌ రామలింగ మమయోత్సవాకృతిమ్. [1]

రామలింగని యింటిపేరు గార్లపాటివారని యిదివఱకు వ్రాసినవారెవ్వరు గాని యీ శ్లోకము నునికినెఱిఁగినట్లు తెలియరాలేదు. రామలింగని యింటిపేరు తొల్త గార్లపాటి వారనుట నీ శాసన శ్లోకము స్థిరపఱుచుచున్నది. ఉద్భటారాధ్య చరిత్రలో రామలింగఁడు తన యింటిపేరేదో పేర్కొననే లేదు. రామకృష్ణుఁడై పాండురంగమాహాత్మ్యమునను బేర్కొనలేదు. 'శ్రీతెనాల్యగ్రహార నిర్ణేత' నని మాత్ర మందుఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. అప్పటికిఁదెనాలి వారని యింటి పేరు స్థిరపడకుండవచ్చును. అన్నయ సుదక్షిణాపరిణయమునఁ 'దెనాలి' యింటిపేరు చెప్పుకొన్నాఁడు.

మనుమఁడగు రామభద్రకవి చెప్పుటచేతను, దల్లిపేరు మొదలగునవి సరిపోవుటచేతను రామకృష్ణుఁడును నన్నయయు నన్నదమ్ములని స్పష్టపడినది. ఉద్భటచరిత్రమందుఁ గానవచ్చు రామ(లింగే) శ్వరస్వామి యనుగ్రహము, పాలగుమివారి శిష్యత్వము, శైవాచారము మొదలగునవి సరిపోవుటచేతను, లోకమందుఁ బారంపర్యముగా వచ్చుచున్న ప్రతీతికిఁ గూడ నిర్వాహ మేర్పడుట చేతను, నుద్భటారాధ్యచరిత్రకర్తయగు రామలింగయయే వైష్ణవమతము

1. ఈ శ్లోకమును గూర్చి గుంటూరిలో శ్రీ మల్లాది సోమయాజులుగారు నాకుఁ జెప్పిరి. పిదపఁ గొంతకాలమునకు దాని నేను జూచితిని. ఇప్పుడొక మిత్రుఁడు చూచి వ్రాసి పంపెను. శుక్ల సం॥ మాఘ శుద్ధ పంచమీ గురువారము స్వామి కణ్ణుపిళ్లగారి పుస్తకమునుబట్టి చూడఁగా సరిపడకున్నది.

పుచ్చుకొని రామకృష్ణుఁడై పాండురంగమాహాత్మ్యము రచియించినాఁడని, వారు వేఱు పురుషులు గారని, నిర్ణయించుట ప్రమాణదూరము కాదు.

పోలికలు

రామలింగకవియే రామకృష్ణుఁడయ్యె ననుట కింకను మఱియొక బలవత్ప్రమాణము చూపెదను. పాండురంగమాహాత్మ్యమున 'శైవవైష్ణవపురాణావళీ నానార్థరచనాపటిష్ఠైకరమ్యమతివి' యని చెప్పఁబడుటచే నాతఁ డేవో శైవపురాణకథల రచియించి యుండవలె ననియు నీ యుద్భటారాధ్యచరిత్రము వానిలోనిది యగుననియు ననుకొంటిమి. తొలుతఁ దాను శైవుఁడై యున్నపుడు రచియించిన యుద్భటారాధ్యచరిత్రములోని పద్యములే మార్చీ మార్చకుండఁ దర్వాత వైష్ణవుఁడై రచించిన ఘటికాచలమాహాత్మ్యమున నాతఁడు చేర్చుకొన్నాఁడు. ఇవిగో చూడుఁడు.

సీ. అచలసుతాభర్త కర్పించి మఱి కాని
మృగములు లేఁ బూరి మేయ వచట
నసమలోచనునకు నర్పించి మఱి కాని
యళులు క్రొవ్విరితేనె లాన వచట
నంధకధ్వంసికి నర్పించి మఱి కాని
కోయిల లిగురాకుఁ గొఱుక వచట
నంగజారాతికి నర్పించి మఱి కాని
చిలుకలు పండ్లు భుజింప వచటఁ

గీ. దక్కుఁ గలజంతువులు శంభుఁ దలఁచి కాని
యుచితవర్తనములఁ గోరి యుండవచట
వదనములు వేయుఁ గలయంతవానికైన
నా యరణ్యంబుఁ గొనియాడ నలవి యగునె?

మ. హరిణంబున్ బులి వెంచు సింగ మొగి నయ్యాటంబు లాడున్ గరిన్
బురినీడన్ ఫణిడింభజాలముల నిల్పుం గేకి, చిట్టెల్కలన్
గరుణన్ బిల్లులజాలముల్ బెనుచుఁ గాకంబుల్ నిశావేళ భీ
కరఘూకంబులపొంతఁ గన్ను మొగుచున్ గాంక్షించి తద్భూములన్.

గీ. తటిని మొత్తంబు తేపాడి తానమాడి
డిగ్గియలచేరువలను బూదియ యలందు
కాలమునఁ బల్కును 'త్రియంబకం యజామ
హే' యటంచును జలపక్షు లెల్లయెడల.

ఉ. సామగుణంబుఁ గ్రోల్చుఁ బికశాబకపంక్తులు శైవధర్మముల్
ప్రేమ నుపన్యసించు శుకబృందము లీశ్వరయోగశాస్త్రముల్
కోమలరీతి శారికలు గూడి పఠించు వినోదలీలలన్
గామవిరోధిఁబాడు నధికంబుగ నచ్చట భృంగపోతముల్.

సీ. అభ్రగంగాప్రవాహమ్ము లెన్నియొ కాని
తల ధరియింతు రందఱును నదులు
పదినూఱుపడగలపాము లెన్నియొ కాని
యందఱు నురగేంద్రహారయుతులు
డాలొందుచంద్రఖండంబు లెన్నియొ కాని
యందఱు ధరియింతు రమృతకరుని
విషరాశిఁ బుట్టినవిషము లెన్నియొ కాని
యందఱు హాలాహలాంకగళులు

గీ. గంధగజదైత్యు లెందఱో కాని యంద
ఱతుల గజచర్మపటధారులైనవారు
కర్మ బంధంబు....................
క్రాలుకొనకుండ నిద్రింపఁజాలుఘనులు – ఉద్భటచరిత్ర

సీ. మొకరితేఁటులు మూతి ముట్టవు తేనియల్
శ్రీమధుశాసి కర్పించి కాని
కోకిలమ్ములు చివురాకులు గొఱుకవు
శ్రీవనమాలి కర్పించి కాని
లేఁబచ్చికల్ గబళింపవు హరిణముల్
శ్రీనీలమూర్తి కర్పించి కాని
ఫలభుజిక్రియలకుఁ జిలుకలు దలఁపవు
శ్రీమాధవునకు నర్పించి కాని

గీ. యితర జంతువులును హరి మతిఁ దలంచి
కాని యేవర్తనమునకుఁ బూన వనిన
నాతపోవనమాహాత్మ్య మభినుతింప
నలవియే వే మొగంబుల చిలువకైన

మ. పులు లేదన్ మృగశాబకంబుల హరుల్ వోషించు నత్యాదృతిన్
గలభానీకముఁ గాకముల్ మెలఁగు ఘూకశ్రేణితోఁ బిల్లు లె
ల్కలఁ గాచున్ శిబికోటి లేఁజిలువలన్ లాలించు నుత్ఫుల్లబ
ర్హాలసచ్ఛాయల నుంచి యచ్చటి యరణ్యానీ ప్రదేశంబులన్.

క. ఒక చిత్ర మచటి జటిపా
ళికి మున్ సంజలను గ్రుంకి లేచి సమాధిన్
సకలశకుంతంబులు తా
రకమంత్రోచ్చారణాభిరతి మతిఁ బొదలున్.

మ. శుకముల్ ప్రామినుకుల్ గుణించు గణియించున్ ధర్మమర్మేతిహా
సకథల్ శారిక లీరికల్గొను మనీషన్ శేషభాషావిశే
ష కళాశాస్త్ర ముపన్యసించు బకముల్ సాత్రాజితీప్రాణనా
యక నామాళి నళుల్ పఠించు సతతోద్యద్గీతికాచాతురిన్.

సీ. నునుగాలిదూదిపానుపు లెన్నియో కాని
యందఱు శయనీకృతాహివరులు
సురలోకవాహినిర్ఝరము లెన్నియొ కాని
యందఱు దివ్యతీర్థాంబుపదులు
నీట జనించుమానికము లెన్నియొ కాని
యందఱు కౌస్తుభహారయుతులు
చలివేఁడివెలుఁగులసాము లెందఱొ కాని
యందఱు నిందుకంజాప్తదృశులు

గీ. ఖగకులాధీశు లెందఱు కలరొ కాని
యందఱును బుల్గురాటెక్కియములవారు

నారు వోసినరీతి నున్నారు ధీరు
లన్నగరియందుఁ గాపురం బున్నవారు (ఘటికాచలమాహాత్మ్యము[1])

ఉద్భటారాధ్యచరిత్రపద్యముల ఛాయగల పద్యములు పాండురంగ మాహాత్మ్యమునఁ గూడ లేకపోలేదు కాని, ప్రౌఢతరమయిన రచన మగుటచేఁ బాండురంగమాహాత్మ్యమున నీ విధముగాఁ బాడినపాటయే యనఁదగు పద్యములు గానరావు. ఈ సాధనము లన్నియు రామలింగఁడే రామకృష్ణుఁ డయ్యె నను సిద్ధాంతమును నిర్వివాదముగా నెలకొల్పఁగల వని నానమ్మకము.

ఇంకొక సాధకము

ఇన్ని సరిపడినను నుద్భటారాధ్యచరిత్ర రచనాకాలమును, బాండురంగ మాహాత్మ్యరచనాకాలమును నొక్కపురుషుని జీవితపరిమాణము నందుఁ బొందనివిగా నుండినచో నిఁక నీ వాదమెల్ల వమ్మయి పోవలసినదే యగును. ఆ చిక్కు లేకుండ నదియుఁ గుదురుచున్నది. ఒక్కనికే రెండు పేళ్లను సిద్ధాంతము నిర్వివాదముగా నిల్చుచున్నది.

ఉద్భటచరిత్ర రచనాకాలము

కొండవీడు దుర్గాధ్యక్షుఁడుగా నున్న నాదిండ్ల గోపమంత్రికడ ముఖ్యోద్యోగి యయిన యూరెదేచమంత్రి యుద్భటారాధ్యచరిత్రము కృతి గొన్నాఁడు. అదియెల్లఁ గృత్యవతరణికలోఁ జూడఁదగును. శ్రీకృష్ణదేవరాయఁడు క్రీ. 1515 సం॥ కొండవీడు జయించెను. అదిమొదలుగాఁ గృష్ణరాయల యేల్బడి కది లోపడినది. రాయలమంత్రియగు సాళ్వతిమ్మరసు కొండవీటి పాలనమును దనమేనల్లుఁడగు నాదిండ్ల గోపమంత్రి కప్పగించెను. నాదిండ్ల గోపమంత్రి సుప్రఖ్యాతుఁడు. గోపమంత్రి క్రీ. 1517న దేచమంత్రి కొక యగ్రహారము నొసఁగెను.

1. ఘటికాచలమాహాత్మ్యము తెనాలి రామకృష్ణకవి రచితమయినను నది యాతని మనుమని కాలమున (ఆ మనుమని పేరులేదు) ఖండోజిరాయఁడను మహారాష్ట్ర నకుఁ గృతి యీయఁబడినది. కాన, యందుఁ గృత్యవతరణిక రామకృష్ణుని రచనము గాదు. రామకృష్ణుని విషయ మందేమియు లేదు. అది కలావతీ ముద్రాక్షరశాలలో 1902 సం॥ ముద్రితమయ్యెను.

దేచమంత్రి శైవాచారపరాయణుఁడు. ప్రోలనారాధ్యుని వంశమువాఁడగు చంద్రశేఖరవాచంయముని శిష్యుఁడు. మఱియు మహావిద్వాంసుఁడగు లొల్లలక్ష్మీధరపండితునకును శిష్యుఁడు. ఆ లక్ష్మీధరుఁడు కటాక్షింపఁగా శివపంచస్తవి కీతడు వ్యాఖ్యానము రచించెను.

అందు:–

శ్లో. " నాదిండ్ల గోపనృపతే రూరేదేచ ప్రధానతా
క్వచిదర్థః క్వచి న్మైత్రీ క్వచి ద్ధర్మః క్వచిద్యశః

*   *   *

.... యస్మా దస్తే మదా దఖిలమనుపతిం దేచయామాత్యవర్య
స్సోఽయం శ్రీచంద్రమౌళి ర్జయతి గురువరః ప్రోలనారాధ్యవంశ్యః

స చాయం దేచయామాత్యో మహిమస్తవపంచకామ్
లక్ష్మీధరకటాక్షేణ కురుతే గురుతేజసా."

(ఈ గురునిఁగూర్చి యుద్భటారాధ్యచరిత్రము నవతరణికను గ్రంథావసానమును గూడఁ జూచునది.)

దేచమంత్రి గోపమంత్రిచే నగ్రహారాది సమ్మానముఁ బడసి ప్రఖ్యాతుఁడయిన పిదపనే యుద్భటచరిత్రము కృతి నంది యుండును. ఆ కాల మించుమించుగా క్రీ. 1525 అని తలఁపవచ్చును. దీనిచేఁదెనాలి రామలింగకవి కృష్ణదేవరాయల సభలో నున్నాఁడన్న లోకప్రతీతి సదాధారమయి సంరక్షితమగుచున్నది.

[1]పాండురంగమాహాత్మ్య రచనాకాలము

పాండురంగమాహాత్మ్యము విరూరి వేదాద్రిమంత్రి కంకితమయినది. ఆ వేదాద్రిమంత్రి కందాళ యప్పలాచార్యుల శిష్యుఁడు. మంగయగురువరాజు

1. శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు 'తెనాలి కవులు' అనుపేర 1914 ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచికలో వ్రాసిన వ్యాసమునఁ బాండురంగమాహాత్మ్యరచనాకాలము జక్కఁగా నిర్ణయించినారు. దాని సారమే యిక్కడఁ జూపఁబడినది.

కుమారుఁడగు పెదసంగభూపాలునొద్ద వ్రాయసకాఁడు. చిత్రభారతకృతిపతి తండ్రి పెద్దతండ్రులును, వైజయంతీవిలాసకర్త యగు సారంగుతమ్మకవియు నీ కందాళ యప్పలాచార్యులకు శిష్యులు. క్రీ. 1542 పరాభవ వత్సరమున గండికోట ప్రభువు కందాళయప్పలాచార్యులకు భూదాన మొసగిన శాసనము గలదఁట. దీనిఁబట్టి పాండురంగమాహాత్మ్య రచనాకాల మించుమించుగా క్రీ. 1550, 1560 అగునని తలంపవచ్చును. మఱియుఁ బాండురంగ మాహాత్మ్యమున రామకృష్ణునిచే

భట్టరు చిక్కాచార్యుఁడు

తన గురుఁడుగా స్తుతింపఁబడినాఁడు. ఈ చిక్కాచార్యునికిఁ బలువు రాంధ్రకవులు శిష్యులయి యుండిరి. చతుర్వాటికామాహాత్మ్యము, ఆనందకానన మాహాత్మ్యము మొదలగు ప్రబంధములను రచియించిన లింగమకుంట రామకవి (ఈతఁడు తెనాలి రామకృష్ణకవి యల్లుఁడు) యు నాతని తమ్ముఁడగు లింగమకుంట తిమ్మకవియు నీ చిక్కాచార్యులకు శిష్యులు.

క. గురురాయపట్టభద్రుని
నరిహరు శ్రీరంగనాయకాంశభవున్ భ
ట్టరు చిక్కాచార్యుల మ
ద్గురులఁ దలఁచి యడుగులకు నతుల్ గావింతున్
– లింగమకుంట రామకవి.

సీ. శ్రీవైష్ణవహితుండ జిక్కయభట్టరు
శిష్యుండ.............
– లింగమకుంట తిమ్మకవి.[1]

మఱియు రామకృష్ణకవులచేఁ గామందకము కృతిగొన్నవాఁడు కొండ్రాజు తిమ్మరాజు కొడుకగు వేంకటాద్రియు నీ యాచార్యుని శిష్యుఁడే.

1. సులక్షణసారకర్త (లింగమకుంట తిమ్మకవి) అప్పకవికంటెఁ దర్వాతివాఁడని కం. వీ. గారు వ్రాయుట ప్రామాదికము.

క. శ్రీచంచద్భట్టరు చి
క్కాచార్యవరార్యశిష్య యతులితశౌర్య
ప్రాచుర్యవర్య గుణర
త్నాచల జయలలితధైర్య నయతత్త్వనిధీ.
(కామందకము కృతిపతి సంబోధనమున)

మఱియు నీ కామందక కృతిపతి, పాండురంగమాహాత్మ్య కృతిపతి యగు విరూరి వేదాద్రిమంత్రి నేలినప్రభువైన పెదసంగభూపాలునకుఁ జెల్లెలి కొడుకు. శా.1505, క్రీ.1584 స్వభానువత్సరమున వేంకట రామకృష్ణకవులచే నా కొండ్రాజు తిమ్మరాజు కొడుకగు వెంకటాద్రి కామందక కృతి నందుకొన్నాఁడు.

మ. రమణీయంబుగ శాలివాహశకవర్షంబుల్ గతంబై సహ
స్రము నేనూఱును నాఱునై వెలయఁగాఁ బ్రౌఢిం దెనిఁగించి రౌ
ర మహిం దిమ్మయ వేంకటాద్రివిభుపేరన్ వేడ్కఁ గామందకీ
యము వేంకటరామకృష్ణులు స్వభాన్వబ్దంబునన్ రూఢిగాన్.

వీనిఁబట్టి చూడఁగాఁ బాండురంగమాహాత్మ్య రచనాకాలము క్రీ. 1565 ఇంచుమించుగా నగునని యేర్పడుచున్నది. అనఁగాఁ దెనాలి రామలింగకవి యించుమించుగా క్రీ.1525 ఉద్భటచరిత్రమును, మఱి, ముప్పది యేండ్లకుఁ బాండురంగమాహాత్మ్యమును రచించి యుండునని చెప్పనొప్పుచున్నది. మన కవి తమ్ముఁడగు నన్నయకవి సుదక్షిణాపరిణయ రచనాకాలము కూడా నిందుకు సరివచ్చుచున్నది. మఱి పెక్కుమార్గములచేఁ గూడ మన కవివర్యుని కాలమును నిర్ణయింపవచ్చును గాని యామార్గములు కొంత డొంకతిరుగుడుగా నుండుటచేతను నిప్పుడు చెప్పిన కాలమునకే చేరునవిగా నుండుటచేతను విడనాడినాఁడను.

కవిస్తుతులు

నేఁ జూచినంతవఱకుఁ గవిస్తుతులలో 'రామలింగకవి' యన్న పేరే కానవచ్చినది. నడుమఁ దెచ్చిపెట్టుకొన్న రామకృష్ణనామము ప్రాచీన

కాలమునఁ బ్రఖ్యాతము కాలేదు కాఁబోలును! పాండురంగమాహాత్మ్య ప్రౌఢిమ ప్రఖ్యాతమైన తర్వాత రామకృష్ణనామము గూడ రహి కెక్కినది.

ఉ. రంగుగఁ బాండురంగని తెఱం గలరంగ రచించి వేడ్క మీ
అంగ ఛలోక్తులన్ నృపుఁ గరంగ నొనర్చుహొఱంగు నింగి ము
ట్టంగ మెలంగునేరుపుఁ గడంగి చెలంగునభంగసద్యశో
లింగుని రామలింగ శశలింగకళానిధినిన్ గణించెదన్.
(నాగ్నజిత్తీపరిణయము– వల్లూరి నరసింహకవి)

క. శృంగారరసాలింగిత
రంగత్కవితానదీతరంగము హృదయ
త్వంగద్భుజంగ మాంగద
లింగమ్ము తెనాలిరామలింగముఁ దలఁతున్.

(పృథుచరిత్రము–సరస్వతీ సోమయాజి)

పై పద్య మాతఁడు లింగధారి యని కూడఁ జెప్పుచున్నది.

"రంగనాథుని రామలింగకవిని"
(కూర్మపురాణము–రాజలింగకవి)

"రామ, లింగకవి రామభద్రుల లీలఁదలఁతు"
(అధ్యాత్మరామాయణము–శరభనకవి)

"భీమకవి రామలింగని"
(చంద్రరేఖావిలాసము – జగ్గన)

ప్రబంధరత్నావళిలోఁ దెనాలి రామలింగకవి కృతులు కందర్పకేతు విలాసము, హరిలీలావిలాసము ననువాని నుండి కొన్ని పద్యము లుద్ధరింపబడినవి. వానిఁగూర్చి ముందుఁ దెలుపుదును. అందును రామలింగనామమే యున్నది. మరియు నీ చాటుపద్య మున్నది.

ఉ. లింగ నిషిద్ధుఁ గల్వలచెలిం గని మేచకకంధరుం ద్రిశూ
లిం గని సంగతాళి లవలిం గని కర్దమదూషిత న్మృణా
లిం గనిఁ గృష్ణచేలుని హలిం గని నీలకచన్ విధాతృనా
లిం గని రామలింగకవి లింగనికీర్తి హసించు దిక్కులన్.

అప్పకవి మొదలగువారు మఱియుఁ బెక్కురు రామలింగఁడనియె పేర్కొనిరి. అయినను ఆతని యల్లుఁడగు లింగమకుంట రామకవియు, మనుమఁడగు రామభద్రకవియు రామకృష్ణనామమును బేర్కొనిరి.

చతుర్వాటికామాహాత్మ్యము, ఆనందకాననమాహాత్మ్యము నను కృతులలో:-

సీ. శ్రీరామసేవాప్రసిద్ధుఁ గాశ్యపగోత్రు
శుభదకాత్యాయనసూత్రపాత్రు
లలితచారిత్రుఁ గాళయమంత్రికిని గోన
మకును దౌహిత్రు సర్వకవిపౌత్రు
తిరుమలాంబాగర్భవరవార్ధి పూర్ణేందు
ధన్యాత్ము లక్ష్మప్రధానపుత్రు
నిజపాలకజనకనిష్ఠాగరిష్ఠ రా
మసచివలబ్ధ రామజపధుర్యు

గీ. రామకృష్ణాఖ్యజామాతఁ బ్రకటవిభవు
శుక్లయజురధ్యయనుఁ బేర సూరిమాచ
యానుజనిఁ దిమ్మధీనిధి కగ్రజాతు
ననఘు లింగమకుంట రామార్యు నన్ను.[1]

ఇట్లు అల్లుఁడగు రామకవియుఁ, బూర్వోదాహృత పద్యమున మనుమఁడగు రామభద్రకవియు, రామకృష్ణ నామము పేర్కొనుటకు వారు వైష్ణవమత మందెక్కువగా నభినివేశము గలవారగుట కారణము గావచ్చును. వారి వైష్ణవమతాభినివేశ మాయా గ్రంథములఁ జూడవచ్చును.

1. ఆనందకానన మాహాత్మ్యములో 'నిజపాలకజనక' అనుచోట, 'నిజజనకాగ్రజ' అనియున్నది. దీనిచే నాతఁడు తన పెద్దతండ్రికి దత్తుఁడయ్యెనని తెలియనగును. లింగమకుంట రామకవి తెనాలి రామకృష్ణకవి యల్లుఁని లింగమకుంటవారెల్లరు నేఁటికిని జెప్పుచున్నారు. నేఁడు లింగమకుంటవారి యల్లురగు శ్రీ కొండ వెంకటప్పయ్య పంతులుగారివల్ల తొల్త నిదివిని తర్వాత లింగమకుంటలో విచారించి రామకవికృతుల సంపాదించి యందును జూచి నేనిది తథ్యమని నమ్మితిని.

మఱికొన్ని కృతులు

తెనాలి రామలింగని కృతులు మఱిరెండు తెలియవచ్చుచున్నవి. వానిపేళ్లు కందర్పకేతువిలాసము, హరిలీలావిలాసము. ఆ ప్రబంధము లిప్పుడు కానరావు గాని, వానినుండి కొన్ని పద్యములు ప్రబంధరత్నావళిలో నుద్ధృతము లయినవి. వాని నా గ్రంథమునఁ జూడఁదగును. ఇవిగాక పాండురంగ విజయమని మఱియేమో అని యీ కవికృతు లున్నట్లు కొందఱు పేర్కొందురు గాని వాని విషయము నమ్మఁదగినది గాదు.

కథలు

తెనాలి రామలింగని కథలని దక్షిణహిందూదేశమెల్లఁ బ్రఖ్యాతికెక్కి పెక్కు కథలున్నవి. వానిగూర్చి మన మేమియుఁ జెప్పఁజాలము. అతఁడు హాస్యచతురుడై యుండవచ్చును. నిజముగాఁ గొన్ని కథలాతనికి సంబంధించినవే కావచ్చును. లోకులు మఱియు ననేకాద్భుతకథ లాతని తలకుఁ దగిలించియు నుందురు. పెక్కుకథలు శ్రీకృష్ణదేవరాయల గోష్ఠిలో జరిగినవిగా వినవచ్చును. రామలింగఁడు రాయల సమకాలమువాఁడే. కావున, నవి సంభావ్యములు గావచ్చును. చాటుపద్యమణిమంజరిలో నే నాతని కథలకు సంబంధించిన చాటుధారలఁ గొన్నిటిని జేర్చినాఁడను. క్రొత్తదొక్కటి యిక్కడ చూపుచున్నాఁడను.

క ఓ యమ్మలార! మందులు
వేయేల మకారకొమ్ము విషకవిగానిన్
వాయెత్తకుండఁ జేసిన
వాయెత్తదు రామరాయ వసుధేశునకున్.

అళియరామరాయనికి వాయురోగము వచ్చెనఁట! అంతఃపురస్త్రీ లాతనికి మందుల నిప్పింపఁ దంటాలు పడుచుండగా రామలింగఁ డీ పద్యమును జెప్పినాఁడఁట. మకారకొమ్ము విషకవిగాఁ డనఁగా మూర్తికవి. ఆతని వాయి= నోరు, ఎత్తకుండఁ జేసినచో రామరాయలకు వాయి= వాయురోగము, తలచూపదని పద్యార్థము. మూర్తికవి విషకవిత్వ ప్రయోగముచే రాయలకు రోగము వచ్చెనని స్త్రీలను నమ్మించి యాతని యుద్యోగ వైభవము నూడఁగొట్టించుట కెత్తిన యెత్తుగాఁబోలు నిది!

ఇఁకఁ గవి విషయమును విడిచి ప్రస్తుత గ్రంథమును గైకొందును. శైవారాధ్యులలో నొక్కఁ డయిన యుద్భటారాధ్యుల చరిత్ర మిందు వర్ణిత మయినది.

పాల్కురికి సోమనాథకవి రచియించిన బసవపురాణములో సప్తమాశ్వాసమున నీ యుద్భటుని చరిత్రము వర్ణితమైనది. ఆ కథనే మన కవి ప్రపంచించి ప్రబంధము చేసినాఁడు. తెలుఁగున మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడును, నన్నిచోడఁడును నుద్భటుని స్తుతించిరి.

క. హరలీలాస్తవరచనా
స్థిరనిరుపమభక్తిఁ దనదు దేహముతోడన్
సురుచిరవిమానమున నీ
పురమున కుద్భటుఁడు ప్రీతిఁ బోవఁడె రుద్రా!

– శివతత్త్వసారము.

క. క్రమమున నుద్భటుఁడు గవి
త్వము మెఱయఁ గుమారసంభవము, సాలంకా
రము, గూఢవస్తుమయ కా
వ్యముగా హరు (ర?) లీల, చెప్పి హరుమెప్పించెన్.

–కుమారసంభవము.

పయిపద్యములఁబట్టి యుద్భటుఁడు హరలీల, కుమారసంభవము, అలంకారగ్రంథము (కావ్యాలంకార సంగ్రహము) రచించినాఁడని తెలియ నగుచున్నది. ఇందుఁ గావ్యాలంకారసంగ్రహమొక్కటి తక్కఁ దక్కిన విప్పుడు కానరాకున్నవి. అతని కుమారసంభవమునుండి కొంద ఱాలంకారికులు కొన్ని శ్లోకముల నుద్ధరించిరి. [1] ఉద్భటుఁడు కాశ్మీరరాజగు జయాపీడుని సభలో విద్యాపతిగా నుండెనని (క్రీ. 779 నుండి 813 వఱకు) రాజతరంగిణిలో నున్నది.

ఆంధ్రకవు లీతని శివకవులలోఁ బేర్కొనుట మన కథా నాయకు డీతఁడే యనుటకు సాధకముగాని యీ కథలో నా గ్రంథముల స్మరణము

1. నన్నిచోడుని కుమారసంభవము పీఠిక చూడుము.

లేకపోవుటయుఁ గాలము సరిపడక పోవుటయుఁ గొంతబాధక మగుచున్నది. ఈ ప్రబంధమున నుద్భటుఁడు ముంజభోజునికి శైవదీక్ష నొసఁగిన గురువుగాఁ జెప్పఁబడినాడు. ముంజభోజుఁడు దశమశతాబ్దివాఁడు. ఉద్భటుని గ్రంథము లీ భోజుని కింకను బూర్వకాలముననే పుట్టినవి. ఈ యుద్భటారాధ్య చరిత్రలో ముంజభోజుని పేరున్నను దీని కాకరమయిన బసవపురాణమున భోజుఁ డని మాత్రమే యున్నది. పలువురు భోజులున్నారు గాన యీతఁడా కాలమువాఁ డయినను గావచ్చును. ముంజభోజుఁ డనుట రామలింగకవి స్వకల్పితముగాన యది యప్రమాణమని త్రోసివేయవచ్చును. ముదిగొండవారని యిప్పు డాంధ్రదేశమునఁ బ్రఖ్యాతులుగా నున్న యారాధ్యబ్రాహ్మణుల కీ యుద్భటారాధ్యుఁడు మూలపురుషుఁడని యీ ప్రబంధ మందుఁ గలదు. ఆ యుద్భటుని దగ్గఱనుండి ముదిగొండవారి వంశక్రమము గూడఁ గొంత గ్రంథాంతమున గానవచ్చుచ్నుది. ఈ వంశ క్రమము పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథమునఁ గానరాదు. [1]కర్ణాటభాషలో గూడ నుద్భట చరిత్రములు గలవు. సోమరాజకవి బసవాంకకవియను వారిర్వురు వానిని రచించిరి. పాల్కురికి సోమనాథుడు కుమారపాల ఘూర్జరునిదిగాఁ జెప్పిన కథనే కర్ణాటక కవులుద్భటుని కథగాఁ జెప్పిరి. ఆ కర్ణాటక కవులకంటె మన సోమనాథుఁడు పూర్వుఁడు. కుమారపాలున కుద్భటదేవుఁడని నామాంతరముగా నా యుద్భటదేవచరిత్రపీఠికలో శ్రీశ్యామాచార్యులుగారు వ్రాసిరి. అదియెట్లో? మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడు, సోమనాథుఁడు వారి నిర్వురను వేర్వేఱుగాఁ బేర్కొనిరి. కుమారపాలుని చరిత్రమున నాతని కా నామాంతర మున్నట్టు చెప్పరయిరి. పాల్కురికి సోమనకథ చొప్పున రచియింపఁ బడిన యీ యుద్భటారాధ్యచరిత్రమునకును, నా కర్ణాట ప్రబంధములకును నేమియు సంబంధమును గానరాదు.

❊ ❊ ❊

1 చంద్రశేఖరగురునివఱకు నా వంశక్రమమున్నది. ఈ చంద్రశేఖరుఁడే దేచయ మంత్రి గురుఁడగునని నేననుకొనుచున్నాను.

10
మనుచరిత్ర

ఆ నాఁడు దిగ్విజయయాత్రలో కృష్ణదేవరాయలవారు విజయవాడలో విడిసి యున్నప్పుడు పెద్దనకూడ వెంట నుండెనఁట. అప్పుడు విజయవాడ విద్వాంసులకు తన మనుచరిత్రమును వినిపించికూడ నుండవచ్చును. కృష్ణదేవరాయలవారు;

కం॥ మనువులలో స్వారోచిష
మనుసంభవ మరయ రస సమంచితకథలన్
వినిపింపు కలిధ్వంసక
మనఘ! భవచ్చతుర రచన కనుకూలంబున్.

కావున మార్కండేయపురాణోక్తప్రకారంబునఁ దానిఁ దన కంకిత ముగాఁ జేయుఁ డనిరఁట!

ప్రపత్తిపరుఁడయిన పెద్దన కలిధ్వంసకముకాని కథను చెప్పఁడు కదా!

ఇప్పుడు దొరకుట లేదు గాని శతకోపయతి కర్పితముగ 'హరికథాసార' మని మఱియొక గ్రంథమును పెద్దన రచించినాఁడు. షట్చక్రవర్తుల, అష్టవసువుల, చతుర్దశమనువుల, షోడశమహారాజుల చరిత్రలు కలిధ్వంసకములని పురాణోక్తి.

ఈ మనుచరిత్రలో కడపటిపట్టున స్వారోచిషమనువు పుట్టుక కలదు. గనుక దానితో ననుబంధము గల ప్రబంధమంతయును కలిధ్వంసకమే యగును గదా యని పెద్దన తన మనమును సమాధానపఱచుకొని యుండును.

కాని యథార్థమున కీ కథ కలియనెడి గంధర్వుని ధ్వంసము చేసినది గనుక కలిధ్వంసకమని చెప్పుకొనుట యుక్తము.

మనుచరిత్రలో వరూధినికై తలమార్చుకొని, దొంగవేషము వేసికొనిన గంధర్వుని పేరు కలి.

మేఘసందేశమున కాళిదాసు యక్షు ననామధేయునిగాఁ జేసినట్లే మనుచరిత్రమునఁ బెద్దన్న కూడ గంధర్వు ననామధేయునిఁ జేసినాడు. 'కలి' యన్న పేరు పేర్కొనలేదు.

ప్రధానముగ వరూధినీప్రవరుల సమాగమ కథను హృదయమున నుంచుకొనియే రాయలవారు పయివిధముగ మనుచరిత్రము రససమంచిత కథలలో నున్నదనియు, కలిధ్వంసక మనియు, పెద్దన్నచతురరచన కనుకూల మయిన దనియు పలికియుందురు.

రాయలవారి కోర్కి గావుననే పెద్దనామాత్యుఁడు, స్వారోచిషమను సంభవ కథను గ్రంథము కట్టకడపట నెక్కడనో రెండు ముక్కలలో నెత్తుకొని ముగించినప్పటికిని, వారి యవ్వాతాతల కథనుమాత్రము- అనఁగా వరూధినీప్రవరుల, వరూధినీ గంధర్వుల కథను మూఁడాశ్వాసముల పైదాఁకఁ బెంచి ప్రబంధీకరించినాడు.

నేఁడు మనుచరిత్ర మనఁబడు నీ ప్రబంధమునఁ దొలినాలుగయి దాశ్వాసముల రచనను స్వరోచిస్సంభవమనియు, నా తరువాత నాఱవ యాశ్వాసము తుదిదాఁకఁ గల రచనను స్వారోచిషసంభవమనియు వేర్పఱచి రెండు ప్రబంధములుగా నేను పేర్కొందును. రెండు ప్రబంధములను రాయల కంకితముగా నొక కృత్యవతరణికతో నొక సంపుటముగా సంధానించినాఁడు గనుక మొత్తము సంపుటమును మనుచరిత్రమని పేర్కొనుచుందును.

పయి రెండు ప్రబంధముల తీరులు పరిశీలనార్హములే యయినను ప్రస్తుతము నేను తొలి ప్రబంధముగ పరిగణించుచున్న స్వరోచిస్సంభవమును గూర్చియు, నందులోని కథారసౌచిత్యమును గూర్చియు మాత్రమే యించుక ప్రపంచింతును.

ఈ కథలలో నాయిక వరూధిని. దేవయోని జాతులలో, ననఁగా- గంధర్వ, విద్యాధర, యక్ష, కిన్నర, కింపురుషాదులలో నొకటయిన యప్సరో జాతిపడుచు. అప్సరసలు దేవవేశ్యలు. వారికిఁ బద్మసంభవ, వైకుంఠ, భర్గ, దేవేంద్రసభలు సంగీతనాట్యవిద్యల సాముగరిడీలు. కామకలావిలాసములు వెన్నతో నేర్పిన విన్నాణములు.

గంధర్వ విద్యాధరాదులతోడనే కాక భువినుండి దివికి విచ్చేసెడి జ్యోతిష్టోమాది యాజులతోcగూడ శృంగారవిహారములు వీరి కులాచార ధర్మములు. వారు వీరను హద్దు లేక అందఱితోడను వినోదించెడివారు గనుక నీ వేశ్యలు సామాన్యవనితలు.

భూలోకమున నెవ్వరైనc దీవ్రతపముచేయుచు నింద్రపదవికే ముప్పు దెచ్చునట్లుండుచో వారి తపమును జెఱుచుటకు దేవేంద్రుcడు వీరినే ప్రయోగించుచుండును. వీరు నిత్యయౌవనలు. ఎప్పుడును ముప్పదేండ్ల వయోవిలాసముతో నుండువారు. వ్యాధులు, జరామరణాదులు వీరి కుండవు.

ఇట్టి యప్సరసను, వరూధినిని, వీరితోc గలసి మెలసి విహరించు జాతిలోనివాcడే యయిన గంధర్వుc డొకcడు కలి యనువాcడు వలచి, తత్కాలమునకు వలపించుకొనలేక ఉపాయములు వెదకుచు వెంటాడుచుc దంటాలు పడుచుండినాcడు.

ఉ॥ ఒక్కొకవేళc బద్మముఖు లొల్లమి సేయుదు రొక్కవేళc బె
నమ్కక్కువ నాదరింతురు క్షణక్షణముల్ జవరాంద్ర చిత్తముల్
పక్కన వేసఱన్ జన దుపాయములన్ దగు నిచ్చకంబులన్
జక్కగc జేసి డాసి సతిచిత్తముcబట్టి సుఖింపగాc దగున్.

అనుకొనుచుండును.

వరూధిని పురుషముఖ మెఱుగని, వివాహితగాని భారతీయార్యకుల నారీరత్నము కాదు సుమండీ! ఆమె సదా ముప్పదేండ్ల వయస్సుదే! కనుక ప్రస్తుత కథా సందర్భమునకు ముందెందఱినో గంధర్వవిద్యాధరాది దివ్యపురుషులను, భువినుండి దివికి విచ్చేసిన శ్రోత్రియులను, వినోదపఱచి వారితో వినోదించినదే! మర్త్యలోకపు, మర్త్యవేషపు శ్రోత్రియులమీcద మక్కువ రేగినదో యేమో! హిమాలయపర్వతాగ్రమున లేవిణి వేసియున్నది. హిమాలయము భూలోకస్వర్గలోకముల సంధానస్థలము. దేవయోనుల కక్కడ దేవభూము లెన్నియో యున్నవి. వేడ్క పుట్టినప్పుడెల్ల దివ్యులచట విడిసి విహరించు చుందురు. మన పెద్దలకు కొడైక్కానల్, ఊటీ, సిమ్లాలలో నెట్టి సౌఖ్యపరికరము లుండునో యట్టివే వీరికిని అచట గలవు. ఆ పర్వతాగ్రముల కప్పుడప్పుడు

సిద్ధపురుషులు, మహాయోగులు మొదలగువారు, భూలోకవాసులును వెళ్లcగలుగుచుందురు.

గ్రహచారము చాలియో చాలకయో యార్యావర్తమున నెచ్చటనో యున్న యరుణాస్పదపుర వాస్తవ్యుc డొకcడు శ్రోత్రియబ్రాహ్మణకుమారుcడు, ప్రవరాఖ్యుడు పాదలేపము లభింపcగనే వెనుకముందులు చూచుకొనక, ఫ్రీ టిక్కట్టు దొఱికినదే తడవుగా రైలుప్రయాణమునకు సిద్ధపడు నాత్రగాని వలె, హిమాలయమును దర్శింపc బోయినాడు! పాదలేపము కరcగిపోcగా నప్రయోజకుcడై దిగుల్పడుచు వరూధిని యుండిన కోనలోని కేగినాcడు.

వరూధినికి వంటయింటిలోc గుందేలు చిక్కినట్లైనది. ఆకలి గొన్న మాంసాహారి వంటయింటి కుందేటిని విడువనట్లే వరూధిని ప్రవరుని వలపుc జూపుల వలలోc జిక్కించుకొని దక్కించుకోc దంటాలు పడినది. తన వలపు పొలుపులు దులపరించినది. తుటారించినది. మిటారించినది. ఆదరించినది. బెదిరించినది. ప్రార్థించినది. పైcబడినది. కౌగిలిపట్టుగc బట్టుకొనినది. వెన్నతోc దినిన విద్యనంతయుc గ్రక్కినది. వెక్కివెక్కి యేడ్చినది. ఏమి చేసినను, నెంత యేడ్చినను లాభము లేకపోయెను.

ప్రవరుcడు గురువులయొద్ద నేర్చిన సదాచారసంపదను నిలువc ద్రొక్కుకొనినాcడు. ఆమె చేష్టలకు చీదరించుకొనినాcడు. బదుళ్లు చెప్పినాcడు. కౌగిలింపగా శ్రీహరీ! యని యోరమోమిడి తదీయాంసద్వయం బంటి పో పొమ్మంచుం దొలcగc ద్రోచినాcడు. “అనయా యావజ్జీవం హోష్యామి” అను మాట దక్కించుకొనినాcడు. తన బ్రహ్మ వర్చసమును ప్రజ్వలింపించు కొనినాcడు. అగ్నిదేవుని నారాధించి, ప్రార్థించి, యా యజ్ఞేశ్వరుని యనుగ్రహముతో నాకాశమార్గమున నెగసి యరుణాస్పదపురమునకు వెళ్లిపోయినాcడు.

వరూధినికిc దగిన పరాభవ మయినది. గంధర్వునికిc దన వలనc గలిగిన యవమానమే ప్రవరుని వలనc దనకు దాపురించినది. పొంచి గుర్తించు చుండిన గంధర్వుc డిదే యదననుకొని ప్రవరవేషమునc దయారయి వరూధినిని దక్కcగొన్నాcడు. ఈ వేశ్యావిషయిక రతిలోని చమత్కారవిశేషమును గుర్తింపc జాలనిచో వరూధినీ కథాసారస్యముc దెలియcజాలము. వేశ్యలును,

దదాసక్తులు నయిన నాయికానాయకులు పరస్పర మొకరికొకరు వశులు కానిచో దబ్బఱలు, తాటోటులు, తబ్బిబ్బులు జరపి, మోసాలుచేసి, వేషాలు వేసి కార్యము సాధించుకొనుచుందురు. నాయికానాయకులు పొంది పొసఁగుట జరిగిన పిదప తొల్తటి దుష్కృత్యములు, రసాభాసములు ప్రజ్ఞాప్రయోగములు గను, – రసోత్కర్షాదాయకములుగను మారి సామాజికులలో రససిద్ధిని గల్గించును. ఈ పద్ధతినే గంధర్వుని నడవడి యిచట సమర్థ నీయము కాఁ గలదు. కాని యిట్లు సమర్థించుటకు గంధర్వుఁడు తన ప్రజ్ఞా ప్రయోగములను వరూధినికిఁ దెలియఁ జెప్పి మెప్పుపొందు టత్యావశ్యకము.

ప్రేమలేని వరూధినిని దొంగవేషము వేసికొని, గంధర్వుఁడు కలసినట్లు కాదు– చెఱచినట్లు వర్ణించుట రోఁత! కాని కొందఱు సహృదయము లీ విషయమున నిట్లనవచ్చును.

ప్రవరుని మర్యాద, వరూధిని కోరిక, గంధర్వుని బులుపాటము దక్కినది గదా! ఆ ముగ్వురి హృదయములలో నెవ్వరి హృదయములోను కలుగని రోఁత మీ కేల కలుగవలెనండీ! అని.

రసానుభూతి కథాశ్రోతలకుఁ బ్రేక్షకులకు సంబంధించినది గాని కథాపాత్రలకు సంబంధించినది గాదు.

వరూధినికి వాఁడు వేషధారి యయిన గంధర్వుఁడను సంగతి తెలియదు గాని మనకుఁ దెలియును. కనుక యిది రసాభాసమే. రసాభాసమే కాదు – నేటి శిక్షాస్మృతిప్రకారము కొన్నియేండ్ల శిక్షకుఁ దగిన క్రిమినల్ కేసుకూడ!

గంధర్వుఁడు కొన్నాళ్ల తరువాత రహస్యము వెల్లడించి వరూధినిచే మెప్పు పొంది సత్కృతుఁడయినాఁ డనియే సరి పుచ్చుకోవలెను. లేనిచో రసాభాసమే! కథావిధాన మంతయు రోఁతయే!

గంధర్వుఁడిట్లు తన మాయాకృత్యము వరూధిని ముందఱ వెల్లడించుట సంభవించుచో దాని కామె మెచ్చుకొనుట తటస్థింప దేమో యనెడి సందియము పొడముట సహజమే! ఆమె నిజమునకు ప్రవరునే

ప్రేమించినది గాని, యా నాళ్లలో గంధర్వునిఁ బ్రేమింపలేదు. ఆమె మృచ్ఛకటిక లోని వసంతసేనవలె గుణానురక్తగఁ బ్రేమించినది.

ఇచట వరూధిని ప్రవరునిఁ బ్రేమించిననాళ్లలోఁ దదేకానురక్తగాఁ బతివ్రతగానే వర్తిల్లినది. అయినను నామె మాయా ప్రవరుఁడు మాయమైన తరువాత ధర్మశాస్త్రప్రకారము పండ్రెండేండ్లు ప్రతీక్షించి యాపై భర్తకు శ్రాద్ధము చేసి, కలకాలము విధవగనే యుండిపోయిన దనుకొనుట సరికాదు.

ఆమె నిత్యయౌవన గాన కొన్నాళ్లకు మఱియొకనిఁ బ్రేమించి తీరెడిదే అనుకొనక తప్పదు! నిన్నటి వఱకు నామెతో మాయావేషమున విహరించిన గంధర్వుఁడు రత్నమువంటి బిడ్డ పుట్టిన తరువాత వానినిఁ జేరదీయఁ దనియు, వరూధినిపైని తనవలపుల విసరును – నందామె చిక్కుపడుటను దెలిపియుండఁ డనియుఁ దలఁచుట సరికాదు.

నే నిట్లందును. వరూధిని యా గంధర్వుని ముందెన్న డెఱుగనిది గాదు. ఇట్టి వారి నెందఱినో యింతకుముందు బుట్టను బెట్టినదే! గంధర్వుఁడు కూడ నిట్టి కుచోద్యము లెన్నియో చేసి యెందఱినో దక్కఁగొనినవాఁడే! ఇట్టి వారికి సంబంధించి యుండును గనుకనే యాలంకారికులు కొందఱు వేశ్య సామాన్యవనిత యనియు, నామెకు సంబంధించిన శృంగారము రసాభాసమే కాని శృంగారము కాదనియు నందురు. అది కాదని వేశ్యలను విడనాడిన శృంగారరసమునకుఁ బరిపోషమే కలుగదనియు, వారు శృంగార సర్వస్వ మనియు మఱికొంద ఱాలంకారికులు దానిని ప్రతిఘటింతురు.

గంధర్వుఁడు మాయాప్రవరుఁడుగా మాయమైనను వరూధిని నంటి పట్టి యున్నాఁడనియు, నామె ప్రసవించి, స్వరోచి కొన్ని నెలలో, యేండ్లో పెరిగిన తరువాత ప్రవరునిరాక కెదురు చూచి చూచి చీకాకుపడు స్థితికి వరూధినిని రప్పించి, తన పంతమును చెలికత్తెలకుఁ జెప్పి, వరూధినికిఁ జెప్పించి, ప్రవరునిపై సన్నగఁ దాను జెప్పి, ఛీ! ఛీ! పో నాతోఁ గూడిన వాఁడు నిజప్రవరుఁడే యని యామె తిరస్కరింపఁగా, తాను మాయావేషమునఁ గలసియున్న నాళ్లలోనే ముందు జాగ్రత్తపఱచి వ్రాసి యుంచుకొనిన యేకాంత రహస్యముల డైరీని వెల్లడించి, వీలగుచో నసలు ప్రవరుఁడే యబద్ధమనియు

నదియంతయుఁ దన వేషమే ననియుఁ జెప్పి, తమ పరస్పర ప్రేమసాక్ష్యమయిన కుమారుని స్వరోచిని గౌగలించుకొని (ఆ కుమారుడును శృంగారలోలుఁడై గంధర్వునిసంతానమే సుమా యనిపించుకొని నాఁడు గాని ప్రవరుని బిడ్డఁ డనిపించు కొనలేదు.) వరూధిని నబ్బురపుచ్చి, తన నేర్మిని మెప్పించి ద్విగుణీకృత ప్రేమతో మరల వరూధినీసన్మానమున వర్తిల్లినాఁ డనుకొననిచో వరూధినీ ప్రవరులకథ రసాభాసాత్మకమై రోఁతగొల్పును.

పెద్దనగా రీ సందర్భము నీ విధముగ నిర్వహింపకపోయినను సూచనగానైన నిట్టి తీరున దెల్పియుండవచ్చును. తెల్పక పోయినను మన మట్టి కథను గల్పించియుండవచ్చును.

కాని, మాయమై పోవు సమయమున మాయాప్రవరుని తలఁపుల నీ విధముగఁ దానే విప్పి చెప్పి తంటా తెచ్చినాఁడు!

కII అంత వియచ్చరు డభిమత
మంతయు సమకూఱుటయును నచ్చర గర్భ
శ్రాంత యగుటయును గనుఁగొని
యింతట నిచ్చోటు వదల కే నిఁక నున్నన్.

కII వంచన యెఱిగిన మఱి శపి
యించునొ సురకాంత చెప్ప కేఁగినఁ బ్రేమం
బంచశర శరపరంపరఁ
బంచత ప్రాపించి మీఁదఁ బాపం బిడునో.

వII అని వితర్కించి యక్కపటవిప్రుం డెఱింగించి యనిపించుకొనియ పోవువాఁడై... – మనుచరిత్ర

ఏవేవో ప్రలాపించినాడు. ఆయ ననిన వన్నియు వట్టి యబద్ధములే! అబద్ధములే కాక మోసపు నీతివాదములుకూడ! అమరుఁడైన గంధర్వుఁ డమరకాంతయైన వరూధినికిఁ 'బంచత' ప్రాపించునేమో యనుకొనుట విరుద్ధము. (వియచ్చరుఁడని వాక్యమునఁ గర్తృపద ముండగా మరల 'కపటవిప్రుఁడనుట' యనన్వితముగనున్నది.)

ఈ విధమున ప్రవరవేషధారి యయిన గంధర్వుని యంతరంగపుఁ దలఁపులను వెల్లడించుట శ్రోతల హృదయములలో నిష్పన్న మయ్యెడి శృంగార రసమును జెఱుచుట యనిపించినది.

వరూధినికిఁ బ్రవరునియందే గాని గంధర్వునియం దనురాగము లేదు. నిజప్రవరునికిఁ దన సోమిదమ్మయందే గాని వరూధినియం దనురాగము లేదు.

"యాం చింతయామి సతతం మయి సా విరక్తా
సా చాన్య మిచ్ఛతి జనం స జనోఽన్యరక్తః
అస్మత్కృతే చ పరితప్యతి కాచి దన్యా
ధిక్తాంచ తం చ మదనం చ ఇమాం చ మాం చ."

అనిన భర్తృహరిసుభాషిత మిచ్చట సరిపోవును.

ఈ విషయ మిట్లుండినప్పటికిని వరూధినీప్రవరుల సంవాద ఘట్టమునఁ బెద్దన నిర్వహించిన నెఱజాణ తనపుఁ గవన మాంధ్ర సారస్వత మంతకు నద్వితీయ మయినది.

పెద్దన్నగారు శృంగారధర్మవీరముల కనుఁడు, శృంగార శాంతముల కనుఁడు, ఎట్లన్నను నిక్కడ నడిపించిన పోరాటము యుక్తిప్రయుక్తులు, రచనాచమత్కారము, శయ్యాసౌభాగ్యము, భాషాసౌందర్యము నిస్సామాన్య మయినవి. కృష్ణరాయలవంటి మహారాజు దగ్గఱనుండి, నేఁటి తెలుగు సహృదయులందఱిదాఁక నీ రచనాఘట్టము పెద్దనగారిపై నఖండ గౌరవమును, మనుచరిత్రకు నఖండప్రఖ్యాతిని గల్పించినది.

ఈ కథ కల్పించిన రసపారవశ్యమున, నాఁటి నుండి నేఁటిదాక సహృదయప్రపంచము దానిలోని లోపములను వేనిని వెదకి పట్టు ప్రయత్నము సేయలేని దయినది.

వరూధినీ కామాగ్నిలో మైనమై కరఁగిపోక వజ్రహృదయుఁడై నిలిచి శీలరక్షణ చేసికొన్న ప్రవరుని మహనీయతను ప్రజ్వరిల్లఁజేయుటలో పెద్దన నిర్వహించిన నెఱజాణతన మాంధ్రసారస్వతమున మఱి యన్యత్ర దొరకనిది. అద్భుతమైనది.

ఈ కథాఘట్టమే రాయలసభలోఁ బెద్దన నష్టదిగ్గజములలోఁ దూర్పుదిగ్గజముగాఁ గావించినది. అగ్రహారము లిప్పించినది. రాయల రాజ్యములోఁ గడలూరి గవర్నరుగాఁ జేసినది.

మనుచరిత్రను దెలుఁగురసికు లందఱుఁ జదువుచునే యుందురు. నాల్గాశ్వాసముల దాఁకనే; నూటికిఁ బదిమందియైనను దరువాత కథను జదువరు. చదివినను వరూధినీ గంధర్వ సమాగమము మరల నెక్కడ నయినను రాఁగలదేమో చూతమను నాశతోఁ జదువుచుందురు.

పయి విషయములే గాక, పెద్దన్న కవిత్వరచననుగూర్చి చెప్పిన యుత్పలమాలిక, కృష్ణరాయనిర్యాణానంతరము చెప్పిన సీసపద్యములు రెండు, మఱికొన్ని పెద్దన చాటుపద్యములు నాంధ్రసారస్వత మున్నంతదాఁక నిలిచి యుండఁగలవు.

పెద్దన్న సీసపద్యము నొకటిమాత్ర మిచ్చుటఁ జదివి యాయన ఘనతను స్మరింపుఁడు–

సీ॥ ఎదురైనచోఁ దన మదకరీంద్రము నిల్పి
కేలూత యొసఁగి యెక్కించుకొనియె
బిరుదైన కవిగండపెండేరమునఁ కీవె
తగుదని తానె పాదమునఁ దొడిగె
మనుచరిత్రం బందుకొనువేళఁ బుర మేఁగఁ
బల్లకిఁ దన కేలఁబట్టి యెత్తె
కోకటగ్రామా ద్యనేకాగ్రహారంబు
లడిగిన సీమలయందు నిచ్చె

గీ॥ నాంధ్రకవితాపితామహా యల్లసాని
పెద్దనకవీంద్ర యని నన్నుఁ బిలుచునట్టి
కృష్ణరాయలతో దివి కేఁగఁ లేక
బ్రతికి యున్నాఁడ జీవచ్ఛవంబ నగుచు.

❊ ❊ ❊

11
దక్షిణదేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము

క్రీ.శ. 1400 తరువాతినుండి తురుష్కులయు, గజపతులయు నలజడి యంధ్రదేశము నత్యధికముగ నలముకొన్నది. క్రీ.శ. 1430 ప్రాంతపు టలజడిని చూడలేక తాళ్లపాక యన్నమాచార్యుఁ డిట్లు సంకీర్తన రూపమున విలపించినాఁడు.

రామక్రియ

పల్లవి

తతిగాని యీపాటు దైవమా విచారించవే
కతలాయఁజెప్ప నేఁడు కలికాలమహిమా॥

చరణములు

తుటుములై భూసురుల తుండెములు మొండెములు
నిటువలె భూతములు యెట్టు మోఁచెనో
అటు బాలుల రొదలు ఆకాశ మెట్లోరిచెనో
కటకటా! యిట్లాయఁ గలికాలమహిమా॥

అంగలార్చేకామినుల యంగభంగపు దోఁపు
లింగితాన మింట సూర్యుఁడెట్టు చూచెనో
పొంగు నానాజాతిచేత భువన మెట్లానెనో
కంగి లోక మిట్లాయఁ గలికాలమహిమా॥

అరుదు గోహత్యలు సేయఁగ దూడ లంగలార్వంగ
సరిధర్మ దేవ తెట్టుసమ్మతించెనో?
పరధన చూరకెట్టు పట్టాయెనో లక్ష్మి
కరుణ యెందణఁగెనో కలికాలమహిమా!

దేవాలయాలు నానాదేశము లెల్లాఁ జొచ్చి
దేవఁగా నెట్లుండిరో దేవతలు?
తావు లేలేరాజులకు దయ గొంత పుట్టదాయ
కావరమే ఘనమాయఁ గలికాలమహిమా॥

నిరపరాధులఁ జంపి నెత్తురు వారించఁగాను
తెరల కెట్లుండిరో దిక్పాలులు
విరసవర్తనులుండే విపరీతకాలమున
గరువాలుం గపటాలే కలికాలమహిమా॥

ఉపమించి దంపతులు వొకరొకరినిం జూడ
చపలదుఃఖములతో సమయగాను
తపములు జపములు ధర్మము లెందణఁగెనో
కపురుంబాపాలు నిండె కలికాలమహిమా॥

తలలు వట్టీడువఁగాను తల్లులు బిడ్డల వేయ
తలపె ట్టుండెనో యంతర్యామికి
మలసి ముక్కులు గోయ మరుఁడెట్టు వోరిచెనొ
కలకలే ఘనమాయఁ గలికాలమహిమా॥

దీనతలోఁ బడి గుండెదిగు లసురుసురులు
వాని నెట్లు లోఁగొనెనో వాయుదేవుండు
గూను వంచి తల్లి చూడఁ గొడుకుఁ గుత్తికఁ గోయఁ
గానంబడె నింతేసి కలికాలమహిమా॥

పలుమారు నమ్మించి ప్రాణములు గొనగాను
యిలఁ దమలోఁ బ్రాణా లెట్లుండెనో
నెలవై శ్రీ వేంకటేశ నీవే యెరుంగుదువు
కలుషమే ఘనమాయఁ గలికాలమహిమా॥

(అన్నమాచార్యుల అధ్యాత్మసంకీర్తనములు 373 ఱేకు 1వ పాట)

క్రీ. 1500 నుండి 1565 దాఁక నష్టదిగ్గాయ భయంకరుఁడయిన కృష్ణదేవరాయఁడు మొదలగురాజులు దక్షిణాపథమును సురక్షితపఱిచి భాగ్య లక్ష్మిని, సాహిత్యసరస్వతిని చాలఁగ సంవర్ధిల్లఁ జేసిరి, గాని విద్యానగర వినాశము తరువాత అంధ్రరాజ్యలక్ష్మి, ఆంధ్రసాహిత్య సరస్వతి, దక్షిణదేశమును అనగా అరవదేశము నధికముగ నాశ్రయింపవలసెను. కారణ మా దేశము రాజ్యోపప్లవము, దౌర్భాగ్యము లేక రాజన్వంతముగా నుండుటయే. తంజావూరిలో చెవ్వప్ప నాయకాదులు, మధురలో నాగమనాయకాదులు,

పుదుక్కోటలో కోటవారు రాజ్యము లేలుచు నాంధ్రదేశముననుండి కవులను, గాయకులను, గాయనులను, అభినేత్రులను, శిల్పకారులను, వ్రాయస గాంఢ్రను, నింకను రాజ్యాంగమునకు వలసిన విద్యావ్యవహార, వినోద, ముఖ్యతంత్రములవారి నెల్లను వెంట గొనిపోయిరి. అరవదేశమున విఖ్యాతులుగా నున్న విద్వాంసులను, గాయకులను, వ్యవహారదక్షులను సంపూర్ణముగఁ దమకు సహాయపఱచుకొని సర్వసామరస్యముతో రాజ్య రక్షణము గావించిరి.

తొలుత చాళుక్యరాజ్యమునను, దర్వాత కాకతీయరాజ్యమునను సంప్రదాయ పరంపరాగతము లగుచుండు గ్రంథసంచయమునుగూడఁ దమతో వా రాయా రాజ్యములకుఁ గొనిపోయిరి. అట్లు కొనిపోయిన గ్రంథసంచయము తంజావూర మహనీయముగఁ బెంపొందినది. ద్రవిడదేశమున నెలకొన్న నాయకరాజులు తమపాలన తంత్రమును దమ పూర్వులు కృష్ణదేవరాయాదులు నిర్వహించిన తీరుననే నిర్వహించిరి. శ్రీ కృష్ణదేవరాయాదులు తమ పూర్వపు సంగమవంశపు రాజుల తీరును, వారు తమ పూర్వపుఁ గాకతీయుల తీరును, వారు తమ పూర్వపుఁ జాళుక్యులతీరును ననువర్తించి రాజ్యతంత్రముల సాగించిరి. విద్యానగరమున నుండి తంజావూరికిఁ జేరిన గ్రంథములలో నట్టి రాజ్యపరంపరాయాతము లనేకము లున్నవి. చాళుక్యుల యభిలషితార్థ చింతామణి, సంగీత చూడామణులు, సామ్రాజ్యలక్ష్మీపీఠికాతంత్రము మొదలగు గ్రంథము లీ రాజ్యపారంపర్య సంప్రదాయములను వెల్లడించునవిగా గుర్తింప నగుచున్నది. ప్రధానముగఁ బై మూడు గ్రంథములు శ్రీకృష్ణరాయల రాజ్యనీతి, రాజ్యతంత్రవిధానములకును, నట్లే తంజావూరి రాజుల రాజ్యతంత్రరాజ్యనీతి విధానములకును సరిపోలునవిగా నిరూపణ కెక్కుచున్నవి. రాయవాచకము నను, నాముక్తమాల్యదలోను నున్న రాజ్యనీతి విషయములు చాల సామ్రాజ్య లక్ష్మీపీఠికాతంత్రమునను, నభిలషితార్థచింతామణిలోను నున్నవి. రాయ వాచకమున కృష్ణరాయల దినచర్యాది విధానమునే తంజావూరి రాజులును బాటించిరి. నేఁటికిని మైసూరురాజ్య మా విధానమును గొంత పాటించు చున్నవి. తంజావూరిలో నాట్యశాలాది నిర్మాణములు అభిలషితార్థ చింతామణి, సామ్రాజ్యలక్ష్మీపీఠికాతంత్రాది గ్రంథోక్తరీతులననువర్తించు చున్నవి. ఆయా విషయముల నెల్ల సరిపోల్చి చూపుటకు ప్రత్యేక పరిశీలనము చాల గావలెను.

తంజావూరిలో చెవ్వప్పనాయకుడు, అచ్యుతప్పనాయకుడు, ప్రధానముగ రాజ్యపాలన స్వాస్థ్యములయం దధికముగా నాదరము చూపిరి. కాని రఘునాథ, విజయరాఘవనాయకులు క్రీ.శ. 1650 ప్రాంతములనుండి రాజ్యవైభవానుభవములతో పాటు దేవాలయాది నిర్మాణములు, తదుత్సవాది విశేషములు, సంస్కృతాంధ్ర ద్రవిడరచనప్రోత్సాహములు, తత్కవి సత్కారములు, సంగీతవినోదములు, నాట్యవినోదములు, అందు నధికముగ నాంధ్రకవితాగాననాట్య వినోదములు గలవారై యఖండానంద మనుభవించి, ప్రజాసామాన్యమును గూడ ననుభవింపఁజేసిరి. ఏవం విధ వినోదమునఁ బాల్గొనువారికి నిరంతరాన్నదానసత్రములను వెలయించిరి. ఆనాఁ డాంధ్రదేశమునుండి సత్కారముఁ బడయుట కెందఱో తంజాపూర్యాదిస్థలముల కరిగి, రాజాదరము పడసి, యక్కడనే నెలకొనిపోయిరి. వారు రచించిన గ్రంథము లనేకము లున్నవి. ఆయా కవుల గ్రంథముల జాబితాల నిక్కడ ప్రకటించుట నా పని కాదు. అది సుందరమును గాదు. లభించిన యన్ని గ్రంథములను గూర్చి విమర్శము వెలయించుటయు నల్పవ్యవధితో నంత సుకరము గాదు.

తంజావూరిగ్రంథములలో విశిష్టయోగ్యత గల గ్రంథములను గొన్నింటిని గూర్చి మాత్రమే, విశేషాంశములనే, క్రొత్తవానినే యిక్కడ వివరింపఁ బూనితిని.

తంజావూరిలో రఘునాథనాయని విద్యావినోదము, భోజమహారాజు విద్యావినోదమును, గృష్ణదేవరాయని విద్యావినోదమును దలపించునంతటిది. స్వయము రఘునాథరాయcడు భోజునంత మహావిద్వాంసుcడు. ఆతని కుమారుcడు విజయరాఘవనాయకుcడు మహారసికుcడు, కవి, మహాదాత, గాయకుcడు, పరమవైష్ణవుcడు.

రాజసభలో నారితేరిన కవిచౌడప్ప రఘునాథరాయని రాజసభలో–

"నేరుతు నని మాటాడను,
వారిజభవునంతవాని వశమా తంజా
వూరి రఘునాథరాయని
గారి సభను గుందవరపుcగవిచౌడప్పా!"

"తముcదామె వత్తు రర్థులు,
క్రమ మెఱిగిన దాతకడకు రమ్మన్నారా
కమలంబు లున్నచోటికి
భ్రమరంబుల నచ్యుతేంద్రు రఘునాథనృపా."

అనెను. ఈతcడు విజయరాఘవనాయని రసికతను మెచ్చి యాతనిపై గొన్ని పదముల రచించెను. అవి శృంగారరసగుళికలు.

రఘునాథనాయకుcడు సంస్కృతమునcగూడ గొప్ప విద్వాంసుcడు. యజ్ఞనారాయణదీక్షితు నంతవానికి కావ్యాలంకృతి నాటకాది సాహిత్య విద్యలో గురుత్వము నెఱపినవాcడు, అనేకులచే సంస్కృతగ్రంథములcగృతు లందినవాc డు, తన చరిత్రమునే యనేకులు, ఒకరే యనేక విధముల రచింపగా విని తనిసినవాcడు నయినను దాను కవీశ్వరుcడయి సంస్కృతమునకంటెc దెలుc గుననే పలు గ్రంథములను రచించెను. అందు రామాయణభాగము, వాల్మీకిచరిత్ర, నలచరిత్ర ముద్రితములయి యున్నవి.

రఘునాథరాయcడు సంగీతమున గొప్ప విద్వాంసుcడగుటచే నందుc గూడ గొప్పగ్రంథము రచించెను. రచింపించెను. రఘునాథనాయని సంగీతసుధ, వేంకటమఖిచతుర్దండి ప్రకాశిక నాcటి సంగీతగ్రంథములు.

రఘునాథనాయనినాcటి గ్రంథములెల్ల సంస్కృతాంధ్రములలో శాశ్వతప్రతిష్ఠ గాంచదగినవే కాని తేలికపాఱు రచనవి గావు.

ఆంధ్రమునc జేమకూర వేంకటకవిగ్రంథములు సర్వసహృదయ విదితములే కదా, ఆతcడు

"తా రసపుష్టిమైc బ్రతిపదంబును జాతియు వార్తయుం జమ
త్కారము నర్థగౌరవము గల్గ ననేక కృతుల్ ప్రసన్న గం
భీరగతిన్ రచించి మహి మించినచో నిక నన్ను లెవ్వర
య్యా! రఘునాథభూపరసికాగ్రణికిం జెవి సోక జెప్పcగాన్."

అన్నాడు. రఘునాథరాయcడు కృతిగొన్నగ్రంథములలో నైషధ పారిజాతీయ మొక్కటి, తద్గ్రంథకర్త కృష్ణాధ్వరి సంస్కృతాంధ్రములలో గొప్ప కవి. ఆంధ్రమునకంటె సంస్కృతమున మఱీ గొప్పకవి. రఘునాథ రాయలపేర నాతడు సంస్కృతమున నైదు గ్రంథముల రచించినాడు.

"నవరస 'శ్రీరఘునాథభూపాలీయ'
నామభామాభీష్ట నాయకుండు
సరస 'నైషధపారిజాత' కాహ్వయకావ్య
వర్యాస్వయంవర వల్లభుండు
కల్యాణ 'కౌముదీకందర్ప' నాటక
కన్యోద్వహనబద్ధ కంకణుండు
అమరుకాహంకారహారి భంగీకశ్శృం
గార సంజీవనీ కాముకుండు

తాళచింతామణీ వధూతత్పరుండు
మంచిజామాత రఘునాథమనుజనేత!
తెలియ (తెలుఁగు?) నైషధపారిజాతీయకృతియు
నేవు రక్కలచెల్లెలై హెచ్చుననుచు.

పరదోషాఽపరయోషా
పరభాషారహితభూమిపాలక ఋషికిన్
మరుదుర్వీధరదర్వీ
కరగుర్వీద్యప్రతాప ఘనశేముషికిన్.

వాణీనిపుణసభాంత
ర్వాణి హితసువస్తుమహితవాదాన్యకయు
క్పాణికిఁ బరగిరి బిరుదకృ
పాణికి రఘునాథభూమిపాలాగ్రణికిన్."

– నైషధపారిజాతీయము.

వర్ణ్యవస్తువు మంచిదైనపుడు కవి యెట్టివాఁడయినను వర్ణనము ప్రశస్తముగానే యుండు ననుటకు రఘునాథరాయనిఁగూర్చి వర్ణనలు చేసిన సంస్కృతాంధ్రకవుల రచనలన్నియు సాక్షులే– విజయవిలాస కథారచన మొక పెడ, దాని కృత్యవతరణిక యొక పెడగాఁ ద్రాసులోఁ దులదూఁపఁ దగిన యోగ్యత కలది రఘునాథరాయ వర్ణన.

కృష్ణాధ్వరి రఘునాథరాయనిగూర్చి చెప్పిన పద్యముల నుదాహరింపక విడనాడఁ జాలను.

నైషధపారిజాతహరణద్వికథార్థసమర్థనధ్వని
శ్లేషగతి ప్రబంధము రచించిన మా రఘునాథశౌరి సం
తోషము నందునన్ కణఁకతో దశదిగ్జయశోభితద్యశో
భూషణమైన యీ కృతికిఁబూనితి, ప్రౌఢి నిరూఢి చెందగాన్.

ఫణితి ఫణీంద్రులార! రసభావవశంవదభావనాఘణం
ఘణితమదుక్తిధోరణుల గల్గిన తప్పులు దిద్దరయ్య త
ద్గుణ మగుణంబు దూషణ మదూషణమౌ ననువారు గాక త
ద్గుణము గుణంబు దూషణము దూషణమౌ ననువార లాప్తులే.

ఆలంకారికహర్షమత్కృతివరం బాజానసారస్వత
శ్రీలుండౌ రఘునాథశౌరిఁ గని హర్షింపంగ నన్యుల్ వృథా
స్థూలంభావుకులైన కొందఱు దృధస్యూతోష్ఠతాసూచితో
పాలంభు ల్గనకున్న నేమి కుహనా హల్లోహలుల్ లోహలుల్.

ఆజి జితారికోటినతి నన్వహ మన్న సువర్ణదాన సం
పూజిత విప్రకోటినుతిఁ బొందుచు నార్గురు చక్రవర్తులన్
రాజులఁజేయునట్టి రఘునాథనృపాలుఁడె చక్రవర్తియౌ
నీ జగమందు నేడు మొద లిర్వదియిద్దఱు రాజు లెన్నగన్.

ఆయతకీర్తిధౌతహరిదంచలు దంజనలక్షణాభిధో
పాయదృఢప్రయోగపరిపాటి గృతుల్ రఘునాథభోజభూ
నాయకు దందుగాక విగుణస్ఫుటదోషములౌఘుణాక్షర
న్యాయజడప్రబంధముల నందు మనం గలనైన నందునే.

స్వయముక్తాత్మకృతిస్తుతుల్ జడలు భాషామంజరిన్ లింగ ని
ర్ణయమున్ గొంత సమాసచక్రము క్రియల్ నైఘంటుకాఖ్యల్ నిర
న్వయతం గూర్చి కవిత్వమంచు సభలన్ వర్ణింప విద్వత్కవి
ప్రియమౌ నా పదవాక్యమానసు వచశ్శ్రీమత్కృతుల్ దక్కఁగాన్.

– నైషధపారిజాతీయము.

కావ్యములలో నాశ్వాసాద్యంతపద్యములున్నను వానిని బాఠకులు, శ్రోతలు నంతగా బాటించి చదువుట, వినుట యుండదు. ఈ గ్రంథమున నా కవి చవిగొల్పుచు జదువను, వినిపింపను సముత్సాహపఱచుచుండును.

కృష్ణాధ్వరి రచించిన రఘునాథభూపాలీయాది గ్రంథములయిదును సంస్కృతగ్రంథములు. అందు రఘునాథభూపాలీయ మలంకారశాస్త్ర గ్రంథము. దాని వ్యాఖ్యాన మొక యతీశ్వరుఁ డానాఁడే రచించినాఁడు. కడమ గ్రంథము లిప్పుడు గానరావు. సంస్కృతమున గొప్ప గ్రంథకర్త యగు కృష్ణాధ్వరి రఘునాథరాయఁడాంధ్రకవిత నధికముగా నభిమానించు నని యాతని వినోదపఱుచుటకై పరమోత్సుకతతోఁ బ్రయత్నించి యతి ప్రౌఢముగా నాంధ్రకవితారచన నలవఱుచుకొని యీ గ్రంథము రచించినాఁడు. నైషధపారిజాతీయ మాముక్తమాల్యదరచనమును దలఁపించుచు గూఢప్రౌఢ శబ్దార్థశ్లేషాలంకారచిత్రితమై యొప్పారుచున్నది. రాఘవపాండవీయము, హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము నీ గ్రంథమునకు మేలుబంతులే యయినను నా గ్రంథముల నీతఁడు గ్రంథరచనోపక్రమమున మాత్రమే యనుకరించె ననవచ్చును. కవి తానే దీనిని వ్యాఖ్యానించి యుండిన బాగుగా నుండెడిది. పెక్కేండ్లకు ముందే యథామాతృకముగా దీని ప్రతి వ్రాయించుకొని సవ్యాఖ్యానముగాఁ బ్రకటింప నుత్సాహపడితిని గాని పెక్కుచోట్ల శ్లేషచమత్కృతి దుర్గ్రహముగా నుండుటచే నింతదాఁక దానిని ముగింపఁజాలకుంటిని. కుదిరినంతవఱకయిన లఘుటీక గూర్చి ప్రకటింపవలెను. దీనిని ప్రకటించుటలో కృష్ణాధ్వరిమీఁది గౌరవముగాని, శ్లేషకవితమీఁది యాదరము గాని, యముద్రితగ్రంథప్రకటనము మీఁది యౌత్సుక్యముగాని కారణములు గావు. మహనీయుఁడయిన రఘునాథరాయల మీఁది యాదరమే యేతద్గ్రంథ ప్రకటనమునకు నన్నుత్సాహపఱచు చున్నది.

ఈతని గ్రంథములోని రచనాచమత్కారముల గొన్ని చూపుదును. కథారంభపద్యము.

"బలభద్రస్థితి వైరివర్గము నడంపన్ సత్యభామాదు లు
జ్జ్వలసామ్రాజ్యభరార్హతం దెలుపఁగా శౌర్యాఖ్యచే మాగధా
దులు దీర్ఘానతవర్ణతం జెలఁగ సంతోషశ్రితశ్రీకుఁడౌ
నలభూమీపతి గారవించె మహినిన్ న్యాయంబునన్ రుక్మిణిన్"
-నైషధపారిజాతీయము

ఇందు నాల్గవచరణమున రెండర్థములకు సరిపడునట్లు నల-అల, 'న్యా' యతి కలదు. బలభద్ర, సత్యభామాదులు, శౌర్యాఖ్య, మాగధాదులు దీర్ఘానతవర్ణతన్, ఔనలభూమీపతి, మహినిన్ రుక్మిణిన్- పదములు రెండర్థములకుఁ గుదురుపడునవి.

"ఆకార నున్నమణిగిరి
రాకన్నెల చూచు సొంపు రా భీమజన
వ్యాకుల నప్పూరిఁ బుణ్య
శ్లోకుఁడు గనె భావికుశలసూచిశకునుఁడై."

"పాదమూనినచోటఁ బగడాలధగధగ
లింపారఁ బుటికెల నింపవచ్చుఁ
గేలుసోకినచోటఁ గెంపుల చకచకల్
సొంపార గంపల ముంపవచ్చు
నంగమంటినచోట నపరంజిధళధళల్
పొంగార గాదెలఁ బోయవచ్చు
నిక్కిచూచినచోట నీలాలనిగనిగల్
నిండారఁ గణజాల నింపవచ్చు

నాత్మభూయత్న రుచిత మోహోరివిభవ
పూర మాటోప మేజాడఁ బొగడువాఁడ
నింద్రజాలంబొ మాయయో యెఱుఁగ నైనఁ
జూడఁగలుగుట మామక సుకృతఫలము."

* * *

"వచ్చినాఁడమ్మ నీ వాంఛితాఖిలపూర్తి
వైభవంబున దేవవల్లభుండు
చనుదెంచెనమ్మ నీ సౌభాగ్యమలరింప
వరతేజమున హవ్యవాహనుండు
వేంచేసెనమ్మ నీ వేడుక లీడేర
దాక్షిణ్యవర్తనధర్మరాజు

ప్రాపించె నమ్మ నీ భాగ్యంబు ఫలియింప
రత్నసంపద సింధు రాజటంచు

వలపు దెలియంగ నమరశంభళులు దెలుప
విప్రవరసూక్తి విధృతజీవితఫలంబు
న్యాయవర్తనమహిమ నన్నలవిభుండు
హరిదయావహమూర్తి గా కన్యుఁడగునె?"

రఘునాథరాయని కుమారుఁడు విజయరాఘవనాయఁడు చాల రసికుఁడు. సంగీతసాహిత్యకవితాగాననాట్యనాటకవినోదపరాయణుఁడగుటే కాక వైష్ణవమతైకాభిమానమహితుఁడై విష్ణ్వాలయములకే విశేషవైభవము గల్పించుచు వెలుఁగొందెను. అతని కాలమున నంధ్రకవితారచన శృంగార రసైకమయమై పలుచబడినది. గుజిలీపుస్తకములలోఁ బెద్దిదాసుచరిత్రమని యొక లఘుగ్రంథము ముద్రితమై దొరకుచున్నది. అందుఁ గథానాయకుఁడు పెద్దిదాసు. విజయరాఘవనాయకుని నాఁటివాడు. అతఁడు మహాభక్తుఁడు. విజయరాఘవనాయకుఁ డాతని గేలిచేసి యాతని వేషమును గాడిదకుఁ గల్పించి యూరేగించి, యవమానపఱిచెనఁట! ఆ భక్తుని సంకీర్తనములు, రాయని యవకరపుఁజెయ్దమును నా లఘుకృతిలోఁ గననగును. భక్తు నొకని నట్లు పరిహసించుటచేతనే యాతని రాజ్య మంతరించెననికూడ నందున్న ట్లున్నది. అందెంత సత్యము గలదో కాని యాతడు సంగీతసాహిత్యాదిలోలుఁ డగుట తథ్యము. ఆతనినాఁటి కృతులు చాల యక్షగానములు. రఘునాథ నాయనిచరిత్రము నాతఁడు ద్విపదకావ్యముగా రచించినాఁడు. ఇప్పటి కించుమించుగా నలువదియేండ్లకు ముందు నే నా యా గ్రంథములెల్లను బరిశీలించి ముఖ్యాంశములు వ్రాసికొని వచ్చితిని. రఘునాథరాయచరిత్ర మందలి తంజావూరి రాచనగరి వర్ణనాదులఁబట్టి యాయా రాజసభాదిస్థానము లను గుర్తించి యప్పు డక్కడి పండితులకుఁ బ్రజలకు వాని నెఱుకపఱిచి వచ్చితిని. 'తంజావూరి యాంధ్రరాజుల' చరిత్ర మని పుస్తకముగా నాయా విషయముల సంగ్రహమును బ్రకటించితిని. అప్పటి సేకరణములోని విశేషములనే యిందు వెల్లడించుచున్నాను. విజయరాఘవనాయనినాఁటి యక్షగానములలో రచనా చమత్కృతులు కొన్ని:

విజయరాఘవుపట్టంపుఁగవియైన కామర్యు వేంకటపతి సోమయాజి 'విజయరాఘవచంద్రికావిహారము'న-

చోళదేశవర్ణన

కవులెంతురు చోళదేశము, దివ్య
కావేరీవారి ప్రకాశము;
నవరత్నములున్న కోశము, సుర
నాయకరాజ్యసంకాశము;
చెఱకురాజసంపుబైరులు, కాపు
సేమము గలిగినయూరులు,
తిరముగాఁబ్రహించు నేఱులు, చోళ
దేశంబున వెయ్యాఱులు.

ఆ రాజ్యరమకు మంజీరము, అల్ల
అమరావతికన్న సారము
భూరమణీమణిహారము, తంజ
పురము సంపదలకొటారము
నవరత్నంబుల పేటలు, దివ్య
నారికేళంబుల తోటలు,
సవరణ సేసినకోటలు, వీట
సరసులు నూఱాఱుకోటులు.

వలరాయనిమీఁది యేలలు, చాల
వర్ణింప నేర్చినబాలలు
విలసిల్లునాటకశాలలు, అందు
వింతవింతలు కృష్ణలీలలు
పరులను గెల్చినపౌజులు, మెచ్చ
పాలింతురు దినరాజులు
సరిలేని విద్యాభోజులు, వీట
సడిసన్న రాజాధిరాజులు.

ఆ రాజధానికి రాజై రాజిల్లు రాజచంద్రుని నాతని పట్టంపుఁగవి యేమని కొనియాడుచున్నాడు-

శ్రీరామగోపాల సేవచేఁ జాల
బేరుగాంచిన తేడు బిరుదుమన్నీఁడు
లక్షణాన్వితుఁడు కళావతీసుతుఁడు
దాక్షిణ్యశాలి యుత్తమరాజమౌళి
రణముల జగజెట్టి రఘునాథుపట్టి
గుణరత్నములదీవి గురుజనసేవి
బహుదానపరుఁడు భూపాలశేఖరుఁడు
సహజకీర్తిస్ఫూర్తి సర్వజ్ఞమూర్తి
రతులకు రతిరాజు రాజుల రాజు
వితరణగుణహారి విభవజంభారి
జగదుపకారి వైష్ణవమతోద్ధారి
తగవుల వీడు చింతామణి జోడు
నీతికి మాంధాత నియమసంధాత
జాతివార్తల మేటి శౌర్యకిరీటి
సరసుండు నెఱజాణ చక్కనివాఁడు
పరమవైష్ణవులచేపట్టుకుంచంబు
బాహువిక్రమశాలి భరతకోవిదుఁడు
సాహిత్యభోజుండు సంగీతవేది
కోరినవారికిఁ గొంగుబంగారు
చేరువమేరు వాశ్రితవర్గమునకుఁ
బేదలపాలింటి పెన్నిధానంబు
వేదకోవిదులకు వెలలేని సొమ్ము
పలికి బొంకనిరాజు పరమవివేకి
నిలుకడ గలవాఁడు నిత్యాన్నదాత
పట్టభద్రుండు కృపాసముద్రుండు
చుట్టలసురభి రాజుల మేలుబంతి

వరశరణాగత వజ్రపంజరుఁడు
నరులపాలింటి పున్నమచందమామ
ఏకవీరుండు జగదేకవదాన్యుఁ
డాకారమన్మథుం డసమసాహసుఁడు
మానినీనూతన మకరకేతనుఁడు
భానుసమానుండు పరతత్త్వవేది
అనుమానమునఁదేలి యా వనమాలి
చనవరి యిల్లాలిచనుబాలుఁ గ్రోలి
పెరిగినయన్నగోభిలమౌనికన్న
పరతత్త్వరుచి గన్న ప్రాయంపుమిన్న
విజయరాఘవశౌరి విద్యావిహారి
భుజబలకంసారి పూర్ణసంహారి
అన్నిట నవధాని యా రాజధాని
మన్ననతో నేలు మహి మేలుమేలు.

(విజయరాఘవ నాయకుని విప్రనారాయణచరిత్రమున పదము)

హరిభక్తి దప్పింతునా నాపై
ననురక్తి రప్పింతునా
పరమపావను డీ బాపడు నిను జూచి
పడసేవాడు గాడే, ఓ చెల్లె
విటునిగా నడిపింతునా దాసరి
నటనలు విడిపింతునా,
కటకట నీ కింత గర్వ మేలె వీ
డటువంటివాడు గాడె, ఓ చెల్లె
గీతము వినిపింతునా మరునికై
జీతము కెనయింతునా
నాతిరో హరికీర్తనకు జొక్కువాడు నీ
గీతమునకు దక్కునా, ఓ చెల్లె.
అడపము గట్టింతునా వానిచే

మడుపులు చుట్టింతునా
గడిదేరి పలికేవు కైంకర్యపరుడు నీ
కడపము గట్టునట్టె, ఓ చెల్లె.

(పదం, కాంభోజరాగం, ఆటతాళం)

చదివేది దివ్యప్రబంధము, మాకు
సైపదు సంసారబంధము
ఎద నుండు హరిభక్తిగంధము యో
గీంద్రులతోనే సంబంధము
మాతో మీ కేటి మాటలు, విన
బ్రాతి గాదు మీ పాటలు
భవనంబులు పర్ణశాలలు మా
పాటలు హరిమీదియేలలు
తగిలి యుందురు ముక్తిబాలలు మా
దాపురములు హరిలీలలు
మేమున్నయూరు శ్రీద్వారకా ముక్తి
కామినిపైనె మా కోరిక
స్వామిభక్తి మాకు చేరికె వో
కోమలి నీ విక వూరకే, పోవే
ఆలుబిడ్డల పొందు కోరము మేము
కోరేది హరిభక్తిసారము
నీలవర్ణుని గొల్చువారము మీ
యాలాపములు విన నేరము
పరమాన్నములు కాయగూరలు మా
పరిధానములు నారచీరలు
సరిపోవు మీకు మా మేరలు మా
సంగడివాండ్రు పకీరులు.

*　*　*

శంపాలతలు నటింపఁగఁ
దుంపురులై చినుకు లగుచుఁ దోరణ లగుచున్
జంపకగంధి చలింపఁగ
నంపాజాలంపువాన లప్పుడుగురిసెన్.

*　*　*

తాటోటు బాపనదాసరి నీవు
తోటపనుల్ సేసి తొాడు సెల్ల మాని
వోరి మా యింటి కెందుండి వచ్చితివి
వూరకె నా బిడ్డ యోజలు చెఱిచి.

*　*　*

తిరుమణి యేమి నీ తిరుచూర్ణ మేమి
కరమున శంఖచక్రంబు లివేమి
దాసరితన మేమి తావడా లేమి
నీ సరివారెల్ల నినుఁ జూచి నవ్వ
జడియక రావణసన్యాసి వగుచు
నడుచుచున్నావు వైష్ణవుఁడవా నీవు.

(పదం, కాంభోజ. ఆటతాళం)

ద్రావిడవేదము చదివినవాడనే
ధవళాక్షి నీవు నన్నేలవే
ద్రావిడవేదము చదివినవారు కం
దర్పుని వేదము విందురా
అంగన మన్నారు దళిగె ప్రసాదమౌ
పొంగలి చవిగొన్నవాడనే
పొంగలి చవిగొన్న వానికి వనితల
యెంగిలి చవి మనసాయనా
ఆ రామకైంకర్య మాచరించి మ
న్నారుని గొలిచినవాడనే

ఆ రామకైంకర్య మాచరించువాని
కీ రామకైంకర్య మేలయా
చెలువ మన్నరుపాదతులసీదళములు
శిరసున ధరియించు వాడనే
తులసీదళములు ధరియించువానికి
తొలుతటి ముడిపువ్వు లేలయా.

(పదం, శంకరాభరణం)

అయ్యయ్యొ నిను నమ్మవచ్చునా, యి
ట్లైతే దైవము మెచ్చునా
నీ యందు వేఱు లేనైతిగా, నేను
నిను నమ్మి యిటు బేలైతిగా
బాస లిచ్చి తప్ప నంటివి, నా
భావ మెల్ల జూఱగొంటివి
ఆస జూపి వద్దనుంటివి, ఇంత
దోసమేల కట్టుకొంటివి
బెల్లించి యెడబాయ నంటివి, అట్టు
తల్లిమాటలే వింటివి
తెల్లని వెల్లా పాలౌనా, ఇట్లు
కల్లలాడితే మేలౌనా.

* * *

పై విధమున విజయరాఘవనాయనిరచనలు, నాఁటి కవయిత్రు లయు, కవులయు రచనలు, పలుకుపొంకము, సౌలభ్యము, మృదుపాకము గల వయినను, బరువము దప్పిన పచ్చి శృంగారముతో గోవాళ్లను ద్రోవ దప్పించునవిగా నున్నవి. యక్షగానములే యం దనేకములు. తంజావూరి నాటకశాలలో నా యక్షగానములను బిరుదుపాత్ర లభినయించువారు. విజయ రాఘవనాయనిగా రా యా బిరుదుపాత్రలకు శారదాధ్వజాదులొసఁగి సత్కరించుచుండువారు. అంతయు నాటలమయము, పాటలమయముగా

విజయరాఘవనాయని గోష్ఠి విరాజిల్లినది. నాయకరాజుల తర్వాత వచ్చిన మహారాష్ట్రరాజులుగూడ నీ యక్షగాన వినోదములలో మునిఁగి తేలుచుండు వారనుటకు వారినాళ్లలోఁగూడ వెలసిన యక్షగానము లనేకములు తార్కాణ.

రఘునాథరాయలవారినాఁటి రచనలే తంజావూరి రచనలలోఁ బ్రశస్తమయినవి. రఘునాథరాయలు, చేమకూర వేంకటకవి, కట్టా వరదరాజు, ముకుందయోగి, కృష్ణాధ్వరి, చెంగల్వ కాళయ, చల్లపల్లి రంగన్న, వేంకటాచల విలాసకర్త మొదలగువారి రచనలు తంజాపురాంధ్ర రచనలలో మెచ్చఁదగినవి.

అన్నింటిలోనూ కట్టా వరదరాజు ద్విపద రామాయణము* ముద్రితమై ముందర వెలయఁదగినది. ఆతని శ్రీరంగమాహాత్మ్య మొక్కటే ముద్రితమయి నది. పరమభాగవతచరిత్రము సమగ్రముగా దొరకకున్నను ముద్రింపఁ దగినదే.

కవిత లంటే విసువు పుట్టే
కాలమున శృంగారరచనల
దవిలి యేదే వ్రాయబోతే
తారుమారు లవున్
అవకతవకలు నౌ నికేమో
అవును, గావున రసికయువకులు
సవరణలతో సయిరణలతో
జదువుకొనవలయున్.

---

*తంజావూరి లైబ్రరీవా రిటీవలనే దీనిని ముద్రించిరి.

12
కొలచెలమవారు

బహుమహాగ్రంథములకు వ్యాఖ్యాతయై సంస్కృతసారస్వత ముద్రను విప్పి చూపిన మల్లినాథసూరి యింటిపేరు– కోలాచల, కొలచల, కోలచర్ల, కొలచలమ– అని యిన్ని తెలుఁగుల వ్రాఁతప్రతులలోను నచ్చులోను వాడుక లోను గానవచ్చుచున్నది. పలువురు పండితు లీ పేళ్లు గల గ్రామములఁ గూర్చి చర్చించియున్నారు. ఒకరు కోలాచలమును బురాణములందు వెదకి కనుఁగొనిరి. ఇంకొకరు 'పందిపాడు' అను గ్రామనామమునకు గీర్వాణీకరణ మనిరి. మఱొకరు కన్యాకుమారికడ నున్న కొలచర్ల యనుగ్రామ మగునో యని యధికముగాఁ బరిశోధించిరి. ఇదమిత్థమని యిదివఱకు జరిపిన పరిశోధనలవలన నిర్ధారణ మేర్పడలేదు నా మిత్రులు బ్రహ్మశ్రీ కొలిచిన అప్పాశర్మ, యం.ఎ.గారు ఈ విషయమును గూర్చి యాసక్తితో పరిశోధించి యున్నారు. వారి యింటి పేరగు కొలిచిన మల్లినాథసూరి యింటిపేరివికారమే యగు నని వారు తలంచినారు. కోలాచలము శ్రీనివాసరావుగారు మొదలగు వారు దమ యింటిపేరే మల్లినాథసూరి యింటిపేరని తలంచిరి. వీరిర్వురును తెలుగాణ్యులే యయినను గోత్రభేదము గలదఁట. ఒంగోలు ప్రాంతములందుఁ దెలుగాణ్యులలోనే కొలచెలమ యని యింటిపేరు గలవారు గూడఁ గలరని వినుచున్నాను. వీరిలో మల్లినాథసూరి వంశపరంపరలోని వారెవ్వరగుదురో నిర్ణయింపఁదగిన యాధారములు కానరావు. మల్లినాథసూరి గోత్రమేమో మనకుఁ దెలియరాలేదు.

చంపూరామాయణమునకుఁ బదయోజనమనుపేర మన మల్లినాథసూరి వంశజుఁడు నారాయణపండితుఁడు వ్యాఖ్యాన మొకటి రచియించెను. పీఠికాశ్లోకములను బట్టి చూడఁగా నాతఁడు మన యెఱుకలో నున్న మల్లినాథసూరి కెనిమిదవతరమువాఁడగుచున్నాఁడు. ఆతని పీఠికా శ్లోకముల నాధారపఱుచుకొని ప్రధానముగా నీ వ్యాసము వ్రాయుచున్నాను. ఆ శ్లోకము లివి:–

కొలచెల్మాన్వయాబ్ధీందు ర్మల్లినాథో మహాయశాః,
శతావధానవిఖ్యాతో వీరరుద్రాభివర్షితః.
మల్లినాథాత్మజ శ్రీమాన్ కపర్దీ మంత్రకోవిదః,
అఖిలశ్రౌతకల్పస్య కారికావృత్తి మాతనోత్.
కపర్దితనయో ధీమాన్ మల్లినాథోఽగ్రజ స్స్మృతః,
ద్వితీయ స్తనయో ధీమాన్ పెద్దిభట్టో మహోదయః.
మహోపాధ్యాయ ఆఖ్యాత స్సర్వ దేశేషు సర్వతః,
మాతులేయక్రతౌ (కృతౌ) దివ్యే సర్వజ్ఞే నాభివర్షితః.
గణాధిపప్రసాదేన ప్రోచే మంత్రవరాన్ బహూన్,
నైషధజ్యౌతిషాదీనాం వ్యాఖ్యాతాఽభూజ్జగద్గురుః.
పెద్దిభట్టసుత శ్రీమాన్ కుమారస్వామి సంజ్ఞకః,
ప్రతాపరుద్రీయాఖ్యానవ్యాఖ్యాతా విద్వదగ్రిమః.
తనయా స్తస్య చత్వారో మహాదేవ స్తదగ్రజః,
మహాదేవాత్మజ శ్శంభు స్సప్తక్రతుభి రిష్టవాన్.
తతో విశ్వజితం కృత్వా యజ్ఞం సర్వస్వదక్షిణమ్,
శంభుయజ్వాత్మభూ ర్ధీమాన్ భాస్కరో భాస్కరప్రభః.
శ్రీనాగేశ్వరయజ్వాఖ్యః భాస్కర స్యాత్మసంభః
పుత్రాః పౌత్రా శ్చ దౌహిత్రాః చత్వారో వేదవేదినః
జామాతరో ఽపి చత్వార ఏతై ర్నిర్వర్తితాధ్వరః,
సర్వతో ముఖపద్మాన్తై స్సర్వక్రతుభి రిష్టవాన్.
తస్యాత్మజః కొండుభట్టో ద్వితీయో వేదవిత్కవిః,
శ్రీనాగేశ్వరయజ్వాఖ్యః కొండుభట్టసుత స్సుధీః.
నరసక్ష్మాఖ్యవధ్వాశ్చ శ్రీనాగేశ్వరయజ్వనః,
నారాయణేన పుత్త్రేణ కొలచెల్మాన్వయేందునా.
చంపూరామాయణాఖ్యస్య ప్రబంధ స్యాఘహారిణః,
వివృతిః క్రియతే ప్రేమ్ణా యథామతి సమాసతః.

మీఁది శ్లోకములందు వారి యింటిపేరు "కొలచెలము" వారని యున్నది. ఈ వంశమువారికి ఓరుఁగల్లు రాజధానిగా రాజ్యమేలిన ప్రతాప రుద్ర చక్రవర్తితోను రాచకొండ రాజధానిగా రాజ్యమేలిన సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుని తోను సంబంధము గలదని యీ శ్లోకములు చెప్పుచున్నవి. వీరి యింటి

పేరగు కొలచెలమ గ్రామముకూడ నక్కడకుఁ జేరువగా నుండఁదగును. కొలచెలమ గ్రామనామమని- యది యోరుఁగల్లు రాచకొండల చేరువను గలదని – యీ క్రింది వెలుగోటివారి వంశప్రశస్తి పద్యములు చెప్పుచున్నవి.

స్రగ్ధర. వీరుం డా యాచపృథ్వీవిభుఁడు.......... ఘోరాజిన్
ధాటిఁ జెల్లం గొలచెలమపురీఘోటికాకోటిఁ దెచ్చెన్.

సీ॥ కొలచెల్మకాడను బలియుఁడై తురకలఁ గొట్టి యశ్వములను బట్టినాఁడు

ఇట్లు చూడఁగాఁ బురాణములందలి కోలాచలముగాని, శ్రీకోలా చలం శ్రీనివాసరావు మొదలగువారు నిశ్చయించిన పందిపాడు గాని, కన్యాకుమారి కడ నున్న కొలచెర్ల కాని, మల్లినాథసూరి యింటిపేరుగా నేర్పడిన గ్రామము కాదనవచ్చును. ఇంటిపేరు కొలచెలమ యని నిర్ణయించుకొందము.

కొలచెలమ మల్లినాథుఁడు.

ఈయన శతావధానము చేసి విఖ్యాతిఁ గాంచినవాఁడు. నేఁటి కాలమున నస్మద్గురువర్యులు శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లఖండప్రతిభతో నాచరించుచున్నట్టియు నాంధ్రదేశమందే విపుల ప్రచారము గల్గినట్టియు నీ శతావధాన మానాఁ డీ మల్లినాథసూరి నిర్వహించినాఁడు. మనకుఁ దెలియ వచ్చిన శతావధానచతురులలో నెల్ల నీతఁడే ప్రాచీనతముఁడు. అద్భుత ప్రతిభా ప్రదర్శకమైన యా శతావధాన చాతుర్యమునకు మెచ్చి కాకతీయ ప్రతాపరుద్ర చక్రవర్తి మన పండిత పరమేశ్వరునకుఁ గనకాభిషేక సత్కారము గావించినాఁడు.

సామ్రాజ్యలక్ష్మీపీఠికాతంత్రమని యొక గొప్పతంత్రగ్రంథము తంజాపురపు సరస్వతీ పుస్తకభాండాగారమందున్నది. అందు రాజధర్మములు వారి దినచర్యాదులు మిక్కిలి చక్కఁగా బ్రశంసింపఁబడినవి. రాజాస్థానమునఁ బండితగోష్ఠి నెట్లు నెఱపవలయునో- విద్వద్వివాదము నెట్లు నడుపవలెనో- జయించినవారి కెట్టి సత్కారము కావింపవలెనో యందున్నది. విద్వద్వివాద మందు విజయమందిన వారికిఁ జేయఁదగిన సత్కారములలోఁ గనకాభిషేక మొకటి. అభిషేకించిన స్వర్ణముద్రికాదుల నప్పు డచ్చటికి విచ్చేసియున్న పండితులకుఁ గవులకుఁ దదితరులకుఁ బంచిపెట్టవలెనఁట! ప్రాచీన పండిత

గాథలను బరిశీలింపఁగా నీ కనకాభిషేక సత్కారముఁ గాంచిన వా రాంధ్రులే పెక్కు రగపడుచున్నారు. ఈ వంశమువాఁరే పెద్దిభట్టు, శ్రీనాథుఁడు మొదలగువారు.

ఈ మల్లినాథుని కొమారుఁడు కపర్ది. ఈతఁడు శ్రౌతసూత్రకారికా వృత్తికారుఁడని, మంత్రవేత్తయని చెప్పఁబడినది. కపర్దిస్వామి వైదికబృందము నకు సుపరిచితుఁడు. ఆపస్తంబగృహ్యసూత్రాదులకు భాష్యములను రచించెను. కపర్దికారికలని చెప్పఁబడెడు గృహ్యకారికలను రచించిన కపర్దిస్వామి యీతఁడే కావలెను. కపర్దిస్వామి గ్రంథములివి తెలియవచ్చుచున్నవి. ఆపస్తంబగృహ్య సూత్రభాష్యము, ఆపస్తంబగృహ్యపరిశిష్టభాష్యము, ఆపస్తంబశ్రౌతసూత్ర భాష్యము, దర్శపూర్ణమాసభాష్యము, భారద్వాజగృహ్యసూత్రభాష్యము, ఆపస్తంబగృహ్యకారికలు. ఇందు ఒకటి రెండుకంటె నెక్కువగ్రంథము లచ్చుపడ లేదు. ఈతఁ డాంధ్రుఁడు, కొలచెలమవంశమువాఁడు నగుట యిదివఱకుఁ బ్రఖ్యాతముగా నెఱుకపడిన విషయము కాదు. ఈయన కిద్దఱు కుమారులు. పెద్దవాఁడు మల్లినాథుఁడు. జ్యేష్ఠుఁడగు నీ మల్లినాథుఁడు విద్వాంసుఁ డుగాఁ జెప్పఁబడలేదు. కనిష్ఠుఁడు పెద్దిభట్టు. ఈతండు మహోదయుండని సర్వదేశములందును మహోపాధ్యాయుఁడుగా విఖ్యాతిఁగాంచెనని, సర్వజ్ఞ (సింగ) భూపాలునిచేఁ గనకాభిషేక సత్కారము గాంచెనని, గణాధిప ప్రసాదముచే ననేకమంత్రములను (?) జెప్పెనని, నైషధాదికావ్యములకు జ్యౌతిష గ్రంథములకు వ్యాఖ్యలు రచించెనని చెప్పఁబడినది.

కోలచెలమల్లినాథకృతులుగా నా నైషధాదివ్యాఖ్యలను వాని గద్యము లనుబట్టి మన మిప్పుడు తెలిసికొనుచున్నాము. కాని యిప్పుడుదాహరింపఁ బడిన శ్లోకము లా గ్రంథములు రచించినవాఁడు మల్లినాథుఁడు గాక యాతని తమ్ముఁడుఁ- పెద్దిభట్టారకుఁడని చెప్పుచున్నవి. లోకమునఁ గూడఁ బెద్ది భట్టే గ్రంథకర్త యనియు నాతఁడు తన గ్రంథముల నన్నగారగు మల్లినాథుని పేరఁ బ్రకటించె ననియు విద్వత్పరంపరనుండి యైతిహ్య మొకటి వినవచ్చు చున్నది. అట్లు ప్రకటించుటకుఁ గారణముగా నీ క్రింది కథకూడ నున్నది.

"మల్లినాథుఁడును బెద్దిభట్టు నన్నదమ్ములు. మల్లినాథుఁడు

మందబుద్ధి గలవాఁడు. పెద్దిభట్టు పెద్దబుద్ధి కలవాఁడు. వీరు నివసించు గ్రామముచేరువ నడవిలో నొక యోగీశ్వరుఁడు తపస్సు చేసికొనుచుండెను. మందబుద్ధి యగు మల్లినాథుఁడు తత్పరతతో నా యోగీశ్వరుని శుశ్రూషించు చుండెను. పెద్దిభట్టును సకృత్తుగా సందర్శించుచుండెడివాఁడు. మల్లినాథుఁ డొకప్పుడు కార్యవశమున గ్రామాంతరమున కరిగెను. అన్నగారిచే నాజ్ఞప్తుఁడై యప్పుడు పెద్దిభట్టా యోగి నారాధించుచుండెను. అది యా యోగికి నిర్యాణకాల మయ్యెను. మల్లినాథుఁడు దగ్గఱ లేఁడయ్యెను. తన కిన్నాళ్లు చేసిన శుశ్రూషకై యా యోగి మల్లినాథునకు సారస్వతము నుపదేశించి యుద్ధరింపఁదలఁచెను. కాని యట్లు తటస్థింపదయ్యెను. అప్పుడు సేవించుచుఁ జెంత నున్న పెద్దిభట్టును జూచి మీ యన్నకుఁ జేయఁ దలంచుకొన్న యుపదేశము నాతని యసన్నిధిచే నీకుఁ జేయుచున్నాను. దీని ఫలము మీ యన్న గారికే చెందఁజేయుదువు గాక యని యొక మంత్ర ముపదేశించి యా యోగి సిద్ధిపొందెను. పెద్దిభట్టంతతో మహోపాధ్యాయుఁ డయ్యెను. గుర్వాజ్ఞ చొప్పున నాతఁడు తాను రచించిన గ్రంథముల నన్నింటిని నన్నగారగు మల్లినాథుని పేరనే ప్రకటించెను". ఈ కథ మీఁది శ్లోకములకుఁ దోడుపలుకుచున్నది.

మల్లినాథుని వైదుష్యము

గ్రంథములందు మల్లినాథుఁడని పేరున్నది. కావున నా పేరే పేర్కొనియెదను. ఈయన స్వతంత్రగ్రంథము లంతగా రచించినట్టు కానరాదు. హెచ్చుగా వ్యాఖ్యాన గ్రంథములే యగపడుచున్నవి. రఘువంశ కుమారసంభవ మేఘసందేశకిరాతార్జునీయ శిశుపాలవధములకుఁ బంచకావ్యము లన్నపేరు కల్గుటయును, సంస్కృతభాష నభ్యసించు విద్యార్థు లీ గ్రంథములనే ప్రధానముగా నారంభించి చదువుటయును, సుగమములైన మల్లినాథ వ్యాఖ్యలు వెలసిన తర్వాతనే యేర్పడినదని కొందఱు తలంచుట కలదు. కాని, తార్కికరక్షటీకలో మల్లినాథుఁడే "స్ఫుటీకృతం చైత దస్మాభిః పంచకావ్యటీకాసు" అనుటవలన నాయన నాఁటికే యా గ్రంథములకుఁ బంచకావ్య సంజ్ఞ కలదని యేర్పడుచున్నది. ప్రధానముగా విద్యార్థు లా గ్రంథములనే చదువుటకుఁ గారణము మల్లినాథ వ్యాఖ్యలు కావచ్చును. రఘువంశాది

కావ్యములకు మల్లినాథునకుఁ బూర్వకాలమందే పదులకొలఁది వ్యాఖ్యలున్నవి. కాని యీయన వ్యాఖ్యలు వెలసిన తర్వాత వానికిఁ బ్రచారము తగ్గినది. ముద్రణాదిసౌకర్యము లేని యా కాలముననే మన మల్లినాథుని గ్రంథము లాసేతుశీతాచలము వ్యాపించినవి. ఇట్టి వ్యాప్తికి వాని ఘనతయే కారణము. ఇది యాంధ్రులభిమానింపఁ దగిన విషయము. "దుర్బోధ మయిన పట్టును– 'స్పష్టార్థమ్'– అని విడుతురు. స్పష్టార్థమగు పట్టును వ్యర్థముగా దీర్ఘసమాసాదులలో నింపి విస్తరింతురు. అస్థానమున ననుపయోగములగు జల్పములచే భ్రమము కలిగింతురు" అని కువ్యాఖ్యాతలను గర్హించిన భోజుని త్రోవ నీతఁడు చక్కఁగాఁ ద్రొక్కినాఁడు. "ఇహాన్వయముఖే నైవస్వరం వ్యాఖ్యాయతే మయా నా మూలం లిఖ్యతే కించి న్నానపేక్షిత ముచ్యతే'– అన్వయముఖముననే సర్వమును వ్యాఖ్యానము చేయుదురు. మూలములేనిది కొంచెముకూడ వ్రాయను. అనావశ్యక మయినది చెప్పను"– అని మల్లినాథునిశపథము. కాళిదాసాది మహాకవుల కావ్యములకును నింక నితర శాస్త్రగ్రంథములకును సమర్థములయిన వ్యాఖ్యలు రచింపఁబూను వానికి ప్రాచీనములగు సర్వ విద్యలందును సంపూర్ణ పరిజ్ఞానము కావలసియుండును. కణాదగౌతమ తర్కములందు – పూర్వోత్తర మీమాంసలందు – వ్యాకరణమందు– సాంఖ్యయోగములందు– జ్యౌతిషమందు– నింక నితర విద్యలందు– మల్లినాథుఁడు మహాపండితుఁడు. పదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణుఁడని– మహోపాధ్యాయుఁడని– యాయన బిరుదులు. "కోశవా నాచార్యః" అన్నట్లుగా నెన్ని విద్యలభ్యసించినను బ్రసక్తి కల్గినప్పుడు పరిశోధించుటకుఁ దగినంత గ్రంథసంచయముకూడ నుండినఁగాని సర్వంకషమగు వైదుష్యము సమకూడదు. మల్లినాథుఁడు తన గ్రంథములందు ననేక ప్రాచీనగ్రంథముల నుదాహరించెను. అన్ని గ్రంథముల నాతఁడెట్లు సంపాదించెనో యాశ్చర్యావహముగా నున్నది. పూర్వులు పరంపరగా గొప్ప విద్వాంసులగుటచేత వారు వారార్జించిన గ్రంథసంచయము కొంత యింటనే యీయనకు లభించి యుండును. అదిగాక కాకతిరుద్ర సర్వజ్ఞసింగభూపాలుర సంస్థానములతో సంబంధముండుట చేత నక్కడి సరస్వతీ భండారములును దొరకియుండును. ఈయన తన వ్యాఖ్యలం దుదాహరించిన గ్రంథము లనేకము లిపుడు లభించుట లేదు. కొన్ని యిట్టివని కూడఁ దెలియరాకయున్నవి. ఉదాహరణముగా

నొకటిరెండు తెల్పెదను. సంగీతశాస్త్రవిషయములు వచ్చినప్పు డీయన వ్యాఖ్యానములందు 'తథా చ మతంగః' అని యుదాహరించి నాఁడు. తెలియక ముద్రాపకులు కొందఱు 'మాతంగః' అని ముద్రించిరి. మతంగుఁడో మాతంగుఁడో సంగీత శాస్త్రమున నేమి గ్రంథము రచించెనో నేఁ డెవ్వరికిని దెలియరాకుండెను. ఈ నడుమ శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవి, ఎం.ఏ.గారు తంజావూరి రఘునాథరాయని సంగీతసుధలో "గ్రంథం బృహద్దేశ్యభిధం మతంగముని ప్రణీతం నిపుణం విలోక్య" అని యుండుటను బరిశీలించి తిరువాన్కూరు మహారాజ పుస్తకశాల వారిటీవల సంపాదించిన బృహద్దేశి గ్రంథభాగము మల్లినాథుఁ డుదాహరించిన మతంగ కృతగ్రంథముగా గుర్తించిరి. మఱియుఁ గొన్నిచోట్ల "తథా చ చాక్షుషః" అని యున్నది. చాక్షుషుఁ డెవరో ఏమి గ్రంథము రచించెనో తెలియదయ్యెను. ఇది రాజనీతిగ్రంథమని శ్రీకవిగారే గుర్తింపఁగల్గినారు. మల్లినాథుఁ డుదాహరించిన మహాయాత్ర యను గ్రంథమిట్టిదని యిదివఱ కెఱుఁగ రాకుండెను. అది యిప్పుడు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలకు లభించినది. శాకునగ్రంథ మృగచర్మీయము, రాజపుత్రీయము మొదలగు గ్రంథము లిప్పుడు దొరకకున్నవి. ఉభయమీమాంసలందును నుభయతర్కములందును బ్రాచీనగ్రంథము లీయన యుదాహరించినాఁడు. చార్వాక బౌద్ధగ్రంథముల నుదాహరించినాఁడు. అందుఁగొన్ని యిప్పుడు కానరాకున్నవి. పంచకావ్యవ్యాఖ్యలం దీయన దక్షిణావర్తనాథుఁడను నొక ప్రాచీన వ్యాఖ్యాతను ''నాథవచన మనాథవచనమేవ" ఇత్యాదివిధముల గర్హించినాఁడు. దక్షిణావర్తనాథుని వ్యాఖ్య లిప్పుడు దొరకినవి.

మల్లినాథుఁడు రచియించిన గ్రంథము లివి తెలియవచ్చుచున్నవి. రఘువంశ, కుమారసంభవ, మేఘసందేశ, కిరాతార్జునీయ, శిశుపాల వధములను పంచకావ్యములకు వ్యాఖ్యలు, నైషధవ్యాఖ్య, భట్టికావ్యవ్యాఖ్య, ఏకావళి వ్యాఖ్య, తంత్రవార్తికటీక, సర్వమంజరీ వ్యాఖ్య (పరిమళము), తార్కిక రక్షటీక, జ్యౌతిషగ్రంథము, రఘువీరచరిత (?) రఘువీరచరితము మల్లినాథకృతి యగునో కాదో?

మీఁద నుదాహరింపఁబడిన చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యాత శ్లోకము లందుఁ బెద్దిభట్టు సర్వజ్ఞ సింగభూపాలునిచే (మాతులేయక్రతౌ? కృతౌ?) మేనమామ కుమారుని యజ్ఞమునఁ గనకాభిషేకసత్కారమందినట్టున్నది. సర్వజ్ఞ సింగభూపాలకృతియగు రసార్ణవసుధాకరము నీతఁడు తన వ్యాఖ్యలం దుదాహరించినాఁడు. సర్వజ్ఞసింగభూపాలుని సమ్మానాభిమానము నిట్టు పెద్దిభట్టు చూపినాఁ డనుకొనుచున్నాను. పెద్దిభట్టు సర్వజ్ఞ సింగభూపతి కాలమున నున్నవాఁడనుటకు సాధకముగా నీ క్రింది శ్లోకము నా కొకచోటఁ జేకూడినది.

శ్లో॥ కిం వాససా చీకిరిబాకిరేణ కిం దారుణా వంకరటింకరేణ
సర్వజ్ఞ భూపాలవిలోకనార్థం వైదుష్య మేకం విదుషాం సహాయమ్.

పెద్దిభట్టొకనాఁడు చీఁకిరిబాఁకిరి చినుఁగులప్రాఁత కట్టుకొని వంకర టింకరకఱ్ఱ చేతఁ బట్టుకొని సర్వజ్ఞసింగభూపతి విద్వత్సభకుఁ బోవుచుండఁ ద్రోవలో నెవరో యడిగిరఁట. తాతగారూ! రాజసభ కిట్టివేషముతోఁ బోవుచున్నా రేమని? అప్పు డాయన పై శ్లోకము చెప్పెనఁట.

మఱియుఁ బెద్దిభట్టు గణాధిప ప్రసాదముగలవాఁడని చంపూ రామాయణ వ్యాఖ్యాది శ్లోకములందున్నది. రఘువంశాది వ్యాఖ్యలందుఁ బ్రధానముగాఁ జేసిన గణపతిస్తుతిశ్లోకము లున్నవి.

పెద్దిభట్టుపేర నీ క్రింది కథలను కొందఱు చెప్పుచున్నారు. "పెద్దిభట్టు తోడియల్లుఁడు ఘనాంతము వేదవిద్య నేర్చినవాఁడు. మంచి కండపుష్టి కల వాఁడు. పెద్దిభట్టు మంచి సంస్కృతసాహిత్యము, శాస్త్రపాండిత్యముఁ గలవాఁడు గదా! పెద్దయల్లుఁడగు నా వేదముగ్ధుఁడును జిన్నయల్లుఁ డగు నీ శాస్త్రచతురుఁ డును నత్తవారింటి కేక కాలమున నొకప్పు డేతెంచిరి. అత్తమామ లా పెద్దయల్లు నలక్ష్యముతో నగౌరవముతోను, నీ పిన్నయల్లుని మన్ననతో మర్యాదతోను జూడసాగిరి. ఆతని వేదవైదుష్యమును వెక్కిరించి- యీతని శాస్త్ర చాతుర్యమును సన్నుతించిరి. ఆతనికి నడవలోఁ జాఁపమీఁదను, నీతనికిఁ బడుకగదిలోఁ బట్టెమంచముమీఁదను శయనవిధాన మేర్పఱచిరి. పెద్దాతఁడు కోపమునఁ గుములుచుండెను. పిన్నాతఁ డుత్సాహమున నుప్పొంగు చుండెను.

పడుకగదినుండి రాత్రి లఘుశంకకు బయలి కేఁగుచు నీ పిన్నాతఁడు త్రోవలో నడవలోఁ బండుకొనియున్న తోడియల్లు నొక తన్నుతన్ని యెఱుఁగక ప్రమాదమునఁ దన్ని నట్టు నటించి "క్షమధ్వమ్" అని బుజ్జగించి పోవు చుండెను. ఒకనాఁ డాయెను. రెణ్ణా ళ్ళాయెను. అనుదినము నట్లే తన్నుచు "క్షమధ్వమ్" అని చెప్పుచుండ సాగించెను. ఒకనాఁడు రెణ్ణాళ్లు ఓర్చుకొనెను. కాని పెద్దయాతఁడా మీఁద నాగఁజాలఁడయ్యెను. మూఁడవనాఁడు నట్లే యాతఁడు తన్ని క్షమధ్వము అని చెప్పెను. కోపాటోపముతో లేచి యా పెద్దయాతఁ డీ పిన్న యాతని సిగ పట్టుకొని వంగలాగి "పొగరుఁబోతా! ప్రతిదినముఁ దన్నుచు నొకటే క్షమధ్వము చెప్పసాగించితివి. నీ కొక క్షమధ్వము వచ్చిన నాకు ముప్పదిరెండు శ్రయధ్వములు వచ్చును. ఏమనుకొన్నావో నా దెబ్బ చూచికొ" మ్మని "ప్రథమా ద్వితీయేషు శ్రయధ్వం, ద్వితీయా స్తృతీయేషు శ్రయధ్వం, తృతీయా శ్చతుర్థేషు శ్రయధ్వం". (ఇట్లు ముప్పది రెండు శ్రయధ్వములు గల వేదమంత్ర మున్నది.) అని సస్వరముగాఁ జదువుచు నొక్కొక్క శ్రయధ్వమున కొక్కొక్క గ్రుద్దు చొప్పున ముప్పదిరెండు గ్రుద్దులు వెన్నెముకలు విఱుగునట్లు వీఁపుమీఁదఁ దగిలించెను. అవమానితుఁడై పిన్న యల్లుఁడడఁగియుండెను. అనేకు లీ కథను పెద్దిభట్టుపేరఁ జెప్పుదురు. తన్నులు తగిలిన వనుటకు శ్రయధ్వము లయిన వనుట పారిభాషికముగా వైదికుల వాడుకలో నున్నది.

ఎల్లప్పుడును సుకవిసూక్తిరసాస్వాదన తత్పరుఁడుగా నుండు నీ పెద్దిభట్టు స్త్రీవర్ణనమున మంచి మంచి శ్లోకములను జదువుచుండఁగా వినుచున్నదై యాతని యిల్లా లొకనాఁడిట్లు వేఁడుకొన్న దఁట! వారిని వారిని వర్ణించిన శ్లోకములను జదువుచుందురేగాని నన్నొకనాఁడైన వర్ణింపరైతిరి గదా" యని. నాఁడిట్లు వర్ణించినాఁడు పెద్దిభట్టు!

శ్లో॥ మేరుమందరసమానమధ్యమా తింత్రిణీదళవిశాలలోచనా,
అర్కశుష్కఫలకోమలస్తనీ పెద్దిభట్టగృహిణీ విరాజతే!

గ్రంథవ్యాఖ్యానదీక్షతోఁ గాలమెల్లఁ గడపుచుఁ బెద్దిభట్టింటి పని నంటించుకొనకుండెను. "ఇత్యర్థః, ఇతిభావః", అనుచు నీయన కూరుచుండుట వలన నిల్లాలికి గృహనిర్వాహము దుష్కర మగుచుండెను. ఒకనాఁడొక యాప్త విద్వాంసుఁ డతిథియై యింటికి రాఁగా నేఁడేమి కూరగాయలు వండెద వని పెద్దిభట్టు భార్య నడిగెను. ఆమె యిట్లు బదులు చెప్పెను. "ఇత్యర్థముల కూర– ఇతిభావముల పులుసు" – వండెదను. మీ రింటినిండ నింపుచున్న పదార్థము లివేకదా!

ఈతఁడు శ్రీహర్షనైషధమునకు వార్ధకమున వ్యాఖ్య గావింప నారంభించెను. జీవితసంశయముచేఁ దొందరతొందరగా రచించుటచేత నా వ్యాఖ్య యపర్యాప్తముగా నుండెను. అది చూచి యొక పండితుఁ డింత లఘువుగా రచించుచున్నా రేమని యడుగఁగా "మాఘే మేఘే గతం వయః (మాఘమున, మేఘసందేశమున వయస్సు కడచెను.) అని పెద్దిభట్టు బదులు చెప్పెను. ఇట్టి కథలు మఱికొన్ని యున్నవి.

ఈతఁడు విద్యానాథమహాకవికృతి యగు ప్రతాపరుద్రయశోభూషణ మను నలంకారశాస్త్రగ్రంథమునకు వ్యాఖ్యాత. పెద్దిభట్టు మల్లినాథునకుఁ దనుజుఁడని యాతఁడు తన గ్రంథమందుఁ జెప్పినాఁడు. చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యానమునందు జనశ్రుతియందు ననుజుఁడని యున్నది. ప్రతాపరుద్రీయ వ్యాఖ్యానమునందున్న విధము లేఖకాదిదోష జనితము కానిచో నదియే మనకు విశ్వాస్యతరము. ప్రతాపరుద్రీయవ్యాఖ్యాన పీఠికలోని శ్లోకము లివి. "వాణీం కాణభుజీమ్" – అన్న శ్లోకము తర్వాత.

శ్లో॥ త్రిస్కంధశాస్త్రజలధిం చుళుకీకురుతే స్మ యః,
తస్య శ్రీమల్లినాథస్య తనయోఽజని తాదృశః.
కోలచల పెద్దయార్యః ప్రమాణపదవాక్యపారదృశ్వా యః,
వ్యాఖ్యాతనిఖిలశాస్త్రః ప్రబంధకర్తా చ సర్వవిద్యాసు॥

తస్యానుజన్మా తదనుగ్రహాప్తవిద్యానవద్యో వినయావనమ్రః,
స్వామీ విపశ్చి ద్వితనోతి టీకాం ప్రతాపరుద్రీయరహస్య భేత్త్రీమ్.

ఈ శ్లోకములు రఘువంశాది వ్యాఖ్యాత పెద్దిభట్టారకుఁడే యనునర్థ మును ధ్వనించుచున్నవి.

కుమారస్వామి సోమపీథికుమారుఁడు మహాదేవుఁడు. మహాదేవుని కుమారుఁడు శంభువు. ఈతఁ డనేక యజ్ఞములు చేసెను. శంభుపుత్రుఁడు భాస్కరుఁడు. భాస్కరుని పుత్త్రుఁడు నాగేశ్వరయజ్వ. ఈతని పుత్త్రులు నలుగురు – పౌత్త్రులు నలుగురు – అల్లుండ్రు నలుగురు– దౌహిత్రులు నలుగురు – ఆర్త్విజ్యము చేయఁగా–సర్వతోముఖ పౌండరీకాంత యజ్ఞములు చేసినాఁడు. నాగేశ్వరయజ్వకొడుకు కొండుభట్టు, ఈతని కొడుకు నాగేశ్వరుఁడు, నాగేశ్వరుని కొడుకు చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యాత నారాయణ పండితుఁడు అని చంపూరామాయణవ్యాఖ్యా పీఠికాశ్లోకములందున్నది.

కాలము

ఈ వంశమువారిలో సుప్రఖ్యాతుఁడు మల్లినాథుఁడు గదా! ఆయన వర్తిల్లినకాలమును మాత్ర మిక్కడ నిర్ణయించుచున్నాను. ఇంతకు ముం దీయన కాలమును గూర్చి విస్పష్టపరిజ్ఞానము లేదు. మల్లినాథుని గ్రంథములలో సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుని రసార్ణవసుధాకర ముదాహరింపఁబడినది. కావున నాతఁడు సర్వజ్ఞ సింగభూపతికి సమకాలమువాఁడు గాని తర్వాతివాఁడు గాని యగును. సింగభూపాలుని కాలనిర్ణయము తగవులతో నిండి యున్నది. ఇద్దఱు సర్వజ్ఞ సింగభూపాలురున్నారు. స్థూలముగా నిక్కడ నింతమట్టు వ్రాయుచున్నాను. 1380–1450 ప్రాంతమువారు వా రిర్వురును. మల్లినాథుఁడు వారిలో మొదటి సింగభూపాలుకాలము వాఁడని నేను గొన్ని యాధారము లచే నిర్ణయించుకొన్నాను. మల్లినాథునితాత ప్రతాపరుద్రునిచే సమ్మానితుఁ డగుటచేత మల్లినాథుఁడు సింగభూపతికిఁ దర్వాతికాలమువాఁడు కానేరఁడు. మల్లినాథునికొడుకు కుమారస్వామి సోమపీథి తన ప్రతాపరుద్రీయ వ్యాఖ్యలోఁ బెద్దకోమటి వేమభూపాలుని సాహిత్యచింతామణి నుదాహరించి నాఁడు. పెద్దకోమటి వేమారెడ్డి 1400 మొదలు 1420 దాఁక రాజ్యపాలనము చేసెను. కుమారస్వామి సోమపీథి 1450 ప్రాంతమువాఁడు.

⁂ ⁂ ⁂

13

త్యాగరాజు

ఆంధ్రదేశము కర్మఠప్రచురమయినది. ఆంధ్రబ్రాహ్మణులు శ్రౌత స్మార్తకర్మపరాయణులు. తక్కిన వర్ణములవారును వీరి ననువర్తించిన వారే. పాశుపతకాలాముఖశైవములు, జైనబౌద్ధములుగూడ నాంధ్రులలో సురూఢము లయినవి. శంకరుల తర్వాత పై మతముల యెగువును తగ్గించి యధికముగా నద్వైతమతమును, రామానుజుల తర్వాత రెండు మూఁడుశతాబ్దులకుఁ గొలఁది కొలఁదిగా వైష్ణవమును దెలుఁగుదేశమున నభివ్యాపించినవి. ఆంధ్రదేశము నందు ద్వైతమతప్రచారము చాల నర్వాచీనము. ఇన్ని మతములు వ్యాపించి సాగుచున్నను నాంధ్రులలో బ్రాహ్మణులు, నితరవర్ణములవారు యోగప్రభేదములగు మంత్ర, భక్తి, లయ, హఠ, తారకరాజాది యోగప్రభేద ముల యోగవిద్య నధికముగా నభ్యసించుచు వచ్చిరి. శైవులు, శాక్తులు, వైష్ణవులు నధికముగా మంత్ర యోగము నభ్యసించిరి. వేమన, పోతులూరి వీరబ్రహ్మాదులు హఠయోగమును సాధించిరి. పోతన, రామదాసు, ప్రకాశదాసు మొదలగువారు భక్తి,లయ,యోగపరాయణులయిరి. దక్షిణదేశమున నెలకొన్నను, త్యాగరాజు కూడ నక్కడి యాంధ్రులయిన నారాయణతీర్థులవలె భక్తి, లయ, యోగముల ద్వారమున సంగీతరూపమగు నాదబ్రహ్మానందరసము ననుభవించిరి. బాహ్యమయిన మూర్త్యారాధనముకంటె త్యాగరాజుగా రధికముగా నంతర్యామ్యర్చనమునే కావించిరి. త్యాగరాజుగారి కీర్తనలలోఁ బెక్కింట నీ విషయము ప్రవ్యక్తమగును. బాహ్యములయిన తీర్థములను గంగాధనుష్కోట్యాదులను దిరిగి యారాధించుటకంటె నంతరంగమునఁ గల గంగాధనుష్కోట్యాదుల నర్చించుటలో బాహ్యములయిన కోటితీర్థముల నర్చించుఫలము లభించునని యీ క్రింది కీర్తనమున త్యాగరాజుగారు వెల్లడించిరి. ధనువనఁగా వెన్నెముక. దాని కోటి యగ్రము నాసాగ్రము గాని మూలాధారకుండలినీ స్థానముగాని యగును. ఈ కీర్తన మీ యర్థమును నిరూపించుచున్నది.

తోడి - ఆది

కోటి నదులు ధనుష్కోటిలో నుండcగా
ఏటికి తిరిగేవే ఓ మనసా! ॥కోటి॥

సూటిగ శ్యామసుందరమూర్తిని
మాటిమాటికిc జూచేమహారాజులకు ॥కోటి॥

గంగ నూపురంబునను జనించను
రంగనిc గావేరి గని రాజిల్లను
బొంగుచు శ్రీరఘునాథుని ప్రేమతోc
బొగడే త్యాగరాజుమనవి వినవే ॥కోటి॥

వెన్నెముక నడిమిదగు సుషుమ్నకు రెండు పార్శ్వములను ఇడా పింగళా నాడులు సాగుచున్నవి. మూcడు నాడులును ధనుష్కోటిలో నాసాగ్రము గాని, కుండలిని గాని, రెండింటిలో నే స్థలమయినను, నక్కడ నేకీభవించు చున్నవి. శ్రుతితాళగేయములు సంగీతారంభమునను నవసానమునను నట్లే ముక్తాయింపులో నేకీభవించుచున్నవి. ఈ యేకీభావమునకే లయ మని నామాంతరము. త్యాగరాజు గా రీ లయ బ్రహ్మానందరసమును సర్వదా యనుభవించుచు ధనుష్కోటిలో నానందసాగరమున నోలలాడుచునుండిరి.

పై యర్థమునే త్యాగరాజుగా రీ సంకీర్తనమున మఱియు వివరించిరి.

గరుడధ్వని - దేశాది

ఆనందసాగర మీదని దేహము భూభారమె రామ
శ్రీనాయకాఖిలనైగమాశ్రితసంగీతజ్ఞాన మనుబ్రహ్మ
శ్రీ విశ్వనాథ శ్రీకాంతవిధులు పావనమూర్తు లుపాసించలేదా
భావించి రాగలయాదుల భజియించే శ్రీత్యాగరాజనుత॥ఆ॥

ఈ విషయమునే నారాయణతీర్థులవా రిట్లు ప్రస్తుతించిరి.

భైరవి - ఆది

రామకృష్ణగోవిందేతి నామసంప్రయోగే
కామ మిహ స్నాతవ్యం సర్వోత్తమప్రయాగే

రామనామగంగాసమ్మిళిత కృష్ణనామ
యామునే గోవిందనామసరస్వతీ ప్రథితే
యోగిమానసపరమహంసకులకలితే
వాగీశ విష్ణురుద్రాది వాగ్లహరీలలితే
స్నానసంధ్యాజపహోమతర్పణా నపేక్షితే
హానివృద్ధ్యాదిరహితాఖండసుఖఫలదే
యాగయోగరాజభోగత్యాగసంబంధం వినా
భక్తివిరక్తి విజ్ఞానద్వారాముక్తిఫలదే
సర్వపాపౌఘతిమిరదండసూర్యమండలే
సాధునారాయణతీర్థతీర్థరాజవిమలే.

యోగప్రభేదమగు నాదోపాసనమహిమను త్యాగరాజు గారిట్లు వర్ణించిరి.

బ్యాగడ - దేశాది

నాదోపాసనచే శంకర
నారాయణవిధులు వెలసిరి యో మనసా ॥నా॥

వేదోద్ధరులు వేదాతీతులు
విశ్వమెల్ల నిండియుండేవారలు ॥నా॥

మంత్రాత్ములు యంత్రతంత్రాత్ములు మఱి మ
న్వంత్రము లెన్నో గలవారలు
తంత్రీలయస్వర గాన విలోలురు
త్యాగరాజవంద్యులు స్వతంత్రులు ॥నా॥

లయవియోగములలో నాదానుసంధానమే యుత్తమోత్తమమైనదని యోగీశ్వరుc డైన గోరక్షనాథుcడిట్లు ప్రశంసించినాcడు.

శ్రీయాదినాథేన సపాదలక్ష
లయప్రకారాః కథితాః పురా వై
నాదానుసంధానక మేక మేవ
మన్యామహే ముఖ్యతమం లయానామ్॥

శ్రీత్యాగరాజస్వామివారి భక్తియోగపరాకాష్ఠ నీ సంకీర్తనమున గుర్తింప వచ్చును.

ముఖారి - రూపకం

ఎంతని నే వర్ణింతును శబరీభాగ్య ॥మెం॥
దాంతులు వరకాంతలు జగమంత నిండియుండఁగ ॥నెం॥

కనులార సేవించి కమ్మనిఫలముల నొసఁగి
తనువు పులకరించఁ బాదయుగములకు మ్రొక్కి
ఇనకులపతి సముఖంబున పునరావృత్తి రహితపద
ముసు పొందిన త్యాగరాజనుతురాలి పుణ్యమ్మును ॥ఎం॥

త్యాగరాజుగారు మనోలయయోగములేని బాహ్యతంత్రపరాయణుల నిట్లు పరిహసించిరి.

ఆభోగి - ఆది

మనసు నిల్ప శక్తి లేకపోతే
మధురఘంటవిరుల పూజేమి జేయును ॥మ॥

ఘనదుర్మదుఁడై తా మునిఁగితే
కావేరి మందాకిని యెటు బ్రోచును ॥మ॥

సోమిదమ్మ సొగసుగాండ్రఁ గోరితే
సోమయాజి స్వర్గార్హుఁడౌనో
కామక్రోధుఁడు తపం బొనర్చితే
గాచి రక్షించునే త్యాగరాజనుత ॥మ॥

త్యాగరాజుగారు మంత్రజపయోగపరాయణుల నిట్లు మహనీయుల నుగా స్తుతించిరి.

శ్రీరాగం - దేశాది

నామకుసుమములచేఁ బూజించే
నరజన్మమే జన్మము మనసా ॥నా॥

శ్రీమన్మానసకనకపీఠమున
చెలఁగఁ జేసికొని వరశివరామ ॥నా॥

నాదస్వరమనే వరనవరత్నపు
వేదికపై సకలలీలా వి
నోదుని పరమాత్ముని శ్రీరాముని
పాదములను త్యాగరాజహృద్భూషణుని ॥నా॥

భగవత్ప్రాప్తికి సూటియైన దగ్గఱిమార్గమగు హఠేతర యోగప్రభేద ప్రకారము ఆంధ్రదేశమున సర్వదా అభ్యుదయము నందుచుండునుగాక. త్యాగరాజుగారివంటి మహనీయులు ఆంధ్రదేశమున తనరారుచుందురు గాక!

-2-

త్యాగరాజస్వామీ! మీ యద్వైతానుభూతి మా కానందము గొల్పు చున్నది. మీరు శివ, దేవీ, రామకృష్ణ, లక్ష్మి, సరస్వత్యాది దేవతలను నాయా పుణ్యస్థలముల యర్చామూర్తులను స్తుతించుచుఁ గృతులను రచించితిరి గాని, యన్నింటను నీశ్వరాద్వైతానుభూతినే భగవంతుని సచ్చిదానందాత్మకతనే వ్యక్త పఱిచితిరి!

మీ కృతులలో భావరాగతాళములు పరస్పరము సమేళమై యానుకూల్యముతో నైక్యముతోఁ బ్రస్తారము చెంది చెంది, యాహ్లాద వినోదము లలరార్చి, ముక్తాయింపు ముగింపులో మూఁడును చరమానందమున సమన్వితములగు తీరులు మా మనసుతలఁపును, నోటి పలుకును, మేనిచెయిద మును నైక్యపరిపాకమునకుఁ దార్చి, మా జీవితములనే దివ్యసంగీతములఁ గావించి, మమ్ముఁగూడ సుకృతులుఁగా వెలయించుఁగాక!

బండుదుండగము లాడువాఁడు "పలుకు తేనెలతల్లి" పాటలఁ బాడఁ జాలడు. కట్టెలు గొట్టువాఁడు వీణ మీఁటజాలఁడు. సంగీతము సుకుమారకళ! ఇది భక్తిజ్ఞానపరమగుచో సుకుమారాతి సుకుమారము, మధురాతిమధురము నయిన యాత్మానుభూతికిఁ ద్రోవద్రొక్కించుననుట మీ యనుభవము. శ్రుతిస్థాయి తప్పనిగానము నేర్చినట్టే మీరు భగవత్పరమే యయిన రచనను

గూడ నేర్చితిరి. మీ గేయరచనాగానవిధానములు మానవలోకోద్ధారకములు. దివ్యప్రజ్ఞాస్ఫోరకములు.

భగవంతుని కభిముఖముగా మన జీవయాత్ర సాగించుచు నాయనతో నన్వయము చెందునట్లు చేయుట గానమునకుఁ బరమార్థము. ఈ జీవశ్రుతిస్థాయిని సదా హృదయమునఁ గుదుర్చుకొని మనము గానా నందము ననుభవింతము గాక!

ఈ యర్థమునకుఁ దార్కాణగా త్యాగరాజప్రసక్తమగు నొక కథ నిక్కడ వివరింతును.

త్యాగరాజుగారి తాతలకాలమునఁ దెల్గుదేశమున భయంకరక్షామ పీడ కల్గెనఁట. ఒక పల్లెటూర వీరి తాతలతాతగారు భగవత్సంకీర్తనము జరుపుకొనుచుఁ బలువుర నాకట్టుకొని పూజ్యులుగా నుండెడివారఁట! ఆయన యా యూర నాహారపదార్థములఁ గొంద ఱిండ్లనున్నవాని నందఱకుఁ బంచి పెట్టించి, నేఁటి రేషన్ విధానమునఁ గొన్నాళ్లు తక్కువతిండితో నూరివారి ప్రాణములు నిలిపెనఁట. ఏ యింటను జిట్టెడుగింజలుకూడ లేని దుస్థితి వచ్చెను. ఎండలు మండుచున్నవి. మరణయాతన వచ్చినది. ఈ ముసలిబాపఁ డీశ్వరుఁడున్నాడు, రక్షించును అని సంకీర్తనము చేయుచుండెను. ఆ యూరి కైదాఱుమైళ్ల దూరమున నీరు లేని యిసుకయెడారి యేఱును, దాని కావలిగట్టున నొక గ్రామమును, నా యూరి రెడ్డియింటఁజాల నిలువధాన్యమును నుండుట విన వచ్చెను. వానలు లేకున్నను నా యేటి చలువకు బావులలో నీళ్లుండుటచే నా యూరఁగొంత పంట పండెను. ఈ భక్తబ్రాహ్మణుని ననుసరించి యూరి వారయిదుగు రా రెడ్డిని యాచింపఁ బయినమైరి. ఈ బ్రాహ్మణుఁడును బయనమయ్యెను గాని, రక్షకుఁడు భగవంతుఁడనుచు బాటలోఁ బాటలు సాగించెను. ఇసుకయేటిలో నడక – మట్టమధ్యాహ్నము మండుటెండ– ప్రాణాపాయ స్థితిలో నందఱు నుండిరి. చింపిరిబట్టలు కాళ్లకుఁ జుట్టుకొనికూడ నిలువను నడుగు సాగింపను జాలకుండిరి. నోళ్లు పిడుచకట్టుకొని పోవుచుండెను. ఇట్టిచోఁ గొన్ని గజముల దూరమున, జేబుకొన్న చిగురాకు జొంపములతో నిండారిననీడతో నొక గొప్పవృక్షము గానవచ్చెను.

భక్తబ్రాహ్మణుఁడు దానిని జూచి తనిసి యటు చేరఁబోవుద మనెను. అందొకఁడు మన కనులు తిరిగి మతిచెడి యట్టు చెట్టు గానవచ్చినది. నే నేఱుఁగుదును. ఇక్కడ చెట్టెన్నఁడును లేదు. చావో బ్రదుకో నేను మీఁదియూరికే యడుగు సాగించెదనని బండతనముతో నడువసాగెను. కడమవారు కళవళపడ సాగిరి. భక్తుఁడు నేను ముందు చేరఁబోయి నిజమయినచో మిమ్ముఁగేక వేసి పిలుతును రండని చెట్టును జేర నడచెను. చల్లని నీడచెట్టాతని కుల్లాసము గొల్పెను. కడమవారు ముగ్గురు నాయన పిలుపునఁ జేరఁజనిరి. అందొకఁడు మాయో నిజమో చల్లనినీడ దొరకినది. నోరు పిడుచ కట్టుకొని పోవుచున్నది. స్వామీ! చెట్టునీడ నిప్పించినట్టు నీరుకూడ నిప్పింపుఁడు అనెను. భక్తుఁడు ప్రార్థించెను. అంత నా చెట్టు చిగురుజొంపముల నుండి చల్లని తియ్యనీరు చెంబులతోఁ బోసినట్లు ధారలుగా జారసాగెను. కనులు మొగము కడుగుకొని కడుపాఱ వాచాఱతో నీరు ద్రావి తల యొడలు కాళ్లు గడిగికొని హాయి హాయి మని యందఱు నానందించిరి. ఇదేమి వింతో అనిరి! ఒకఁ డిట్లనెను. "మండుటెండలలోను, బాదుగుళ్లలోను, నీరులేని పాడు నదులలోను దేవతలో పిశాచములో విహరించుచుందు రందురు. వారెన్ని వింతలయినఁ గొంతకాలము చేయఁగలరు. ఇదేదో అట్టివారి పని. ఏదైనఁ గానిండు. ఇది మాయము కాకముందే మన మంచి జరుపుకోవలెను. అయ్యా! మీరు ప్రార్థింపుఁడు. వచ్చినది తిండిగింజలకై – ఇంట, ఊర, అందరు చచ్చుచున్నారు. వారికి నేఁటికి వలసిన బియ్యము, పప్పువగైరా పదార్థములు కావలెను" అనెను. పండ్లు రాలినట్లు బియ్యపుమూటలు, పప్పులు వగైరాల మూటలు రాలెను. తన వంతు గైకొని యూరివారిని బంపుదు నని కాళ్లు కాలకుండుటకుఁ గూడఁ బ్రార్థింపుఁ డని భక్తుని వేఁడి యాతఁ డింటికిఁ బర్వెత్తెను.

ముగ్గురున్నారు. ఇదేదో ముసలిబ్రాహ్మణుని మంత్రమహిమ. మంత్రాలకుఁ జింతకాయలు రాలునా యన్నమాట తలక్రిందైనది. ఉచ్ఛిష్టగణపతి మంత్రమో యట్టి దింకేదో యాతఁడు జపించుచున్నాఁడు. అట్టి క్షుద్రదేవత లిట్టి ఫలములు కూర్పఁగలవు. మహామంత్రములు పరదేవతలు పరలోకమున ఫలప్రాప్తిని కలిగించునే కాని తుచ్ఛమైన యిహసుఖముల

నీయవు. ఏమైనఁ గానిమ్ము. ఇప్పుడు చచ్చుచున్నాము గాన కోరకతప్పదు. అయ్యా! మా యూరికరవు తీరుదాఁక నూర నందఱికిఁ గావలసిన యాహార మా యిండ్లనే వేయునట్లు మీ దేవతనో, దయ్యమునో ప్రార్థింపుఁడు అనెను. భక్తుఁడు ప్రార్థించెను. ఆతఁడు మరల ననెను. ఏమో! యిండ్లకడ లభించి యుండవచ్చును. నా కిక్కడఁ గడుపార మంచి పండ్లు పాలు తిండ్లు దొరకవలెను. అవి తిని నే నింటికి వెళ్లుదు ననెను. వాని కోరిక లభించెను. ఆరగించి వాఁడింటి కరిగెను.

ఇద్దఱున్నారు! ఒకఁడు మీ భక్తికి మెచ్చి కల్పవృక్ష మిక్కడ వెలసినట్లున్నది. ఏమి కోరవలెనో తెలియఁజాలకున్నాను. నా కేమి కావలెనో వాని నన్నిటిని మీరే యీ కల్పవృక్షముచే నిప్పింపుఁడు అనెను. భక్తుఁడు ప్రార్థించెను. కాని, చెట్టునుండి యేవియు రాలవయ్యెను. ఏల రాలకున్నవో బదులు చెప్పుమని భక్తుఁ డా వృక్షమును వేఁడెను. చెట్లు గజగజ వణఁక సాఁగెను. కొంత కిట్లు చెట్టు నుండి బదులు వచ్చెను. ఇంత దాఁక నేను నన్నుఁ గోరినవారికి వలసిన వస్తువులనే యియ్యఁగల్గుచుంటిని గాని ప్రశ్నములకు బదు లెఱుఁగుట పలుకుట యెఱుఁగను. మీ ప్రార్థనవల్ల నా కొఱఁత తెలిసికొని, నా యంతర్యామినిఁ బరమాత్ముని వేఁడి నేఁ డా ప్రజ్ఞను బడసి మీకు బదులు చెప్పఁగల్గుచున్నాను. ఇది నాకుఁ గావలెనని యడుగనేరనివానికి, దానిలేవడి వలని యిబ్బందిని గుర్తింపనివానికి నేది గాని లభింపదు. అట్టివాని కేది యిచ్చినను దానిని వాఁడు సరిగా ననుభవింపఁజాలఁడు. కాన, యీతని కేదియు నీయవీలు లేదు. తన కొఱఁతల నాతఁడు గుర్తించి యర్థించుఁగాక యనెను. ఆతఁడు యోచించుచుండెను. భక్తుఁడు ప్రార్థించెను. నీ వెవరవమ్మా! కల్పవృక్షము నీవేనా? నేను కల్పవృక్షమనే. నీ ప్రార్థన లాలకించి, నా యంతర్యామిని సర్వాంతర్యామి యీశ్వరుడు కోరికలు దీర్పఁబంపెను. కోరుము అనెను. ఆనందపరవశుఁడై "అమ్మా! ఇఁక నిన్ను విడువఁజాలను. మునుముందుగా ఈ పని గావింపుము. నన్ను నమ్మక మీఁది గ్రామమునకు దూకిన వాఁడేమి సంకటములో నున్నాఁడో. వాని నిటకు దెప్పింపుము". కల్పవృక్షము మీఁది యూరు చేరలేక స్మృతిదప్పి త్రోవలోఁ బడియున్న వానిని

రాల్చెను. స్మృతి లేదు. వానికిఁ బ్రాణముపోయుమని భక్తుడు వేఁడెను. అయ్యా! ఇది నావల్లఁగాదే యని వణఁకుచు నంతర్యామి నర్థించి దానిని గొని తెచ్చి వాని కిచ్చెను. పాలలోఁ బంచదార కలసిపోయినట్లు నీవు నాలోఁ గలసిపోయి నా రూపమునను నెలకొనుము. కల్పవృక్షము అన్ని కోరికలను దీర్చినది యన్న ప్రసిద్ధి నిలుపుకొనుమా యని భక్తుఁడనెను. ఎన్నఁడు నెవ్వరును గోరని గోరికలు కోరుట జరుగుచున్నదే యని యచ్చెరువు చెంది యది యంతర్యామి నడిగి యిట్లు బదులు చెప్పెను. "నేను నీలో నైక్య మందుదును గాని నీవు ప్రపంచ ప్రాణికోటితో నైక్యమందవలెను. మానవతలో నే ప్రాణినిగాని నీవు వేఱుపఱుపరాదు. ఏ భాగమున నీవు వేర్పాటు పాటింతువో ఆ భాగమున నే నుండ వీలుండదు" సర్వపరిపూర్ణత గోచరించి భక్తుఁడు వల్లె యని పరమానందభరితుఁడై చెట్టును గౌఁగిలించుకొనెను. చెట్టు మాయ మయ్యెను. చెట్టు మాయమగుట చూచి చావు దప్పించుకొన్న తొల్లిటివాఁడిది యంతయు మాయయని నే నన్నట్టే యయ్యె ననెను. కడుమవారుకూడ వారు తొలుత ననుకొన్నట్లే యనుకొనిరి గాఁబోలును! భక్తుని తర్వాతి తీరెట్లుండఁబోలునో మీరే పర్యాలోచించి నిర్ణయించు కొందురుగాక! ఈ కథనో, ఆ చెట్టునో కడుపునఁ బెట్టుకొని త్యాగరాజుగా రీ పాట పాడిరి!

తరము గాని యెండవేళా కల్ప
    తరునీడ దొరకిన ట్టాయె యీ వేళ
నన్ను విడిచి కదలకురా, రామ!
    నిన్నెడబాసి యరనిమిష మోర్వనురా!
    నన్ను విడిచి కదలకురా!

త్యాగరాజుగారి కీర్తనలన్నియు లోఁతు తఱచి చూచినచో నిట్టి యనుభవముల నాదబ్రహ్మావతారములే!

❊ ❊ ❊

14

ఆంధ్రభాషావతారము

అమ్మ–అబ్బ–శబ్దరూపనిష్పత్తి

సాధారణముగా వాడుకలో నుండు దేశభాషలలో మాతాపితరులు, అగ్రజులు, పితృవ్యమాతృవ్యులు, పితృమాతృష్వసలు, పితామహమాతామహులు పసిబిడ్డ లుగ్గుపాలనాఁటి బోసినోటితో తమ్ముఁ దా మెఱుఁగ నేరని నాఁటికే, పరిచితులై పలుకరించువారు, పలుకరింపఁబడువారు నగుదురు గాన వారి చుట్టఱికపుఁబిలుపు పదములు నిర్దంతముగ్ధాస్యములతో నుచ్చరింపఁబడునవై యుండును.

నోరు తెఱుచునపుడు వచ్చుధ్వని —అ.

నోరు మూసి తెఱచునపుడు వచ్చు ధ్వని —మ్మ.

నిసుఁగులు నోరు మూయుచుఁ దెఱుచుచు ధ్వని సేయుచుండుటలో అమ్మ– శబ్ద మేర్పడును. అది మాతృవాచక మయ్యెను – అట్లే కొంచపు మార్పులతో అ–బ్బ, అ–ప్ప, అ–న్న, అ–క్క అ–త్త పదము లేర్పడెను. శిశువునకు నిత్యసన్నిహితులగు తలిదండ్రులకు, అన్నలక్కలకు అవి వాచకము లయ్యెను. –ప్ప ఒక్క యక్కరమే యగునపుడు పూర్వమున్న అ–ప్ప–ప్ప పలికినపుడు – పాప, బాబ, అయినది. –మ్మ – మామ అయినది. అత్త–తాత అయినది. – క్క–కాక అయినది. ఇట్లు చూడఁగా:

అమ – అమ్మ – మామ – మామ్మ – అమ్మమ్మ

అన – అన్న – నాన – నాన్న

అక – అక్క – కాక – కక్క

అత్త – తాత

అబ్బ – బాబ

అప్ప – పాప – రూపములేర్పడినవి.

అరవమున 'త' తాయ్, – అది ద్విరుక్తము కాఁగాఁ దండ్రిపేరై – తందాయ్– తందై – అయినది. తాన+తాన తందాన అయినట్లు. ఈ పదము లన్నిటికి తుద 'ఆయ్' ఉండుట ద్రవిడోచ్చారసంప్రదాయము. దానిఁబట్టి అమ్మ– అమ్మాయి, మామ– మామయ, అన్నాయ్, అక్కయ, అక్కాయ్, అక్కయ్య, అబ్బాయి, పాపాయి, బాబాయి రూపము లేర్పడినవి. తాయ్+తాయ్ ద్విరుక్తిచే నేర్పడిన 'తందై' శబ్దము నుండియే– ప్రౌఢులభాషలో – 'తండ్రి' శబ్దము పుట్టినది. ఎట్లనఁగా తెల్గుభాషలో ప్రథమావిభక్తి తర్వాతికాలమున బహువచనరూపముతోనే యుప్పతిల్లినది. ఒన్ఱు, ఇరన్ఱు, మూన్ఱు– ఇందు 'ఱు' (బహువచన) ప్రత్యయము ఏకవస్తువాచక మయిన – ఒన్ పదము మీఁద కూడ నిది వచ్చినది. ద్వివచనము ద్రవిడభాషలలో లేదు గాన ఇరన్+ఱు అనుచో నా (బహువచన) ప్రత్యయ ముండఁగూడును. మూన్+ఱు లోను నుండవచ్చును. తెలుఁగు భాషలో నకారపొల్లు రేఫము సంధించినపుడు ఆ యక్షరద్వయ సంధి సంఘర్షమువలన నడుమ డకార మవతరించును. పన్+రెండు– పండ్రెండు –పండ్రెండు, అవన్(వాన్)+ఱు– వాన్డ్ఱు– వాండ్లు; ఇందలి బహువచన రూపము 'ఱు' లోపింపఁగా 'వాండు' ఏకవచన మయినది. అట్లే ఒన్+ఱు లోఁగూడ సంధిసంఘర్షము వలన ఒన్డ్ఱు – ఒండ్లు – అయి బహువచన ప్రత్యయము 'ఱు' లోపింపఁగా 'ఒండు' అయినది. అట్లే రెండు, మూండు రూపముల నిష్పత్తి కూడ. ఈ పద్ధతి చొప్పున 'తందై' తొలిరూపము. 'తందె' తర్వాత రూపము (కన్నడము). తందె తంది అయి దానిపై బహువచనపు 'ఱు' చేరఁగా తందిఱు ప్రాతిపదికపు తుది ఇకారమును బట్టి 'రి'గా మాఱినది. ఒక్క ప్రత్యయమే యయినను (చేతు+రు, చేసి+రి అయినట్లు) తంది+రి– తందిరి, తండిరి అయినది. తుదకు ఉండిరి– ఉండ్రి యయినట్లు తండిరి– తండ్రిగా మాఱినది.

మగఁడు– సర్వభాషలలోఁ దదర్థకపదము కృత్రిమమే. అది ముగ్ధశిశు భాషలో నుప్పతిల్లవలసినపదము కాదు. అది 'మహాన్' వికృతి కావచ్చును. అక్కడ మహత్త్వము వీర్యవత్త్వరూపము. మగన్ (హన్) ఘ్నన్ (ఘన్) పదమునకు వీర్యవంతుఁడనుటయే ముఖ్యార్థము. ఆ యర్థముననే యది ద్రవిడభాషలలోఁ

ప్రధానముగాఁ బ్రయోగింపఁబడెను. అది యౌపరిచారికముగా వివక్షా యత్తముగాఁ గొన్ని దేశములలోఁ గొన్ని కాలములలోఁ– బెనిమిటికిని, భర్త ముసలివాఁ డైనపుడు యువకుఁడుగా నున్న కుమారునికిని వాచక మయినది. నేఁటికిని గూడ నిట్టి పురుషసామాన్యార్థమున నీ పదము తెల్గువ్యవహారమునఁ గలదు.

ఇంట మగదిక్కు లేదు – మగకొడుకు= పురుషుఁడు (భర్తయే, యొండె, కొడుకే అనికాదు అర్థమిక్కడ) మగమొల్క (కళాపూర్ణో–) మగలరాజు – (కుమార). ఈ పదము నేఁడు పెనిమిటి యన్న యర్థమున వ్యవహృత మగుచున్నట్లే ప్రాచీన కాలమున, గొడుకు అన్న యర్థమునఁగూడ (అరవమునంబోలె) వ్యవహృత మగుచుండెడిది.

'అన్న' యన్న పదము అగ్రజునకుఁ దండ్రికిఁ గూడ నేఁ డాంధ్ర దేశమున భిన్నస్థలములలో వ్యవహృతమగుచున్నది. అట్లే 'బాబు' అన్న పదముకూడఁ దండ్రికిని, దండ్రి తమ్మునికి, లేక పిన తల్లిభర్తకు వ్యవహారమున నున్నది.

అప్ప = తండ్రికిని – అక్కగారికిని
అక్క = తల్లికిని – అక్కగారికిని

మఱి నీ పదము లెల్లఁ బూజ్యార్థమున నెల్లరియెడఁ గూడ వ్యవహృత మగుచున్నవి. వీనినిబట్టి ప్రాచీనకాలపు వింత సంబంధముల లెక్కింపరాదు.

⁂

15
వాఙ్మయపరిణామము

శా॥ భాషాదేవత సుస్వరూప మది విస్పష్టంబుగాఁ గానరా;
దీషద్జ్ఞానమ యెల్లవారికిని; మా కీనాఁడు బహ్వర్థముల్
భాషింపన్ వలసెన్; నిబంధముల నిర్బంధం బసంబద్ధమన్
ఘోషం బేర్పడె; మార్పు తప్ప; దిట లగ్గం గూర్పు మో యీశ్వరా!

పండితుల దగ్గఱనుండి పామరులదాఁకఁ, బుట్టిననాఁటి నుండి గిట్టిననాఁటి దాఁక నెల్లరకును, నెల్లపుడును లోక ప్రవృత్తికి భాష పరమోప కారము; అత్యావశ్యకము. కాని, చిత్త సంస్కారములలో నావశ్యకతలలో రుచులలో నర్హతలలో భిన్నలక్షణము లుండుటను బట్టి వారి వారి భాషలుకూడ భిన్నలక్షణములతోనే యుండును. పండితులభాష వేఱు; పామరులభాష వేఱు; బాలురభాష వేఱు; ప్రౌఢులభాష వేఱు. వారు వారు వారి వారి భాషలలోఁ దమ తమ యవసరములను దీర్చుకొనుచుందురు. పండితునకు రామకథ భవభూత్యాదిప్రౌఢకవినాటకములచే దర్శనీయము కాఁగాఁ బామరునకుఁ దోలుబొమ్మలాటచే దర్శనీయమయ్యెను. పండితుఁడు తిక్కనభారతము చదివి భారతకథ తెలిసికోఁగాఁ బామరుఁడు "హరిహరీ నారాయణాదినారాయణా" మట్టు పదములు మొదలైనవి చదివి దానిని దెలిసికొనును. పండితుఁడు "వచ్చుచున్నా" నని "వస్తున్నా"నని యనఁగాఁ బామరుఁడు "వస్తుండాను" "వత్తుండాను" అని యనును. వారి రుచులు వేఱు; వీరి రుచులు వేఱు గదా! ఇట్లు భేదపరమావధులను జూపఁబూనినచో నొక్కొక్కని కొక్కొక్క తీరు భాష యున్న దన్నంత వఱకుఁ జూపవచ్చును. ఇందులో నెవ్వరు గాని సంఘము నుండి యెట్లు తొలఁగింపరాని వారుగా నుందురో యట్లే వారి భాషయు నపరిహార్యమే యగును. కాని యింతవఱకుఁ గడచి చన్నకాలమందట్లు జరుగలేదు. ఉన్నత సంఘములవారి యుత్కృష్టభాషయుఁ దత్ప్రయోజనము లును, గొంతకొంత పరిరక్షింపఁబడినవి గాని యధమసంఘములవారి యవనతభాషయు వారి భాషాప్రయోజనములును బరిరక్షింపఁబడలేదు.

అందఱకు సమానమయిన యర్హత సమ్మానము ప్రాచీన కాలమునం దెట్లేర్పడ లేదో యట్లే వారి వారి భాషలకును భాషాప్రయోజనములకును సమాన మయిన సమ్మానము, అర్హత కలుగదయ్యెను. ఇది సర్వలోక సర్వభాషా సామాన్య మయిన విషయమే.

ప్రస్తుతమగుటచే నిట మన తెనుఁగునాటిమాట తీసికొనుచున్నాను. ఇతరులచేఁ బ్రాజ్ఞులని సత్కరింపఁబడినవారు, ఇతరులను దమ నిర్ణయము చొప్పున వినిపింపఁగల్గినవారు ఎవరో కొంద ఱాయా కాలములయందేవో కొన్ని ఛందోవ్యాకరణాదివిధుల నేర్పఱచి, యా విధులచొప్పున గ్రంథరచనాది కము జరుగవలెనని నిబంధములు గల్పించుచు వచ్చిరి. అధమగతి నున్న తక్కినలోకము వారి నిర్ణయములను గొన్ని ప్రయోజనములందుఁ గొంతకొంత పాటించుచు వారిని వెంటాడుచు వచ్చిరి. దేశకాలపాత్రములనుబట్టి యా నిర్ణయములును మాఱుచు వచ్చినవి. మఱియు నిట్లింతకాలము వఱకు నా భాషాలక్షణనియామకులు తమకుఁ బరిచితమయిన జనసంఘమును బ్రయోజనములను మాత్రమే లక్ష్యముగాఁ జూచుకొని నిబంధములఁ జేయుచు వచ్చిరి. కాని యా భాష ప్రచారము గాంచిన సర్వమానవ సంఘమును గూర్చియు భాషవలన వారివారికిఁ గలుగవలసిన సర్వప్రయోజ నములను గూర్చియు, జర్చించి, సర్వార్థసాధకమగునట్లు నిబంధముల నేర్పఱి చినవారు కారు. కావ్యాలంకారచూడామణికారుని నుండి బాలవ్యాకరణకారుని దాఁ కఁగల పండితులు చేసిన నిబంధము లాంధ్రదేశమంలి పరిమిత మానవ సంఘమునకుఁ బరిమితభాషాప్రయోజనమైన కావ్యానందమునకు మాత్రమే కొంత చాలియున్నవి. ఇంతదాఁకఁ గడచిన కాలముతీరు వేఱు. నేఁటి కాలము తీరు వేఱు. పూర్వమువారు తలఁచి యైన నెఱుఁగని యావశ్యకత లెన్నో యీనాఁటి వారికిఁ గల్గుచున్నవి. పూర్వమువారు మానవులుగాఁ గూడ గణింపని వారెందఱో యిప్పుడు మహనీయులగుచున్నారు. ఇట్టి స్థితిలోఁ బ్రాచీనుల నిబంధము లీ కాలమునఁ బనికిఁజాలనివి, పనికి మాలినవి యగుచున్నవి. భాషావిషయముననే కాక సర్వవిషయములందు నిట్టి సంఘర్షమే సంఘటిల్లినది. నేఁడొక యద్భుతశక్తి యఖిలప్రపంచము నావహించినది.

భారతదేశము నది బలముగా నలముకొన్నది. ప్రతిమానవునకు "నేను బరతంత్రుఁడనుగా నుండరాదు. స్వతంత్రుఁడను గావలెను" అను నాత్మాభిమానము పొడముచున్నది. ఒకని నిబంధమున కింకొకఁడు లోపడ కున్నాఁడు. బ్రాహ్మణుని యాధిక్యమును బ్రతిఘటించుటకు మాలవాఁడును, మహారాజు ప్రాభవమును బ్రతిఘటించుటకు దరిద్రుఁడును బ్రయత్నించు చున్నారు. ఈ సంఘర్ష మనివార్యముగా నున్నది. నివారించుట కూడఁ గూడనిపనిగాఁ దలఁపఁబడుచున్నది. దీర్ఘదర్శులు కొందఱు పెద్ద లిందుకై చండాలాదుల యస్పృశ్యతాదులను దొలఁగింపవలె ననియు, దరిద్రులు సంపన్నులగుటకు వలయు సాధనముల సమకూర్పవలె ననియు సంస్కారములు సేయ సమకట్టుచున్నారు. భాషావిషయమునఁగూడ నట్టిదే జరుగుచున్నది. కొందఱు పండితులు, కొన్ని భాషా ప్రయోజనములనే యుద్దేశించి చేసిన నిబంధములు నిలువరింపరాని వనియు, భాషవలన నంత కంటె హెచ్చు ప్రయోజనము లిప్పుడు పడయవలసిన యావశ్యకత యేర్పడుచున్నదనియు, సర్వమానవసంఘమును భాషాప్రయోజన సర్వస్వమును సమముగాఁ బడయవలసి యున్నదనియు, నందులకై వాడుకభాషను గ్రంథరచ నము జరుగవలె ననియు వాదించుచున్నారు. అట్లు గ్రంథరచనములు చేయు చున్నారు. నేనును నట్టి సంస్కారము నభిమానించిన వారిలో నొక్కఁడను. కాని దానిఁగూర్చి యిటీవల నా యభిప్రాయము మఱింత విపులముగా విరిసి దిక్కు దోఁచనిదిగా నున్నది.

ఇదివఱకుమేము కొందఱము సంకల్పించిన సంస్కారములు సంకుచిత భావములు గలవిగా నే నిప్పుడు తలఁచుచున్నాను. ఏలనఁగా, "వచ్చు చున్నాను" అను శబ్దరూపమువలెనే "వస్తున్నాను" అనురూపము కూడఁ బ్రాజ్ఞవ్యవహారమందుఁగలదు గనుక ప్రయోగార్హమని యంగీకరింపఁదగు నంటిమి. కాని ప్రస్తుత కాలపరిణామమునఁ జూడఁగాఁ బ్రాజ్ఞ సంఘ మిది యని వేఱుపఱుచుట కిఁక వీలు కలుగనట్టున్నది. సర్వమానవసంఘమందును విద్యావిజ్ఞానములు విపులముగా వెలయుచున్నవి. అహమిక నిండారుచున్నది. బ్రాహ్మణాదుల వ్యవహారమందుఁ గల "వస్తున్నాడు' ప్రయోగార్హమయినప్పుడు చండాలాదుల 'వస్తుండాడు' మొదలగు రూపములు ప్రయోగార్థము లేల

కావు? బ్రాహ్మణుల యాధిక్యమును జండాలురు వెన్నాడకున్నప్పుడు వారి భాషా ప్రయోగరీతిని మాత్ర మేల వెంటాడుదురు? 'మా సంఘవ్యవహారమున నున్నరూపమునే మేము మా గ్రంథములం దుపయోగించుకొందు' మందు రేని "వస్తున్నారు" మాత్రమే ప్రయోగార్హమని తలఁచు వారేమి బదులు చెప్పఁ గల్గుదురు. ఇట్టి రూపములే ప్రయోగార్హములని విధించుటకు వీరి కేమి యధికారమున్నది? నాకు నేనయి యింతవఱకు మాత్రమే సంస్కార మంగీకరింపదగునని నిబంధింపఁ బూనితినేని యా నిబంధమునకు లోఁబడు వారెవ్వరు? ఇట్టి చిక్కు భాషావిషయముననే కాక, సర్వవిషయము లందుఁ గూడ సంఘటిల్లినది. సాంఘికరాజకీయ విషయములందుఁ గొన్ని సంస్కారములు మహాత్ములకుఁగూడఁ గొఱుకఁబడనివిగా నున్నవి. ఈ చిక్కు యొక్క పరమావధి యేమనఁగా ఒక్కొక్క మనుష్యుఁడును ' నా భాషను నేను వ్రాయుదును. ఇంకొకరి నిబంధము నాకు విధాయకము గాదు 'అన్నంత వఱకుఁ బోవచ్చును. కాని, యట్టి సంఘర్షమునఁ జిదికిపోయెడి చింతనము లేవో బ్రదుకఁగల్గెడిభావము లేవో వీని పరిణామ మెట్టిదగునో నా యల్ప బుద్ధికి గోచరము గాకున్నది. నేఁడు భాషా సంస్కారము నపేక్షించి చర్చించు వారిలోఁగూడ నైకకంఠ్యము లేదు. "చూచినాడు, చూచాడు, చూసినాడు, చూశినాడు, చూశాడు, చూసేడు" అని యిన్ని రూపములును వ్రాయువా రున్నారు. ఇందుఁ గొన్నియే పరిగ్రాహ్యము లని వ్యవస్థాపించి యాఁచి పట్టుట కధికారులు లేరు. సంస్కారమే పనికిరాదని యడ్డుపెట్టుట కంతకంటె నధికారులు లేరు. ఆ సంస్కార మనివార్యముగా జరుగుచునే యున్నది. అయ్యో! ఎంత భయంకరమైన చిక్కు? ఇట్టి చిక్కొక్క భాషావిషయమందేకాక సర్వవిషయములయందు సంప్రాప్తమయినది గదా! మానవమాత్రుఁడు ప్రాభవముచేఁగాని, ప్రజ్ఞచేఁగాని యిఁక మీఁదికాలమున లోకమున నే విషయముగాని యనుశాసింపఁజాలఁడేమో యని నా సంశయము. భగవంతుఁ డొకఁ డుండెనేని లోకమును బరమానందోద్దేశమునకుఁ జేర్చుటే తదుద్దేశమేని, యాయన కల్యాణ మార్గమేదో లోకమునకఁ గల్పింపఁ గలఁడు. అది యేదో యందువఱకును మన ప్రయత్నములు గ్రుడ్డి యెద్దు చేనఁబడిన లాగున సాగుచుండవలసినవే కాఁబోలును! అట్టి శుభసమయము లోకమునకు లభించు టెప్పుడో!